

VYSOKÉ UČENÍ TECHNICKÉ V BRNĚ

BRNO UNIVERSITY OF TECHNOLOGY

FAKULTA ARCHITEKTURY
ÚSTAV NAVRHOVÁNÍ VI.

FACULTY OF ARCHITECTURE
DEPARTMENT OF DESIGN VI

HODNOCENÍ PRŮMYSLOVÉHO DĚDICTVÍ

DIZERTAČNÍ PRÁCE

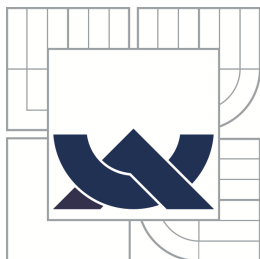
DOCTORAL THESIS

AUTOR PRÁCE :

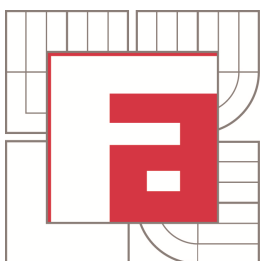
AUTHOR

Brně 2014

Ing. arch. OLDŘICH NAVRÁTIL

VYSOKÉ UČENÍ TECHNICKÉ V BRNĚ
BRNO UNIVERSITY OF TECHNOLOGY

FAKULTA ARCHITEKTURY
ÚSTAV NAVRHOVÁNÍ VI.

FACULTY OF ARCHITECTURE
DEPARTMENT OF DESIGN VI

HODNOCENÍ PRŮMYSLOVÉHO DĚDICTVÍ

ASSESSMENT OF INDUSTRIAL HERITAGE

DIZERTAČNÍ PRÁCE

DOCTORAL THESIS

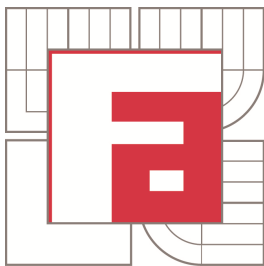
AUTOR PRÁCE : Ing. arch. OLDŘICH NAVRÁTIL

AUTHOR

VEDOUCÍ PRÁCE : Prof. Ing. arch. HELENA ZEMÁNKOVÁ, CSc

SUPERVISOR

Brně 2014

FAKULTA ARCHITEKTURY
ÚSTAV NAVRHOVÁNÍ VI.

Fakulta architektury
Poříčí 275/5, 639 00 Brno

ZADÁNÍ DIZERTAČNÍ PRÁCE

Číslo dizertační práce:

Akademický rok:

2013/2014

Ústav:

Ústav navrhování VI.

Student:

Oldřich Navrátil Ing. arch.

Studijní program:

Architektura (3501V002)

Vedoucí dizertační práce:

Prof. Ing. arch. Helena Zemánková, CSc

Název dizertační práce:

Hodnocení průmyslového dědictví

Název práce anglicky:

Assesment of industrial heritage

Zadání dizertační práce:

Posouzení účinnosti koncepce památkové péče a vlivu dalších aktérů na hodnocení a ochranu průmyslového dědictví z období industrializace.

Charakteristika úkolu:

Úkolem dizertační práce je, při dobré znalosti legislativního ránce v ČR, Charity průmyslového dědictví, mezinárodních úmluv a hodnotících kriterií (UNESCO, HERITY), v kontextu zahraničních přístupů k průmyslovému dědictví, analyzovat a vyhodnotit dědictví textilního průmyslu v Brně, nejvýznamějšího odvětví z období industrializace. Dále budou shromážděny a analyzovány způsoby záchrany průmyslového dědictví v evropských zemích, aktivním zapojením doktoranda do evropských projektů. Práce bude formulovat doporučení pro metodiku hodnocení průmyslového dědictví.

Základní literární prameny:

- [1] KUNC, J., TOUŠEK, V.: Regionální aspekty transformace českého průmyslu. In Slaný, A. (ed) Česká ekonomika na přelomu tisíciletí. Vyd. Brno: Masarykova univerzita. Ekonomicko-správní fakulta a.s., 2001 ISBN: 515-530
- [2] ŠKVAŘIL, J.: Brno, významné centrum československého průmyslu. 1. vyd. Brno: Národní výbor města Brna - Útvar hlavního architekta města Brna, 1969. 364s
- [3] KESNER, L.: Marketing a management muzeí a památek. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2005. 304s. ISBN: 80-247-1104-4.
- [4] prof. Ing. arch. Helena Zemánková CSc.: Databáze průmyslového dědictví Moravy [online]. 2004. Dostupné na World Wide Web: <<http://www.fa.vutbr.cz/home/zemankova/textil/01.htm>>.
- [5] Rozvoj Jižního centra [online]. 2011 [cit. 2011-04-09]. Dostupné na World Wide Web: <<http://www.jcbrno.cz/>>.
- [6] STROHM, Christoph. Die Kirchen im Dritten Reich. Berlin : Beck., 2011. 119 s. ISBN-13: 9783406612244.
- [7] Martin Luther Gedächtniskirche. [online]. 01.01.2011. Dostupné na World Wide Web: www.mlgk.de.
- [8] Wege zu Gott, Martin Luther Gedächtniskirche. [online]. 16.06.2008. Dostupné na World Wide Web: http://www.erratik-institut.de/2_architektur/30_wege_zu_gott/_21001_nazichurch.html.
- [9] ZEMÁNKOVÁ, Helena : Tvořit ve vytvořeném 1. vyd. Brno: Vysoké učení technické: Akademické nakladatelství CERM, 2003. 157s. ISBN: 80-214-2368-X.

Termín zadání dizertační práce: 05.06.2013

Termín odevzdání dizertační: 15.02.2014

Dizertační práce se odevzdává v rozsahu stanoveném vedoucím práce, současně se odevzdává 1 výstavní panel formátu B1 a dizertační práce v elektronické podobě.

.....
Ing. arch. Oldřich Navrátil
Student

.....
Prof. Ing. arch. Helena Zemánková, CSc
Vedoucí práce, vedoucí ústavu

V Brně dne 17.12.2014

.....
Doc. Ing. Josef Chybík, CSc
Děkan fakulty

Abstrakt:

Hlavním tématem je zhodnocení účinnosti současné péče (nejen památkové) , ochrany a záchrany průmyslového dědictví. Poukázání na kritické problémy spojené s ukončením výroby tradičních odvětví, které sehrály významnou roli v historii měst. Nyní opuštěné budovy a uvolněné areály jsou reprezentanty paměti místa nebo jeho prosperity. Noví majitelé nesdílejí kladný postoj k průmyslovému dědictví, developeři hledají nové pozemky, města a jeho obyvatelé mají nové potřeby. Výsledek práce bude sloužit k orientaci, jaké jsou přístupy v evropských zemích a doporučení monitoringu průmyslového dědictví a jeho hodnocení k zamezení nenávratných škod.

Klíčová slova:

Obnova, revitalizace, konverze, recyklace , konzervace, demolice, kulturní památka, průmyslová archeologie, kritéria hodnocení, klasifikace, záchrana, ochrana, památková péče, aktéři záchrany, kontext, brownfield, průmyslové dědictví

Abstract:

The main subject is evaluation of effective use in terms of care (not only within protection of monuments) in order to save and protect industrial heritage. Pointing out on critical issues connected with the end of production of traditional branches which played the key role in historical development of our cities. Nowadays abandoned buildings and sites are represented by memory of the place or its prosperity. New owners often don't share the positive approach to the industrial heritage, developers are seeking new sites, cities and inhabitants have developed new needs through the time. The work will demonstrate examples within European context and will make recommendations in monitoring and classification of industrial heritage to prevent undo able losses.

Key words:

Renewal, revitalisation, conversion, recylation, conservation, demolition, cultural heritage, industrial archeology, criteria of evaluation, classification, rescue, protection, monument protection, stakeholders, context, brownfield, industrial heritage.

Bibliografická citace:

Navrátil, O. *Hodnocení průmyslového dědictví*, Brno: vysoké učení technické v Brně, fakulta architektury, 2013. XXX s. Vedoucí dizertační práce Prof. Ing. arch. Helena Zemánková, CSc.

© Oldřich Navrátil 2012

Tato práce vznikla jako školní dílo na Vysokém učení technickém v Brně, Fakultě architektury. Práce je chráněna autorským zákonem a její užití bez udělení oprávnění autorem je nezákonné, s výjimkou zákonem definovaných případů.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto dizertační práci s názvem Hodnocení průmyslového dědictví vypracoval samostatně pod vedením školitele Prof. Ing. arch. Heleny Zemánkové, CSc.

Uvedl jsem všechny literární prameny a publikace, ze kterých jsem čerpal a které jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů a literatury.

Prohlašuji, že jsem jako autor této dizertační práce neporušil autorská práva třetích osob (§ 11 Autorského zákona 121/2000 Sb.)

V Brně dne 15.02.2014

.....
Ing. arch. Oldřich Navrátil
Student

Poděkování

Rád bych poděkoval paní Prof. Ing. arch. Heleně Zemánkové, CSc. podporu, vedení mé dizertační práce a její bezvýhradnou pomoc v rámci mého celého postgraduálního studia.

OBSAH:

- 1 Úvod
  - 1.1. Vymezení tematu a analýza stavu
  - 1.2. Cíl práce
  - 1.3. Metoda práce
  - 1.4. **Struktura Práce**
- 2 Průmyslové dědictví
  - 2.1 Kulturní dědictví
  - 2.2 Průmyslová archeologie
  - 2.3 Klasifikace průmyslových památek
  - 2.4 Metoda konverze – Nové funkční využívání objektů
- 3 Průmyslové dědictví na Moravě
  - 3.1 Průmyslové dědictví - Textilní průmysl v Čechách a na Moravě
  - 3.2 Průmyslové dědictví města Brna
  - 3.3 Současná situace brownfiels v Brně
  - 3.4 Areál Vlněna na ulici Přízová
  - 3.5 Areál Vlněna na ulici Tkalcovská
  - 3.6 Mosilana na ulici Vlhká
  - 3.7 Mosilana - Husovice
  - 3.8 Mosilana Obřany – Esslerova přádelna
  - 3.9 Sklad textil a Oděvy na ulici Rybářská
  - 3.10 Mitop – Zábrdovice
  - 3.11 Textilní továrna Moravan Brno
  - 3.12 Vize, studentské projekty
- 4 Přístup k ochraně průmyslového dědictví v evropských zemích
  - 4.1 Průmyslové dědictví v Rakousku
    - 4.1.1 Projekt v rámci programu Aktion
    - 4.1.2 přednášky

- 4.1.3 exkurze
- 4.1.4. workshop
- 4.2 Kulturní dědictví Spolkové republiky Německo
  - 4.2.1 Úvod
  - 4.2.2 Mezinárodní workshop v Berlíně
  - 4.2.3 Berlín – vzorník soudobé architektury
  - 4.2.4 Přístupy mezinárodních studentských kolektivů
  - 4.2.5 Prezentace studentských prací
  - 4.2.6 Návrh kolektivu ve složení: Oldřich Navrátil, Stefano Galgani,
Jesús Alberto Pulido Arcas
  - 4.2.7 Přínos
- 5 Kulturní dědictví Portugalska
- 6 Aktéři záchrany průmyslového dědictví
- 6 Role sociálních sítí
- 8 Závěr
- 9 Příloha
  - 9.1 Industrial Archeology, přednáška profesora Gerharda Stadlera z TU Wien , v rámci projektu Aktion 63p8, 2012
  - 9.2 Klasifikace průmyslového dědictví v ČR - Kritéria UNESCO. Přednáška Ing.arch. Oldřicha Navrátila, 2012
  - 9.3 Klasifikace průmyslového dědictví na Slovensku. Přednáška Ing. arch. Radovana Zelika, 2012
  - 9.4 Průmyslové dědictví jižní Moravy – textilky ,pivovary , cukrovary, Abstrakt přednášky, prof.Helena Zemánková, projekt 63p8, program AKTION , 2012.
- 10 Použité prameny a literatura
- 11 Přehled uveřejněných prací autora a hlavní aktivity během doktorandského studia.
- 12. Seznam obrázků a ilustrací

1. Úvod

1.1 Vymezení tématu a analýza stavu

Průmyslové dědictví Čech a Moravy představuje významné hodnoty. V povědomí veřejnosti, politických kruhů i představitelů měst je tento význam podceňován. Objekty i technologické vybavení četných továren, byť byly v průběhu druhé poloviny minulého století maximálně bez údržby a technologických inovací využívány, jsou dokumenty mezinárodního věhlasu a exportu některých našich tradičních odvětví, našeho průmyslového dědictví.

V posledním období jsme svědky zániku ještě donedávna významných průmyslových podniků i jejich stavebních struktur. Nepřežily intenzivní jednostrannou podnikavost nových majitelů a developerů, které zájem o kulturní a sociální tradice nahrazují akceptováním nových společenských priorit. Konzumnímu využívání bývalého průmyslového prostředí ustupují tovární areály a jejich objekty, Nejedná se jen o konverze, ale bohužel o demolice, znamenající nenávratnou ztrátu.

Negativních příkladů přístupu nových majitelů je možno jmenovat více. Patří mezi ně nedávné zbourání bývalých továrních objektů č.24-26 v areálu bývalé FY Baťa, dnes v majetku společnosti CREAM. Tyto památkové objekty podlely záměru nového majitele v rozporu s památkovou péčí. A na jejich místě vznikne nová skupina objektů poplatná současnému konzumnímu způsobu života.

Obr.X : Demolice budov číslo 24-26 v bývalé továrně Tomáše Bati ve Zlíně. Zdroj : archiv David Korala, Zlínský deník.

1.2. Cíl práce

Cílem dizertační práce je přispět k lepšímu poznání průmyslového dědictví a zajištění jeho účinnější ochranu. Práce se zaměří se na studium společenské situace, analýzu a vyhodnocení průmyslového dědictví jednoho z nejvýznamnějších odvětví období industrializace - textilního průmyslu v Brně. Práce poukáže na nedostatky v ochraně , spočívající v nedostatečném monitorování průmyslového dědictví v ČR, chybějících jednotných hodnotících kritérií , nedostatečné legislativě, která neošetřuje historický stavební fond , který není zapsán v Ústředním seznamu památek. Aktivním zapojením doktoranda do mezinárodních projektů, budou shromážděny , studovány a analyzovány zahraniční přístupy k ochraně, záchraně a hodnocení průmyslového dědictví. Práce se zaměří na účinnost dalších aktérů , kteří vedle památkářů přispívají k záchraně dědictví. V závěru budou formulována doporučení pro vytváření metodiky hodnocení průmyslového dědictví.

1.3. Metoda práce

V dizertační práci byl studován legislativní rámec péče o průmyslové dědictví, mezinárodní charty, úmluvy, memoranda, výstupy a doporučení z mezinárodních konferencí.

V kapitole věnované průmyslovému dědictví města Brna byla analyzována současná situace v oblasti textilních továren, nejdůležitějšího odvětví v období industrializace. Textilní továrny byly motorem rozvoje města Brna , výrazně se vepsaly do jeho urbanistické struktury. Vyznačovaly se typickou architekturou.

Práce dokumentuje co zbylo z tohoto období?

Práce analyzovala roli památkové péče i odborných pracovišť t magistrátu při zachování , spíše destrukci tohoto dědictví. Práce přispívala i konzultacemi studentských prací - studií nového využití textilní továrny .V těchto pracech i v samostatných projektech konverzí, ve kterých byl doktorand řešitelem , byla uplatněna další vědecká metoda SWOT. Při aktivní účast na mezinárodních projektech byla uplatněna metoda sběru dat k shromáždění přístupů a práce s průmyslovým dědictvím v evropských zemích.

Závěr práce spočívá v syntéze a aplikaci k formulování doporučení ke spolupráci se zahraničními partnery pro zpracování kritérií hodnocení průmyslového dědictví , nezbytných pro výběr určené k ochraně a záchraně pro příští generace.

Metoda brainstorming byla užita při mezinárodních workshopech.i workshopech)

1.4. Struktura Práce

2. Průmyslové dědictví

2.1 Kulturní dědictví

Kulturní dědictví je samo o sobě velmi široký pojem, za kterým se ukrývají všechny fyzické stopy činnosti člověka kolem nás, jež se nám dochovaly. Je to pro nás zásadní zdroj informací o vývoji lidstva, řemesel, technologií a umění, který zároveň pomáhá osvětlit i běžný život a činnosti obyčejných lidí v různých etapách naší historie. Oficiálně se za kulturní dědictví dle Organizace OSN pro výchovu vědu a kulturu¹⁾ považují:

památníky (architektonická díla, díla monumentálního sochařství a malířství, prvky či struktury archeologické povahy, nápisy, jeskynní obydlí a kombinace prvků, jež mají výjimečnou světovou hodnotu z hlediska dějin, umění či vědy);

skupiny budov (skupiny oddělených či spojených budov, které mají z důvodu své architektury, stejnorodosti či umístění v krajině výjimečnou světovou hodnotu z hlediska dějin, umění či vědy);

lokality (výtvořiny člověka či kombinovaná díla přírody a člověka a oblasti zahrnující místa archeologických nálezů mající výjimečnou světovou hodnotu z dějinného, estetického, etnologického či antropologického hlediska).

Naše správa památek, lokalit a kulturního prostředí musí vycházet z poznatku, že se jedná o správu neobnovitelných zdrojů. Jejich ztráta může být nenahraditelná, proto je třeba mít pravidla jak s nimi pracovat a spravovat je s vizí v dlouhodobé perspektivě. Vždyť kulturní památky a lokality jsou pro nás zdrojem neocenitelných estetických a emocionálních zážitků. Z jejich záchrany, ochrany a následujícího aktivního využívání svého kulturního dědictví může tak profitovat celá naše moderní společnost.

Významnou součástí kulturního dědictví je **dědictví průmyslové**, které je dokumentem období industrializace na území České republiky, navzdory relativně krátkému období industrializace zanechala výrazné stopy. Do urbanistické struktury českých měst a do krajiny se vepsaly továrny a výrobní objekty značného významu, které dnes tvoří průmyslové dědictví naší země. Většina kulturní krajiny, která nás každodenně obklopuje, nabyla své podoby právě v tomto krátkém časovém úseku, který trval od druhé poloviny 19. století do druhé poloviny století 20. a zanechal zde urbanistické a architektonické památky jenž nejvýrazněji popisují vývoj společnosti. v této době. V zemích, kde u útlumu průmyslové výroby došlo v souvislosti s krizí v 70. letech minulého století vytvořili odborníci systém obnovy arealů průmyslové architektury jako součástí kulturního dědictví. x) Creusot

---

¹⁾ Úmluva o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví (The Convention concerning the Protection of World Cultural and Natural Heritage) z roku 1972.

x) LeCreusot – Kolokvium věnované průmyslovému dědictví se konalo v Le Creusot ve Francii 19 až 22 září 1976. Definovalo pojem „Průmyslové dědictví“ jako soubor movitých a nemovitých památek, aoubor písemných grafických, fotografických dokumentů průmyslové výroby.

Až do 70. let 20. století můžeme v celosvětovém měřítku zaznamenat nezájem o období industrializace.

Dnes je kulturní svět bere na vědomí a pokouší se zachovat nejrepresentativnější představitele průmyslového dědictví. V České republice první projekty na záchranu a realizace nového využití opuštěných průmyslových areálů a jejich staveb se objevují až na přelomu třetího tisíciletí. 2)

Společenské a ekonomické proměny 90. let, nové majetkoprávní vztahy, ale především chybějící kritéria a metody vyhodnocování průmyslového dědictví a chybějící památková ochrana, jsou často příčinou destrukce a bourání uvolněných průmyslových staveb a technických zařízení.

Cílem dizertační práce je přispět právě k pokrytí tohoto deficitu. Nově definovaná kritéria a metody vzniklá vyhodnocením mezinárodních zkušeností s touto problematikou v kombinaci s českými specifiky by měla napomoci k zvrácení toho trendu, kdy fakticky ztrácíme důležité průmyslové kulturní památky připomínající naši historii. Česká republika má tradici průmyslové exportní země. To se týkalo obou předešlých Československý republik i českých a moravských zemí, jako součástí Rakousko-Uherské monarchie. Z toho plyne i velké množství objektů a připomínek na průmyslové dědictví. Ne vše musí být zachováno, ale právě chybějící kritéria a metody pro důsledné analýzy a klasifikaci průmyslového dědictví jsou nezbytné pro jeho ochranu, konzervování, konverze a pro management jeho kvality.

Ze široké škály průmyslových odvětví se zaměřím na textilní průmysl, bohatě rozvinutý v českých a moravských městech v období industrializace a na textilní továrny, dokumenty jednoho z nejvýznamnějších odvětví v Brně.

Obr.X : Dolní oblast Vítkovice v Ostravě. Zdroj : archiv Svět techniky.

2.2 Průmyslová archeologie

Ne celé průmyslové dědictví má stejnou hodnotu. Studiem nejen technických hodnot, ale historického významu se zabývá nově vzniklá vědecká disciplína průmyslová archeologie, která by měla zabránit všem zbytečným destrukcím.

---

²⁾ ZEMÁNKOVÁ, Helena : Tvořit ve vytvořeném 1. vyd. Brno: Vysoké učení technické: Akademické nakladatelství CERM, 2003. 157s. ISBN: 80-214-2368-X.

2.3 Klasifikace památek

Klasifikace památek je podstatná pro jejich ochranu, záchranu a práci specialistů s průmyslovým dědictvím. Je významná i pro zvýšení atraktivity památky pro místní obyvatele a turisty.

„ Za kulturní památky podle zákona č.20/1987Sb. prohlašuje ministerstvo kultury ČR nemovitě a movitě věci popřípadě jejich soubory,

a) které jsou významnými doklady historického vývoje, životního způsobu a prostředí společnosti od nejstarších dob do současnosti, jako projevy tvůrčích schopností a práce člověka z nejrůznějších oborů lidské činnosti, pro jejich hodnoty revoluční, historické, umělecké, vědecké a technické,

b) které mají přímý vztah k významným osobnostem a historickým událostem".

"Památková péče zajišťuje ochranu kulturního dědictví. Dotýká se nejen orgánů veřejné správy, ale především velmi širokého okruhu subjektů, vlastníků kulturních památek a vlastníků nemovitostí ležících v památkově chráněných územích. Cílem památkové péče je poznávat, chránit, uchovávat a zprostředkovávat a předat dalším generacím památkový fond.Základním

Právním předpisem je zákon o státní památkové péči č.20/1987 Sb.ve znění pozdějších předpisů včetně vyhlášky ministwerstva České socialistické republiky č. 66/ 1988Sb., kterou se provádí zákon České národní rady č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči. ^{X)}

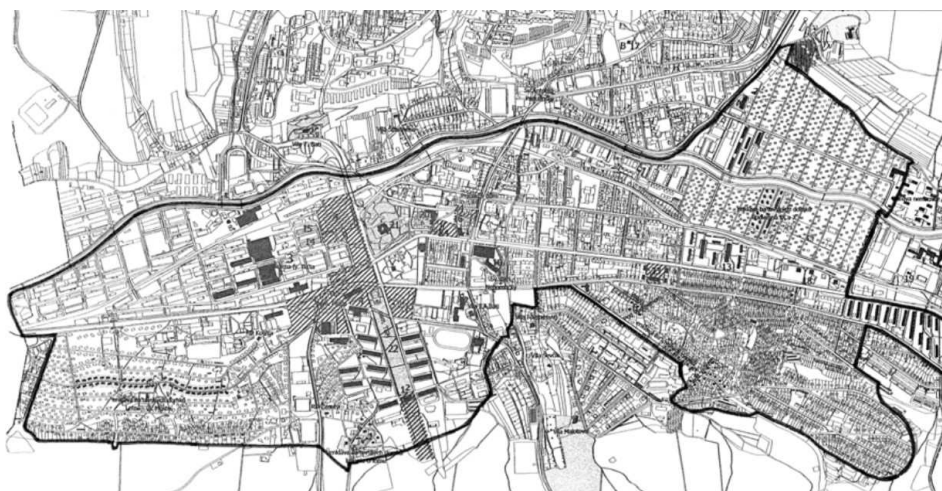
^{X)} Ministerstvo kultury ČR, Odbor památkové péče, : Koncepce památkové péče na léta 2011 – 2016, Schváleno vládou ČR 20.07.

V České republice jsou stavby a areály souboru staveb Nařízením vlády prohlašovány za kulturní památku, MK ČR prohlašuje objekty i jejich areály za národní kulturní památku.

obr.X dělnická kolonie Zlín, archiv prof. Zemánková

Územní ochrana spočívající ve stanovení OPP – ochranného pásma, je vyhlášována rozhodnutím odboru kultury města.
Příkladem MZP – Památková zóna města Zlín

Obr.1 - Modelové průmyslové město Zlín – památková zóna, archiv prof.Zemánková

Významná stavba nebo soubor staveb je zařazen do Indikativního seznamu pro zapsání na Seznam světového dědictví UNESCO. V roce 2008 ministři kultury zemí

EU ustanovili nové ocenění památkově významných staveb nebo jejich souborů – label Evropské dědictví.

Světové dědictví je zapsáno na WORLD HERITAGE LIST.

Obr.X : Volklingen Hutte na seznamu UNESCO od roku 1994. Zdroj: archiv profesorka Helena Zemánková.

Klasifikaci průmyslového dědictví byly věnovány přednášky doktorandů ing.arch.Oldřicha Navrátila a ing.arch. Radovana Zelíka Klasifikace průmyslového dědictví v České a Slovenské republice , Kriteria UNESCO a HERITY, v rámci projektu Aktion 63p8 v roce 2012.jejich celé znění je v příloze 2 a 3 .

2.4 Metoda konverze – nové funkční využívání objektů

Konverzí označujeme souhrn procesů, jimiž po zániku původního účelu stavby či souborů staveb tyto prostorové struktury zachováváme a příslušným způsobem upravujeme pro nové využití tak, aby dále sloužily pro nově vybranou funkci. V poslední době se začíná spolu s označením conversion užívat termín adaptive re-use.

Takový proces se může týkat vybrané budovy, nebo zahrnout větší územní část města, bývalou továrnu nebo celou průmyslovou zónu. Pak se setkáváme s novým termínem re-designing urban space, a to navíc ve spojení s udržitelným rozvojem města, sustainable development. ⁵⁾

---

⁵⁾ Zemánková H. Problematika konverze průmyslového dědictví , NOVÝ ŽIVOT OPUŠTĚNÝCH STAVEB, stavební kniha 2013, ČKAIT

Obr.X : Zpřístupnění a nové funkční využití DOV Ostrava. Autoři: Václav a Helena Zemánkovi. Zdroj: archiv Studio Z Brno.

Jen pár příkladů dokumentuje osvědčenost nových majitelů a zájem o záchranu a nové využití průmyslového dědictví příkladem je " Cílová podoba národní kulturní památky" v Dolní Oblasti Vítkovice a.s., , programová studie pro MMR ČR . Její součástí byla urbanistická studie využití a zpřístupnění areálu NKP ve vlastnictví vítkovice a.s.

Objednatelkou byly Vítkovice a.s. Ostrava -Vítkovice , generální ředitel a předseda představenstva ing. Jan Světlík Řešitelem: prof. Helena Zemánková a autorský kolektiv SUDIO Z Brno

V závěru studia na Fakultě architektury zadání mojí diplomové práce spočívalo v návrhu nového využití průmyslového areálu Dolní Oblasti Vítkovice v Ostravě a diplomová práce byla návrhem konverze jedné ze staveb v DOV Ostrava, proměně VI.energetické ústředny na Svět Techniky.

Obr.x vizualizace konverze VI.ústředny na Svět Techniky, Oldřich Navrátil ,diplomová práce 2009

Příkladem návrhu konverze bylo i tematické zaměření mezinárodního workshopu v Brně REVITALISATION OF THE PRISON HOUSE v zimním semestru 2010.

Pracoval jsem jako doktorand na shromáždění dokumentace a přípravě workshopu.

Mezinárodní účast profesorů a studentů z UdS Firenze, HTW Saarbrucken, FA VUT Brno, ENSA Nancy, bylo zárukou výměny zahraničních zkušeností a přístupů ke kulturnímu dědictví Brna. Výsledky ukázaly jak **studenti z evropských zemí mohou být aktivními aktéry záchrany kulturního dědictví.**

Původní objekt byl v Brně , ulici Cejl postaven pro v r.1772 jako přesunutý sirotčinec z bývalé jezuitské koleje. Velkoryse koncipovaná stavba byla umístěna na severní straně ulice Cejl, kde končila zástavba předměstí. Biskup Chorinský zde vysvětil kapli sv.Anny v roce 1779. Byla to poslední stavba realizována v sirotčinci.

V roce 1784 císař Josef II. Sirotčinec zrušil. Z areálu vznikla káznice kam byla přesunuta většina lehčích vězňů ze Špilberku.

Kolem roku 1825 bylo do káznice vestavěno příčné křídlo a v letech 1843 – 1844 byl objekt výrazně přestavěn podle projektu Josepha Seiferta. Byl zde vytvořen nový reprezentativní vstup z ulice CEJl - trojdílná dispozice členěná ionskými sloupy. Po roce 1948 prošlo objektem množství politických vězňů. Tento areál je příkladem průběžné funkční i stavební proměny. V 90. letech min. století se stavba dostala na seznam brněnských brownfieds a ačkoliv je klasifikována jako kulturní památka, čekalo se dlouho na její nové využití.

Tento čas nastal na podzim 2010, kdy primátor města Brna podpořil záměr, aby se areál stal Design centrem a přidělil areál brněnským výtvarníkům.

Revitalizace bývalého vězení – jeho konverze na Design centrum se stala zadáním mezinárodního workshop, nad kterým primátor města převzal záštitu.

Mezinárodní kolektivy pracovaly přímo v prostředí uvolněného, ale značně poškozeného areálu. Konzultanty byli brněnští architekti a především výtvarníci. Na závěr týdenní práce zde byla pro brněnskou uspořádána výstava posterů - vizí a návrhů konverzí. Následovaly diskuze výtvarníků a přednášky odborníků.

Workshop zviditelnil podíl mladé generace na záchraně kulturní památky.

Obr. 3-5 Ukázky z prací studentských kolektivů na konverzi bývalé věznice v Design centrum. Mezinárodní workshop na fakultě architektury v Brně, 2010

Práce s průmyslovým dědictvím ve prospěch nové funkce nebo rozšíření požadavků funkce stávající, se může řešit dostavbou, nábavbou, vestavbou.

Úspěšným příkladem je dostavba nové vstupní haly nádraží Svinov.

Obr.X : Vstupní hala nádraží ve Svinově. Zdroj : archiv prof. Zemánková, Obr.X : Nádraží Svinov 1904. Zdroj : archiv NPÚ v Ostravě, Obr.X : Nádrala náží Svinov 2014. Zdroj : archiv autora.

Výpravní budova železničního nádraží Svinov. Byla uvedena do provozu jako součást úseku Lipník- Bohumín Severní dráhy Ferdinandovy roku 1847, rozšířena v 70 .letech 19.stol a roku 1895, prohlášena za kulturní památku na základě koncepce ochrany ostravské průmyslové aglomerace a architektonicky rehabilitována formou kontrastu mezi soudobou architekturou a reprezentativní podobou konce 19.stol. x)

---

x) KUČOVÁ Věra, MATĚJ Miloš : Industriální soubory v Ostravě , vybrané k nominaci na zápis do seznamu světového dědictví Unesco ISBN 978-80-85034-01-1

3. Průmyslové dědictví na Moravě

V polovině 90.let min. století vypsalo MKČR několikaletý projekt na zmapování průmyslového dědictví. Šest let profesorka Helena Zemánková s kolektivem kolegů a studentů pořizovala přímo in situ dokumentaci průmyslových areálů Jižní Moravy, a to v podmínkách končící výroby, tenčících se archivech i pro dědictví nepříznivých nových majetkoprávních vztazích .

Bylo to pivovarnictví , výroba cukru - našeho bílého zlata, brněnské textilky, pro jejichž četnost se Brno nazývalo moravským Manchestrem.

Studovali jsme typologii odvětví, charakteristickou architekturu a její detaily, roli průmyslových areálů v urbanistické struktuře moravských měst a krajiny.

Databázi bylo možné v některých případech doplnit doporučeními k záchraně a studii nového využití.

Databázi jihomoravských , často již bývalých , výrobních areálů profesorka Helena Zemánková vyvěsila na intranetu na Fakultě architektury v Brně. A dala dávám k dispozici studentům na <http://www.fa.vutbr.cz/home/zemankova/> výstup z Programového projektu MKČR č.5/96 Výzkum industriálních a technických areálů a objektů 1996- 2001 .

Považuji předávání zkušeností při zadáních ateliérových studentských a doktorandských prací v oblasti konverzí za nesmírně důležité.

Vzniká nová generace připravená pro práci s průmyslovým dědictvím, nová šance pro jeho zachování. ⁶⁾

---

⁶⁾ Zemánková Helena , INDUSTRIAL HERITAGE OF SOUTH MORAVIA – textile industry, brewery,sugar factories, abstract přednášky v rámci projektu Aktion 63p8 v roce 2012

3.1 Průmyslové dědictví – Textilní průmysl v Čechách a na Moravě

Textilní průmysl, byl jako součást zpracovatelského průmyslu na území Čech a Moravy jednou z hnacích sil hospodářství od přelomu 18.-19. století až do 30. let 20. století, kdy nastal jeho ústup ve prospěch jiných oborů. Zásadní impulzy pro prudký rozvoj textilních manufaktur na území Čech, Moravy a Slezska byly dva. Prvním bylo zrušení nevolnictví na konci 18. století, které uvolnilo obrovské množství pracovní síly dříve vázané na feudálních panstvích. Druhým byla politická situace na začátku 19. století, kdy došlo v rámci válečného konfliktu ke kontinentální blokádě Britským impériem. To způsobilo nedostatek anglického textilu v Evropě, který tehdy ovládal trh. Vyřazení konkurence umožnilo razantní navýšení výrobních kapacit a rozšíření oblastí vývozu. V 18. a 19. století byla většina textilního průmyslu umístěna v Čechách severních, východních a Slezsku. To bylo zapříčiněno tím, že tehdy k nám většina technologie přicházela z Německa. Německo bylo zároveň hlavním odběratelem a jako tehdy vyspělejší stát využívalo levnější pracovní síly v pohraničí Rakouska-Uherska. Jak vidíme, tato praxe není výmyslem managementu až ve 20. století.

Zlatá éra Českého textilního průmyslu jako celku zavládla na sklonku Rakousko - Uherského císařství. V této době České země produkovali 80% veškeré textilní výroby celé říše. Ne nadarmo se Brno již tehdy nazývalo moravským Manchesterem, protože tu byla nejvyšší koncentrace textilního zpracovatelského průmyslu. Přesto, že byla koncentrace textilních manufaktur v Brně vysoká hned od počátku, jižní Morava, jako celek zaostávala s velkým odstupem v procentuálním podílu za severními a východními Čechami.

3.2 Průmyslové dědictví města Brna

Brno jako město mého bližšího zájmu mělo pro rozvoj textilního průmyslu ideální podmínky. Mělo vodní toky a dlouhou tradici jejich využívání. Bylo blízko dodavatelům základní suroviny, kterou byla moravská a uherská vlna. Neexistoval zde soukenický cech, který v jiných oblastech tvrdě hájil svá práva a bránil rozvoji, protože měl oprávněně strach, že bude vytlačen manufakturami. Brno bylo přirozeně dobře napojeno na vídeňský „trh“ a po válkách s Pruskem, při kterých Rakousko-Uherské císařství ztratilo velkou část Slezska, byla vládnoucími kruhy podporována industrializace Moravy. První brněnská textilní manufaktura je datována do roku 1763. Nebyla v Brně přímo založena. Byla sem vlastně přestěhována. Šlo tehdy o kladrubskou manufakturu na výrobu sukna. Rozvoj byl v následujících letech překotný. Již v roce 1780 bylo v Brně 26 textilních manufaktur. Blízkost „vídeňského centra“ měla i další výhody. Hlavními bylo brzké napojení na železniční síť a „know how“, která sem díky blízkosti hlavního města říše proudila. Brno bylo s Vídní spojeno železniční tratí v roce 1839 a brzy nato proudily výrobky z Brna do všech koutů Evropy. Už tehdy se brněnské výrobky vyváželi až do Turecka. O vyspělosti

technologické úrovni textilních dílen v Brně svědčí i to, že zde byl v roce 1802 sestrojen první spřádací stroj v Rakousko-Uherské monarchii. Není jisté bez zajímavosti, že již tehdy šlo vlastně o průmyslovou špionáž, protože stroj byl sestaven podle plánů zcizených v Británii. Dalším důležitým prvenstvím bylo uvedení prvního parního stroje do textilní výroby v roce 1814.

3.3 Současná situace Brownfield v Brně

BROWNFIELD je nemovitost (pozemek, objekt, areál), která je nedostatečně využívaná, zanedbaná a může být i kontaminovaná. Vzniká jako pozůstatek průmyslové, zemědělské, rezidenční, vojenské či jiné aktivity. Brownfield nelze vhodně a efektivně využívat, aniž by proběhl proces jeho regenerace. x)

x) Definice brownfield dle Národní strategie regenerace brownfieldů agentury pro podporu podnikání Czechinvest, 2008.

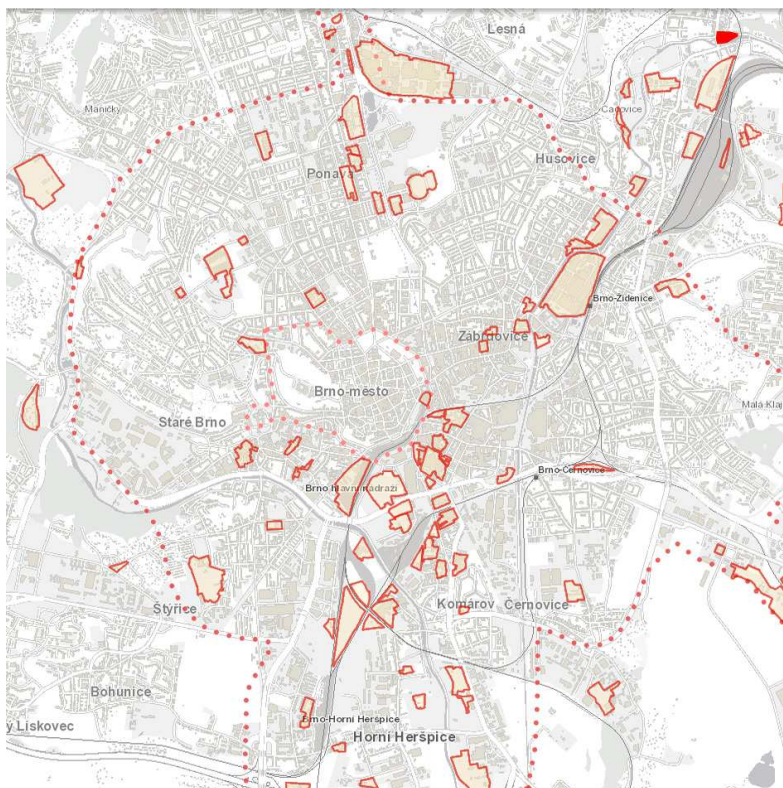
Politické a hospodářské podmínky po roce 1989 způsobily ve městě Brně, známém svou rozvinutou průmyslovou základnou, řadu zásadních změn. Došlo k ukončení nebo k výraznému omezení tradiční výroby v řadě starších průmyslových areálů a současně ke značnému posílení sektoru služeb. Výroba malých a středních podniků se s postupnou orientací na technologicky vyspělá odvětví přesunula do nově vzniklých průmyslových zón a technologických parků, nabízejících lepší infrastrukturu a zázemí pro jejich podnikání. Důsledkem toho byl prudký růst počtu brownfields v Brně.

Na území města Brna evidujeme ke konci roku 2012 přibližně 400 ha tzv. brownfields. Město Brno si dle lokálních podmínek nastavilo tyto parametry, které určují jaké plochy do kategorie brownfield patří. x) Revitalizace takových neefektivně fungujících lokalit je jednou ze základních podmínek udržitelného rozvoje.

- minimální rozloha: 0,5 ha
- plošné využití lokality: do 30 % z celkové plošné rozlohy lokality; více než 30 % v případě, že se jedná o lokality zdevastované, jejich využití není v souladu s cílovým řešením dle územního plánu a takové, u nichž je další rozvoj nejistý.

Revitalizace takových neefektivně fungujících lokalit je jednou ze základních podmínek udržitelného rozvoje.

x) Odbor územního plánování a rozvoje magistrátu města Brna.

Obr X: Mapová aplikace znázorňuje plochy brownfields na území města Brna ke konci roku 2012 s vyznačenými textilními areály. Zdroj: Odbor územního plánování a rozvoje magistrátu města Brna.

Významnou částí brněnských brownfieldů jsou právě areály textilních závodů, které zasáhla restrukturalizace českého průmyslu v devadesátých letech 20. Století doslova zničujícím způsobem. Tradice Brna jako „Moravského Manchesteru“ byla ukončena a v relativně krátkém čase hrozí, že zmizí i památky průmyslové dědictví na tuto zásadní éru našich dějin.

V dizertační práci se snažím se zmapovat hlavní lokality textilního průmyslu v Brně a to z několika základních hledisek.

- Hledisko : Památkové ochrany
- Historicko – dokumentační
- Architektonicko - městotvorné

3.4 Areál Vlněna na ulici Přízová

Adresa textilního podniku Vlněna zněla Přízová ulice 1. Rozsáhlý areál bývalého textilního podniku se dnes nachází v bezprostřední blízkosti městského jádra a dle dnešního organizačního členění areálu je přístupný z ulic Mlýnská, Přízová a Dornych, (49°18'93.47"N, 16°61'68.9"E), která je jednou z důležitých historických radiál města a dle schváleného územního plánu má být v budoucnu přímo napojena na dálniční přivaděč od Bratislavy.

Obr.X : Panoramatický pohled na nároží ulic Přízová a Dornych – Současný stav areálu bývalé textilní továrny Vlněna. Zdroj : archiv autora

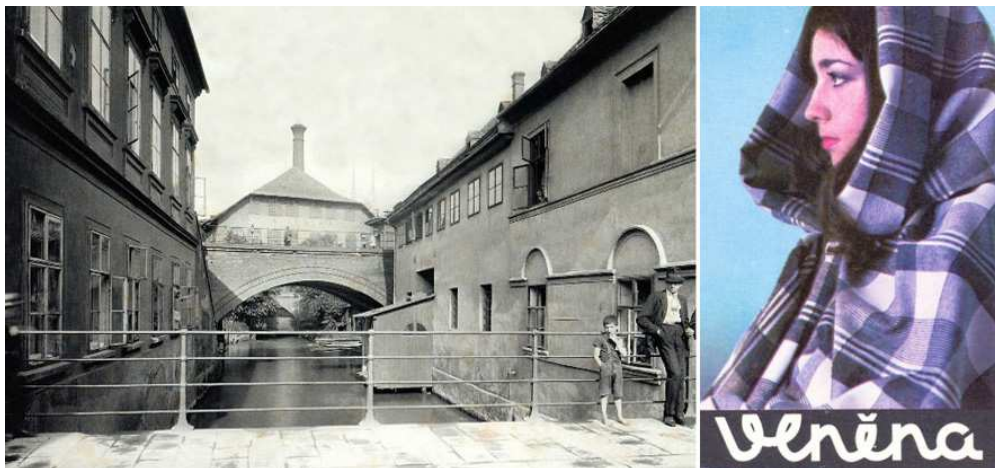
- Památková péče

Areál a ani žádný z jeho objektů není zapsán na ústředním seznamu památek. Vydanému platnému demoličnímu plánu už v budoucnu z nejvyšší pravděpodobnosti ani nebude. Oficiálně byl dán podmět k zachování alespoň, dle brněnského pracoviště Národního památkového úřadu, nejhodnotnější části areálu a to Bochnerova paláce. Ministerstvo Kultury však žádost zamítlo s odůvodněním, že na budově proběhly už tak nenávratné procesy, že zachránit nelze. Stejného názoru naštěstí není současný majitel a investor společnost CTP, která přislíbila objekt zrekonstruovat. To potvrzuje již vydané územní rozhodnutí na první fázi výstavby na pozemcích bývalého areálu. Dle architektonické studie, kterou pro investora CTP Invest s.r.o. vypracovalo Studio ACHT s.r.o. by měly být zachovány i dva funkcionalistické výrobní etážové objekty na rohu ulic Přízová a Mlýnská, které těsně přiléhají k Bochnerovu paláci sloužící v minulosti jako skled hotového zboží a česaná přádelna.

- Historicko dokumentační

Situace areálu bývalého podniku Vlněna je signifikantní pro stav průmyslového dědictví města Brna. Díky své poloze a velikosti je veřejností nejvíce sledovaným brněnským brownfieldem spojeným s textilním průmyslem.

Na pozemcích mezi ulicemi Přízová, Dornych a Mlýnská tehdy vznikly dva významné textilní podniky. Jeden patřil Paulu Neumarkovi z Leedsu, který zde v roce 1881 koupil část budov pro svou textilní manufakturu (přádelnu) a druhý bratrům Nathanovi a Josefovi Stiasnyim z Bučovic, kteří zde zakoupili nemovitosti pro svou výrobu dokonce již v roce 1867. Obě firmy se věnovali podnikání ve stejném odvětví, čímž bylo zpracování vlny. V jejich sousedství existovala ještě spousta dalších textilních dílen, ale tyto dvě byly neúspěšnější a časem své konkurenty skoupili. Firma Neumark se v roce 1896 spojila s firmou H. Beran a synové a v roce 1906-1913 se rozšířila o budovy firmy Schönfeld, té firmy které dříve spolu s průmyslníkem M.E. Schwarzem patřily i původní pozemky Neumarka. Tím vznikly na území dnešního areálu dva významné podniky. X) Investice se svým majitelům vyplatila. S nástupem výroby textilií z mykané příze pro konfekční průmysl se dostavil značný ekonomický úspěch obou továren. Ten byl podtržen i velkými státními zakázkami pro vojenskou správu, jelikož se schylovalo k první světové válce. I její první půle byla dobou navyšování výroby, až do doby, kdy se císařství vleklým konfliktem vyčerpalo a blokáda dodávek připravila továrny o vlnu, která byla její základní surovinou a ve velkém se dovážela z Británie a jejích zámořských kolonií. Konec války a vznik Československa měl za následek přetrhání vazeb s tradičními trhy, které fungovaly v rámci monarchie. V nové situaci se, ale oba podniky rychle zorientovaly a již, krátce po válce byla jejich produkce na stejné úrovni, jako před ní. Začala tím jejich zlatá éra. V tomto období byl areál dostavěn do podoby v jaké ho známe dnes. Vznikly obě železobetonové budovy a provoz byl vybaven nejmodernějším technologickým zařízením své doby. Úspěch majitelů továren se projevoval i jinde v Brně. Po rodinách továrníků nám tu zůstaly vily, které jsou klenoty moderní architektury i po mnoha letech. Jejich autory byli přední čeští i světoví architekti. S rodinou Neumarkových i na přestavbě areálu továrny spolupracoval známý představitel brněnského funkcionalismu Arnošt Wiesner. Oba podniky vedle sebe prosperovaly, aniž by si konkurovaly i přes stejný sortiment výrobků. Fungovaly podle rozdílných managerských přístupů a dokonale se na trhu doplňovaly. Firma Neumark vyvážela prakticky do celého světa, kde obchodovala s místními velkoobchody, kdežto firma bratří Stiasných zajišťovala prodej skrze své obchodní zástupce po menších objemech, zato měla výhodu rychlejší reakce na změny v poptávce.

Obr.X : Fotografie ulice Dornych z roku 1906. Zdroj : archiv NPÚ Brno. Obr.X : Propagační plakát podniku z roku 1990. Zdroj : archiv autora.

---

7) ŠKVAŘIL, J.: *Brno, významné centrum československého průmyslu*. 1. vyd. Brno: Národní výbor města Brna - Útvar hlavního architekta města Brna, 1969. 364s

Továrny byly řízeny podle propracovaného systému, který byl zpracován do formy knih (*Webereibuch* a *Musterbuch*). O úrovni těchto systémů svědčí i fakt, že přežily nacistickou okupaci a ještě i dlouhá léta po znárodnění se dle nich továrny vedly. Konec zlaté éry odstartovala Velká hospodářská krize. Ta byla zlomovým bodem pro brněnský textilní průmysl. Ten od této chvíle v Brně vyklízel pozice ve prospěch jiných průmyslových odvětví (především strojírenství) a pod vlivem dějinných událostí ztrácel i postavení na mezinárodním trhu. Po snížení výroby během krize postihla textilní podniky další rána a to nacistická okupace Československa. Rodina Neumarkových byla sice německá, ale netajila se svým odporem k nacismu, proto byla nucena emigrovat a sám P. Neumark spáchal sebevraždu. Továrna pak přešla pod správu nacistického správce Dr. Reisinga. Židovská rodina Stiassnych už vůbec neměla na výběr. Před Němci prchli do Ameriky a jejich majetek byl arizován do správy pana Trehandera a posléze bratrů Kunertových. Na areálech obou továren se podepsaly i válečné roky. Nejprve byla továrna úmyslně poničena požárem a výbuchem, za kterým stál český odboj a dílo zkázy bylo dokončeno bombardováním a závěrečnou bitvou o Brno, kdy byl areál z větší části zničen. Po skončení války už se továrny zpět do rukou původních majitelů nedostaly. ³⁾

---

8) ŠKVAŘIL, J.: *Brno, významné centrum československého průmyslu*. 1. vyd. Brno: Národní výbor města Brna - Útvar hlavního architekta města Brna, 1969. 364s

Ještě před komunistickým pučem byly obě firmy znárodněny dle Benešových dekretů. Staly se součástí Moravskoslezských vlnářských závodů, jako závod 2. Po převzetí moci ve státě komunisty byli přejmenovány na Mosilanu, z které byly v roce 1949 opět vyčleněny, jako národní podnik Lanus, ten byl posléze přejmenován na Vlněnu a areál vzniklý spojením firem Neumark a Stiassny se stal jeho závodem 1. Pro továrnu a její areál tím začalo neradostné období. Poslední větší investice putovaly do podniku v 60. letech. Důsledkem toho bylo, že v roce 1989, kdy došlo k změně režimu, se již podnik, jeho areál a budovy nacházely v takovém stavu, který již neumožňoval navázat v nové době na zlatou éru z první republiky. Státní podnik Vlněna šel roku 1994 do privatizace, jejímž výsledkem bylo rozdělení podniku a areálu na dva samostatné subjekty. Prvním byl státní podnik v likvidaci a druhým akciová společnost, v které pokračovala výroba až do roku 1996. Výroba v akciové společnosti celou dobu klesala a ranou z milosti bylo její „poslání“ do konkurzu v roce 1998. Tím textilní výroba v areálu Vlněny definitivně skončila. Je přitom zajímavé porovnat porevoluční osudy dvou největších textilních podniků v Brně srovnatelných velikostí i významem. Vedle Vlněny tu byla ještě Mosilana (a pořád je). Mosilaně se však již v roce 1992 podařilo přilákat zahraničního investora a stala se součástí koncernu Marzotto, který zastřešuje i takové značky jako je například Hugo Boss.

Ten jí poskytl investice, za které vybudovala nový závod a dohnala ztrátu způsobenou lety minulého režimu v technologickém vybavení. Produkce tkanin, kterou dříve vyvážela především do bývalého Sovětského svazu a „spřátelených“ zemí neměla v nových podmínkách šanci. Podnik se po restrukturalizaci specializoval na produkci vysoce kvalitních tkanin pro klasické oděvy, to se ukázalo jako skvělá volba. Po drtivém nástupu dovozu asijských textilních výrobků se zjistilo, že tento náročný sortiment asijské výrobci nenabízí. Podnik, který se dnes jmenuje Nová Mosilana, nejen že přežil krizi textilního průmyslu v Evropě na počátku 21. století, ale nadále prosperuje a 90% své produkce vyváží (rok 2011).⁴⁾ Vlněně se bohužel nic z toho nepodařilo. Nenašla strategického partnera a investora. Po rozpadu RVHP ztratila pozici na tradičních trzích. Stávající produkce neměla na měnícím se trhu šanci. Dá se předpokládat, že i kdyby se výrobu podařilo zachovat, areál Vlněny na Dornychu by dlouho podniku nesloužil. Možná by, ale cesta k jeho dalšímu využití byla „přímější“.

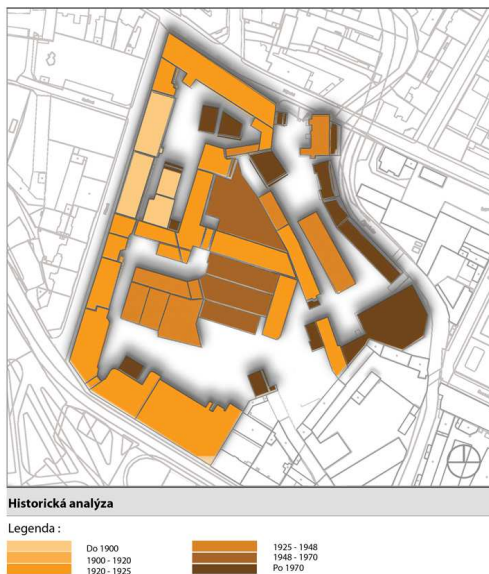
⁹⁾ KESNER, L.: Marketing a management muzeí a památek. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2005. 304s. ISBN: 80-247-1104-4.

Na prostorové uspořádání areálu Vlněny je dodnes vidět jak se podnik postupně evolučně rozrůstal dle potřeb navyšování objemu výroby a dle potřeb měnící se technologie výrobního procesu. Nejstarší zachovalé objekty, jejichž postavení se datuje do druhé poloviny 19. století se nacházejí v severní části areálu na ulici Přízová. Pamatují úplný počátek obou rodinných podniků, které právě tady na ulici,

kteřá se tehdy jmenovala Nadační, vznikly. Charakteristické panorama, které tvořív patrové železobetonové budovy na nároží ulic Přízová a Dornych, vzniklo v době největší konjunktury obou podniků ve 30. letech. Firma Neumark postavila první železobetonovou budovu na ulici Přízové v roce 1922. Jednalo se o šestipodlažní železobetonový skelet s příčným uspořádaním nosných ráámů, stavba byla doplněna o komplex garáží uvnitř areálu. V roce 1925 byla postavena další pětipatrová železobetonová výrobní budova na ulici Dornych. Obě budovy byly brzy nato propojeny šestipodlažním objektem na nároží obou ulic. Třetí budova byla monolitickým skeletem složeným ze dvou půdorysně odlišných částí a je specifická tím, že jeho nosné prvky byly ukládány na vykonzolované části nosných systémů sousedních železobetonových objektů. V dobách realizace těchto objektů bylo používání železobetonových konstrukcí ve výstavbě teprve ve svých prvopočátcích. Konstrukce nebyly dimenzované na silné dynamické zatížení od textilních strojů, kterými byla továrna vybavena v druhé polovině dvacátého století. V rámci stavebně technického průzkumu bylo před rekonstrukcí v roce 1996 zjištěno, že se konstrukce nachází ve stavu vysokého poškození, které si vyžádalo konstrukčně náročné dodatečné zesílení konstrukce budov. Takže dnešní podoba těchto nejvýraznějších objektů areálu není původní.

Během druhé světové války byly budovy fatálně poničeny a jejich současný vzhled vznikl za poslední velké rekonstrukce a dostavby v 50. letech. Od té doby v areálu, kromě skladových a technologických objektů, nic nového nevzniklo.

Po roce 1989 byl státní podnik Vlněna rozdělen na dva subjekty. Na akciovou společnost Vlněna a státní podnik v likvidaci Vlněna. Ekonomická ztráta akciové společnosti postupně narůstala, až na ni byl v roce 1998 vyhlášen konkurz. Správcem konkurzní podstaty byl areál Vlněny prodán pražským firmám Bina a Keenness, podnikajícím v oboru správy a prodeje nemovitostí. Jména firem vlastníčích areál se pak ještě několikrát změnila. Po změně politického systému v zemi a zavedení nových majetkoprávních vztahů je Vlněna klasickou ukázkou postoje podnikatelské sféry k průmyslovému dědictví. Již od prvopočátku bylo cílem všech majitelů od roku 1998 zhodnotit pozemky bývalého lukrativně umístěného areálu novou výstavbou a od začátku počítali s kompletní demolicí všech budov na něm dnes stojících.

Obr X : Historická analýza areálu. Zdroj: archiv autora

- Architektonicko – městotvorné

Areál je významný urbanistickým stabilizačním prvkem v širším centru města Brna. Jeho hodnota není pouze urbanistická a architektonická, ale také symbolická. Zachycuje rys industriálního rozvoje Brna a dokládá, že moravská metropole byla kdysi textilním centrem celé střední Evropy.

Samotné panorama vysokých průmyslových budov na nároží ulic Dorných a Přízová patří mezi ikonické pohledy na Brno. Je to jeden z mála příkladů, kdy při pohledu na jeho jakoukoliv vizuální reprodukci každý obyvatel Brna a i mnoho jeho návštěvníků okamžitě identifikují, že se jedná o město Brno. Samotná poloha areálu, která byla hlavním lákadlem pro všechny jeho majitele v posledních dvaceti letech, přitom nabízí velký potenciál i v případě že jeho kompletní původní zástavba neustoupí novému komerčnímu developerskému projektu. Areál leží v místě, které slibuje, že se v budoucnu stane hlavní lokalitou rozvoje Brna. Již dnes velmi výhodná pozice na kraji přímého centra města bude ještě více zhodnocena, jakmile začne ve větší míře realizace projektu Jižního centra Brno. Jeho cílem je vytvořit podmínky pro přirozený rozvoj města včetně dobudování moderní infrastruktury a služeb v dnešní zanedbané a nevyužívané části města na jih od centra. Součástí projektu je i přesun a vybudování nového vlakového nádraží, které umožní komfortní dopravní spojení s centry okolních evropských regionů. Důsledkem toho bude zrušení kolejového pásu od přeloženého nádraží, který zatím tvoří bariéru mezi lokalitou s areálem bývalého závodu a nejužším centrem. Všechny tyto budoucí změny zvednou hodnotu areálu

jako důležitého bodu v nově definované urbanistické struktuře. To je spolu s hodnotou samotné historické zástavby areálu, jako průmyslového dědictví důvodem, proč by si Vlněna zasloužila funkční náplň spíše kulturního či společenského centra v rámci Brna.

Obr.X : Letecký pohled ze severozápadu na areál textilního závodu Vlněna. Zdroj : Mapy.cz.

- Současný stav

V současnosti je areál využíván desítkami komerčních pronajímatelů ploch a objektů. Díky tomu, že se jedná o jedno z míst s nejnižším podnájemem a to přímo v centru města je areál dnes využíván na maximum, které mu dovoluje jeho znaně poškozený stav. Lze tu dnes (leden 2014) najít kromě řady autoservisů i tiskárnu či dokonce hospodu. V posledních dvou letech objevují prostory Vlněny i umělci a kreativci různých oborů, kteří si zde zakládají své ateliéry. Z řady aktivit jež tu probíhají lze zmínit třeba vznik dočasného klubu (listopad 2013) kde během čtyř dnů jeho existence koncertovali přední čeští a zahraniční muzikanti.

*(Takzvané **pop-up** neboli dočasné kluby jsou v poslední době stále víc populární i v Česku. Nápad funguje už dlouhou dobu například v New Yorku či Londýně. I tam dočasné kluby, obchody nebo restaurace ožívují zapomenuté a nevyužívané prostory).*

Současný majitel areálu, v Brně dnes neaktivnější developerská společnost CTP Invest s.r.o., má již platný demoliční plán na likvidaci 50 budov a v listopadu 2013 jí bylo odsouhlaseno územní rozhodnutí pro první fázi stavby. Demoliční plán existuje již od roku 2007. Dle územního rozhodnutí je v plánu na pozemcích bývalého areálu postavit třináct nových objektů s předběžně schváleným rozpočtem dvě miliardy korun. V první schválené fázi by se mělo jednat o kancelářské budovy. Celkově by v

osmi až devíti fázích by mělo být postaveno třináct domů s restauracemi, obchody a službami pro obyvatele Brna, dvoupodlažní podzemní garáže ale také speciální kanceláře a byty. Ulice Přízová bude rozšířena o minimálně pět metrů a objekty, které ji budou lemovat, budou posunuty blíže k areálu. ^{x)}

Ekonomická situace v oblasti nemovitostí ovšem novému projektu výstavby nepřeje. Společnost CTP čeká je vytižena prací na dalších dvou projekt v Brně a to výstavbou a prodejem kanceláří na ulici Masná a dostavbou výškové kancelářské budovy v Spilberk office centru na ulici Heršpická. Vyhlášené termíny demolice byly zatím vždy nedodrženy. Poslední oficiálně vyhlášený termín demolice byl společností CTP ohlášen na březen. Ani tento termín však nebude dodržen neoficiálně se předpokládá jeho posun na konec roku 2014. Pronajímatelé v areálu zvyklí na tuto situaci nejistoty však v současnosti termín demolice neřeší, protože doposud nedostali žádné upozornění na výpověď nájemních smluv. ^{x)}

Obr.X : Návrh nové zástavby na území bývalého areálu textilního podniku Vlněna. Autor návrhu Studio ACHT s.r.o. pro Investora CTP Invest s.r.o. Zdroj : archiv CTP Invest s.r.o.

---

^{x)} Rozhovor v deníku Brněnský deník ze dne 06.01.2014 s regionálním ředitelem CTP Invest s.r.o. Tomášem Budařem.

^{x)} Dle terénního průzkumu autora.

3.5 Areál Vlněna na ulici Tkalcovská

Areál textilního podniku Vlněna tvořil městský blok mezi ulicemi Tkalcovská, Cejl a nábřežím řeky Svitavy. Nachází se v městské části Brno – Zábřovice. Do dnešních dnů se zachoval pouze jeden blok, který je volně přístupný z ulice Cejl. (49°18'93.47"N, 16°61'68.9"E).

- Památková péče

Areál byl doporučen k zápisu na ústřední seznam kulturních památek. Ovšem zničující požár v listopadu roku 2001 jej poničil natolik, že byla jeho zásadní část stržena. Poslední smíšený blok bývalého továrního areálu byl znehodnocen necitlivou revitalizací v roce 2011.

Obr.X : Areál textilního podniku Vlněna na Tkalcovské ulici před požárem. Zdroj : archiv Michaela Ryšková Obr.X Zdroj : archiv profesorka Helena Zemánková

- Historicko dokumentační

Počátky textilního průmyslu v Brně sahají až do roku 1781 kdy byl založen závod VLNĚNA. Zakladatelem byl pan Wilhelm Mundy, který si na ulici Cejl v domě číslo 66 otevřel malou továrnu na vlněné zboží.

Mundy se v ní zaměřil na výrobu vlněných výrobků. V následujících letech se v továrně vystřídal několik majitelů, žádný však nikterak výrazně výrobu nepozvedl. K větším změnám došlo až v roce 1882, kdy továrnu koupil Heinrich Kuhn, výrobce textilního zboží. O dva roky později přijal veřejného společníka Maxe Weisse. V roce 1892 přistoupil k firmě další významný obchodník Julius Hanak. H. Kuhn záhy odstoupil a tak vznikl dodnes známý název firmy Weiss a Hanak.

V roce 1914 měla továrna již 1565 dělníků. Její největší rozmach nastal po dokončení stavby nové přádelny. Údajně to byla první stavba ve střední Evropě postavená na tekutých píscích. V těchto místech totiž původně tekla řeka Ponávka.

V roce 1919 zemřel původní majitel a vedení převzali syn bývalého spolumajitele J. Hanak a dr. Kroner. Kromě období První světové války fungovala továrna velmi dobře. V 2. polovině 30. let XX. století donutily okolnosti dr. Kronera s rodinou

k emigraci do Švýcarska. J. Hanák i jeho podílíník byli za protektorátu uvězněni a již se nevrátili.

V průběhu války byl závod několikrát zasažen bombami. Poškozeny byly budovy úpravny a přípravná tkalcovny. Ještě před koncem války byla okupanty vypálena tkalcovna a zničeno nové strojové vybavení. Dne 1. ledna 1946 byla továrna znárodněna a začleněna pod národní podnik Moravskoslezské vlnářské závody.

Výroba byla ukonče stejně jako u většiny ostatních textilních provozů v Brně v polovině 90. let 20. Století. Snahy o zápis na na seznam kulturních památek a pokusy o revitalizaci areálu ukončil v roce 2001 požár areálu. X)

Obr.X : Areál textilního podniku Vlněna na Tkalcovské po požáru. Zdroj : archiv Hasičského záchraného sboru Jihomoravského kraje.

- Architektonicko - městotvorné

Jedná se o průmyslovou lokalitu situovanou severovýchodně od městského jádra, na okraji městské části Zábřovice. Hlavní přístup je z ulice Cejl, která je jednou z důležitých historických radiál města. Jedná se o původně výrobní areál textilního a vlnářského průmyslu v Brně, jenž byl hospodárně využíván včetně travnatých a parkových úprav.

Základem areálu byl objekt č. 6 z 80. let 19. století, doplněný pětipodlažním skeletem z r. 1910 podle projektu architekta Bruno Bauera, který byl údajně první stavbou této konstrukce ve střední Evropě postavenou na tekutých píscích, které zde tvořili podloží. Objekt č. 6 bývalé prádelny byl význačný svou věží a proskleným průchodem (lávkou) do vedlejšího objektu. Netradiční bylo i barevné řešení budov volbou barevné kombinace - vertikální členění šedé a horizontální červené. Na boční fasádě objektu č. 5 stálo za povšimnutí zachovalé požární ocelové schodiště. Objekty č. 7 a 8 byly zajímavě pojaty jako dvojlodní stavby s dominantními štítovými průčelími v okrové barvě. V letech 1929–1930 byla přistavěna, opět podle projektu Bruna

Bauera, čtyřpodlažní budova trhámy a nová budova barvírny s patentovaným systémem odsávačů, stavbu prováděla firma Pittel & brausewetter. X)

Obr.X : Revitalizace na „Bytový dům Mozartka“. Zdroj : propagační materiály B.D. MOZARTKA s.r.o.

- Současný stav

V současnosti už z areálu textilního závodu fakticky nic nezbylo. V listopadu roku 2001 vyhořel etážový objekt z 80. Let 19. století. Při požáru byl areál značně poškozen a v následujícím roce bylo rozhodnuto o demolici všech výrobních budov, která byla ještě v tom roce realizována. Na na uvolněném místě byl postaven hypermarket obchodního řetězce Interspar s velkým parkovištěm. Zůstal pouze jeden smíšený blok. Výrobní a skladová část tohoto bloku byla přestavěna v roce 2011 na „Bytový dům Mozartka“ s 72 bytovými jednotkami a parkovacími stání. Během necitlivé revitalizace byly odstraněny všechny původní konstrukce a zařízení kromě samotného nosného železobetonového skeletu. X) Po těchto úpravách ztratila už i poslední část areálu textilního podniku svou hodnotu a závod Vlňena na Tkalcovské ulici je jako památay průmyslové dědictví ztracena.

X) FRAGNER, B., ZIKMUND, J.: Co jsme si zbořili – Bilance mizející průmyslové éry / Deset let. Vyd. Praha: České vysoké učení technické v Praze, 2009 ISBN: 978-80-01-04387

X) Díle terénního průzkumu autora.

X) prof. Ing. arch. Helena Zemánková CSc.:Databáze průmyslového dědictví Moravy [online]. 2004. Dostupné na World Wide Web: <<http://www.fa.vutbr.cz/home/zemankova/textil/01.htm>>.

3.6 Mosilana na ulici Vlňhá

Křenová 19, Brno - město

Lanarest Brno a.s., Vlhká 21, Brno

Jedná se o postindustriální lokalitu mezi ulicemi Křenová a Špitálka, situovanou přibližně 300 m východně od obvodu městského jádra. Hlavní přístup je z ulice Křenová, která je jednou z důležitých historických radiál města.

- Památková péče

Objekty nejsou památkově chráněny

- Historicko dokumentační

Dnešní areál vznikl v r. 1945 spojením čtyř sousedních firem průmyslníků židovského původu:

Sdružené továrny na vlněné zboží (Vereinigte Schafwoll-fabrik), Špitálky 10-12 - objekty na Špitálce (původně skladovací objekty firmy brří Strakoschových) získala firma v r. 1902, záhy je přestavěla pro potřeby barvírny a tkalcovny. Roku 1922 byla započata přestavba barvírny a rekonstrukce parního a elektrického zařízení, r. 1924 bylo připojeno zvláštní oddělení na výrobu plyše a krymrů. V letech 1940-45 byla firma pod nucenou správou, r. 1946 byla dosazena národní správa.

Firma Max Kohn, Vlhká 21 - založena původně ve Vídni r. 1829, v Brně zřízena pobočka na Vlhké roku 1857. V roce 1941 firmu „arizoval“ Dr. Otto Weiss.

D. Hecht, Špitálky 10 - firma založená roku 1876, zaměřená na výrobu pánského módního zboží.

Gustav Schiketanz, Cejl 16 - r. 1872 založen závod Bauer und Wiedmann na Cejlu 16, r. 1911 přestěhován na Cejl 68. V roce 1941 po „arizaci“ koupil závod G. Schietanz.

V roce 1994 byla Mosilana privatizována a rozdělena na novou Mosilanu v Brně-Černovicích a Lanarest a.s. v ulici Vlhká. Mosilana byla v tomto areálu v pronájmu až do ukončení výroby v únoru 1996.

- Architektonicko - městotvorné

Jedná se o postindustriální lokalitu mezi ulicemi Křenová a Špitálka, situovanou přibližně 300 m východně od obvodu městského jádra. Hlavní přístup je z ulice Křenová, která je jednou z důležitých historických radiál města.

Areál vznikl spojením několika továren po r. 1945. Jeho tvar je proto velmi nezvyklý – jedná se o relativně úzký pozemek nepravidelného tvaru s podélnou osou ve směru sever – jih. Přibližně v polovině hloubky prochází napříč areálem železniční

trať na 6 m vysokém náspu. Propojení obou částí je možné podjezdem pod trať. Areál je tvořen větším množstvím objektů rozmanitých typů z let 1900 - 1940. Téměř všechny vícepodlažní objekty jsou konstruovány jako kombinovaný skelet litinových toskánských sloupů a ŽB či dřevěných stropů s cihelným obvodovým pláštěm; střechy pultové či sedlové. Unikátní je konstrukce zastřešení skladové haly betonovou skořepinou se světlíky z r. 1946 dle návrhu Prof. Hrubana.

Nyní je areál akcionářů Lanarest a.s. pronajímán jako nebytové prostory. Lokalita je od r. 1989 víceméně zakonzervována. Jediné výraznější změny dosáhly fasády objektů, a to nátěrem režného cihlového zdiva červenou ochrannou barvou.

- Současný stav

V roce 1994 byla Mosilana privatizována a rozdělena na novou Mosilanu v Brně-Černovicích a Lanarest a.s. v ulici Vlčká. Mosilana byla v tomto areálu v pronájmu až do ukončení výroby v únoru 1996. Nyní je areál akcionářů Lanarest a.s. pronajímán jako nebytové prostory. Lokalita je od r. 1989 víceméně zakonzervována. Jediné výraznější změny dosáhly fasády objektů, a to nátěrem režného cihlového zdiva červenou ochrannou barvou.

3.7 Mosilana – Husovice

Valchařská 36, Brno – Husovice
vlastník
Olli Elektro s.r.o.,
Valchařská 36, Brno

- Památková péče

Areál je doporučen k památkové ochraně.

- Historicko dokumentační

V době největšího rozkvětu textilního průmyslu v Brně v roce 1880 je založena i továrna Fritsch & Co.A.G. Výrobna, známá jako „Fričovka“ dle svého majitele Fritsche, vznikla na místě bývalé valchy Kofillerovy manufaktury pro výrobu vlněného

zboží (1767) využívající staršího vodního díla na řece Svitavě. V době největšího úpadku v letech 1933 – 1935 se řadí firma Fritsch s počtem zaměstnanců (335) ke středně velkým podnikům. V roce 1946 byl založen národní podnik Moravskoslezské vlnářské závody, které sdružovaly 13 velkých závodů, mezi nimi i závod 12 – Fritsch a spol. s 206 zaměstnanci. Při reorganizaci v r.1949 vznikly 3 vlnářské závody: Mosilana, Vlněna a Vlnap, jehož součástí se stal závod 03 Husovice. V roce 1958 byl závod včleněn do n.p. Mosilana. Od roku 1988 přechází některé z provozů do kombinátu Mosilana v Černovicích. V roce 1994 dochází k privatizaci Mosilany a areál v Husovicích dostává nový název Lanarest a.s. Textilní výroba zde skončila v únoru 1996.

- Architektonicko - městotvorné

Je či byla významným urbanistickým, stabilizačním prvkem v území města. Podél řeky Svitavy a vodních kanálů vytvářely ucelené bloky v městské zástavbě. Jednalo se o typickou etážovou výstavbu univerzálních staveb. (fotogalerie)

Vstupní část tvoří objekty, které měly funkce vrátnice, závodní jídelny a kantýny, sklady příze, olejů a materiálů. Tyto objekty patří mezi nejstarší stavební struktury dané lokality – jsou datovány do doby vzniku celého závodu v r.1880. Obě strany vstupní části zakončují objekty skladů (levá část-sklady materiálů, pravá část-sklady a požární zbrojnice), které byly přistavěny v letech 1945/46. Za vstupním nádvořím se nachází dvoupodlažní křídlo (sklady a kanceláře) a třípodlažní křídlo (přízemí-sklady a skárna, patro-provozy vyšívárny). Tyto objekty rovněž vznikly v roce 1880. Na křídla navazuje jednopodlažní monoblok výrobních provozů závodu, který pojímal funkce skladů, kanceláří, svařovny, přípravny, tkalcovny, rozvodny, kotelny, soukárny, klížírny, strojovery, klimatizace a dílny. Části monobloku vznikaly v rozmezí let 1880-1970 a jako celek je akcentován továrním komínem. Další monoblok jednopodlažních objektů (za třípodlažním křídlem) obsahoval funkce skladů a paření, snovárny, skárny a skladů dřeva. Tyto objekty byly přistavěny v průběhu 70.let. Původní koryto vodního náhonu, procházející závodem, bylo zasypáno.

se stal závod 03 Husovice. V roce 1958 byl závod včleněn do n.p. Mosilana. V 60. letech byla sice vypracována studie na rekonstrukci závodu, nicméně provozní jednotky byly dále využívány bez obnovy technického zařízení a modernizace výrobních objektů. Následkem bylo celkové zchátrání objektů.

Postupem doby byla původní struktura rozšiřována přístavbami, nevyhovující objekty byly demolovány. Výsledkem je srostlice původních historizujících továrních objektů z rezného zdíva a utilitárních novotvarů 70.let.

Mezi původní dochované fragmenty můžeme zařadit zbytky historizujícího tvarosloví fasád, dochovaná technologie kotelny, fragmenty transmisí a původní

litinové sloupy v interiérech hal. Na základě špatného technického stavu (promáčení staveb, porušení stability) došlo ke zbourání některých objektů.

- Současný stav

Současným vlastníkem areálu je Olli Elektro s.r.o., která část budov bývalé textilky opravila (nové omítnutí většiny fasád, rekonstrukce a nástavba objektu za vstupním nádvořím, nové interiéry pro kanceláře). Areál slouží k výrobě zářivkových svítidel. V roce 2000 zde vzniklo Středisko rozvoje inovačních technologií. Část areálu je pronajímán.

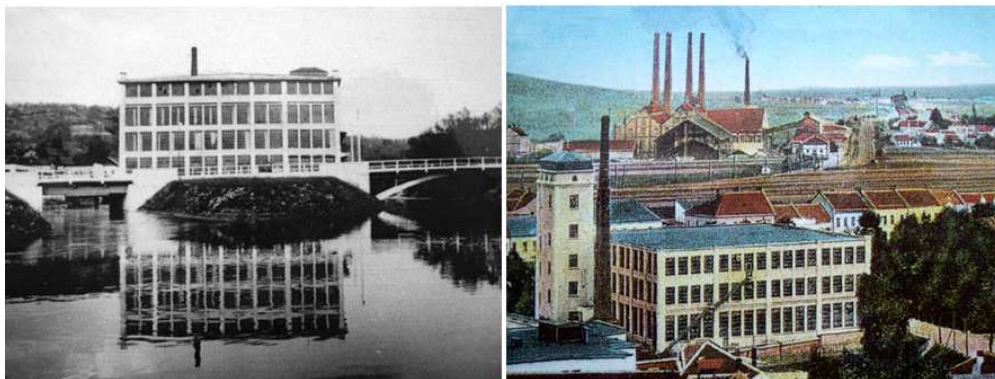
3.8 Mosilana Obřany – Esslerova přádelna

Areál se nachází mezi ulicemi Mlýnské nábřeží a Fryčajova v městské části Brno – Obřany (49°13'40.99"N, 16°38'57.785"E).

- Památková péče

Areál ani žádný z jeho objektů nejsou na ústředním seznamu kulturních památek. V současnosti není vyvíjena žádná oficiální aktivita tímto směrem i když na přelomu tisíciletí se odborníci na památkovou péči zajímali o dominantu areálu, objekt bývalé přádelny.

- Historicko dokumentační

Obr.X : Dobová fotografie Esslerovy přádelny. Zdroj : archiv VCPD. Obr.X : Dobová pohlednice Esslerovy přádelny. Zdroj : archiv VCPD

Na těchto pozemcích na břehu Svitavy fungovala textilní manufaktura již od poloviny 19. Století. Zásadní část historie spojené s průmyslovým dědictvím započala

kolem roku 1900, kdy starší přádelnu koupila firma E. E. Essler. V roce 1915 převzal továrnu od svého otce jeho syn Adolf Essler, který v roce 1925 rozšířil a přistavěl moderní tkalcovnu a úpravnu.

Součástí areálu byla i vodní elektrárna, která zásobovala elektrickým proudem nejen vlastní továrnu, ale od roku 1917 rovněž veřejné osvětlení obce. Továrna produkovala asi 250 kusů látek po 50m za týden a jak se objevuje v dopise pana E. R. Esslera, vnuka zakladatele továrny, "v dobrých časech" firma zaměstnávala až 600 dělníků převážně z Obřan a Maloměřic. Továrna byla střediskem hospodářského a technického rozvoje celého regionu.

Po obsazení Československa Německem byla továrna označena jako židovský majetek a majitelé továrny, včetně členů rodiny, uvězněni v koncentračních táborech. Po osvobození v roce 1945 byl Adolf Essler přesto označen za nacistu. V roce 1948 byla po dosazení nového ředitele textilka přejmenována na "Národní podnik Moravskoslezské vlnářské závody". Továrna ve druhé polovině 20. století několikrát změnila firemní název, textilní výroba zůstala přesto vždy zachována. Provoz továrny byl ukončen v roce 1992.

Ústřední čtyřpodlažní budova etážové přádelny z roku 1922 je založena na přibližně čtvercovém půdoryse. Nosnou konstrukci tvoří železobetonový skelet s plochou střechou, doplněný cihelnými vyzdívkami a průmyslovými okny v kovových rámech. Z hlavní hmoty objektu vystupuje v jihovýchodním nároží schodišťový blok s věží vodojemu. Zbytek průběžně rostlého továrního areálu tvoří přízemní haly, zpravidla rovněž se železobetonovou konstrukcí.

---

x) Kateřina Coufalová, Petr Vorlík : Meziválečná průmyslová architektura v Československu [online]. 2005. Dostupné na World Wide Web: <http://vcpd.cvut.cz/UserFiles/File/brno_alpa_abb_essler.pdf>.

- Architektonicko - městotvorné

Objekty bývalé textilní továrny jsou situované hned vedle obřanského mostu, na pravém břehu řeky Svitavy, Trojúhelníková parcela je vymezena ulicí Sokolovou, Mlýnským nábřežím a právě řekou Svitavou. Při cestě přes most se dostanete do bezprostřední blízkosti největšího a zároveň i nejhodnotnějšího objektu, kterým přádelna dnes disponuje. Tím je ústřední čtyř podlažní budova etážové přádelny z roku 1922 je založena na přibližně čtvercovém půdoryse. Nosnou konstrukci tvoří železobetonový skelet s plochou střechou, doplněný cihelnými vyzdívkami a průmyslovými okny v kovových rámech. Z hlavní hmoty objektu vystupuje v jihovýchodním nároží schodišťový blok s věží vodojemu. Dle informací z brněnského NPÚ se jedná o jeden z nejstarších železobetonových skeletů v ČR. Tento objekt je doporučen k památkové ochraně. Dalším významným objektem v areálu je jednopodlažní objekt bývalé tkalcovny na nároží ulic Sokolovská a Mlýnské nábřeží, tvořená opět železobetonovým skeletem s deskou a výplňovým

cihelným zdívkem. Zbytek areálu je slepen objektů různé velikosti, konstrukčního řešení z různých dekád 20. století. Větší část areálu leží na umělém ostrově, protože parcelu protíná náhon zásobující vodou turbínu původní vodní elektrárny o výkonu 115 kW. Součástí areálu je dnes i vzrostlá zeleň, která má antierozní funkci, když brání vmílání břehu Svitavi pro vyšším průtoků a tím poklesu budov v areálu. X)

X) prof. Ing. arch. Helena Zemánková CSc.: Databáze průmyslového dědictví Moravy [online]. 2004. Dostupné na World Wide Web: <<http://www.fa.vutbr.cz/home/zemankova/textil/01.htm>>.

Obr.X: Fotodokumentace současného stavu dominanty areálu objektu bývalé přádelny - nevyužívaná.
Zdroj: archiv autora

- Současný stav

Dnes areál vlastní firma JODA s.r.o. jejíž pověřený zástupce je pan František Franc z Těšan. Jako vlastník a pronajímatel zde provozují menší dílenské provozy. Využívána je však jen malá část rozlehlého průmyslového závodu.

Majitel se zájemci o historii a architekturu areálu odmítá komunikovat ze strachu, že by ho případná památková ochrana objektů bývalé textilky omezila na jeho vlastnických právech. V areálu je stále provozována původní vodní elektrárna o výkonu 115 kW. Ta je díky současné energetické politice, která garantuje výkupní ceny z obnovitelných zdrojů energie našťastí stále výhodná a nadále provozovaná, takže to v areálu aspoň trochu připomíná jeho průmyslovou minulost.

Majitelem by vypracovaný plán revitalizace již v roce 2002. Hlavní budova se zachovalou nosnou konstrukcí má být využita na realizaci bytů a kanceláří, kterých je v této části Brna nedostatek. Zároveň majitel jednal i se zástupci místní samosprávy, že by byla v této budově otevřena provozovna potravinového prodejního řetězce, které se dle mínění samosprávy v lokalitě taktéž nedostává. Až do současnosti nebyl žádný ze záměrů realizován.

Za velmi problematickou lze označit i snahu o zasypaní náhonu k vodní elektrárně a její přesun na nedaleký jez. Tyto změny pod záminkou lepšího napojení na okolní komunikace by měly za následek likvidaci areálu jako celku. Přitom v jeho umístění na umělém ostrově tkví jeho osobitost a logika umístění v místní urbanistické struktuře.

3.9 Sklad textil a Oděvy na ulici Rybářská

Rybářská 43, Brno - město

ROS a.s. Brno

Komplex skládající se z hlavní budovy skladu, administrativní budovy s expedičním skladem a kotelnou s komínem se nachází v katastrálním uzemí Staré Brno, v blízkosti řeky Svatky, v dřívější průmyslové části Brna. Dnes jsou zde soustředěny menší výrobní a skladové objekty.

V jeho okolí se nachází závod ELPLAST, VUT Brno a obytná zástavba

- Památková péče

Objekty nejsou památkově chráněny.

- Historicko dokumentační

Hlavní pětipodlažní budova má dvoutraktový nosný systém z litinových sloupů nesoucích ocelový průvlak a dřevěné trémové stropy. Je ukončena plochou sedlovou střechou. Z hlediska funkčního využití se v 1.NP nacházely kanceláře a skladovací plochy, v 2.NP vzorkovna s kanceláři a 3.-5. NP byly využity již jako čisté plochy skladů.

Severozápadní část budovy je až do úrovně 2.NP napojena na sousední bytový dům a na severovýchodní straně k ní přiléhá dvoupodlažní objekt administrativní budovy a přízemní objekt kotelny.

Administrativní budova má pultovou střechu nad dvoupodlažní částí a segmentovou střechu nad přízemní částí. Funkční členění budovy je na administrativní část (kanceláře, zasedací místnost a přidružené sociální zařízení) a dva expediční sklady nacházející se v části přilehlé ke kotelně.

Kotelna je jednopodlažní budova halového charakteru zastřešená sedlovou střechou, která byla vybavena dvojicí kotlů. Dále je k ní připojen cihelný komín s osmibokou základnou a s kruhovým průřezem v horní části.

Doba výstavby není známá. Až do znárodnění se zde vyráběly pogumované tkaniny a pršipláště (a. s. VIKTORIA), po znárodnění až do roku 1997 byl objekt

využíván firmou TEXTIL a ODĚVY Brno. V dnešní době je ve vlastnictví firmy ROS a.s. a uvažuje se o jeho pronájmu.

- Architektonicko – městotvorné

Architektura komplexu je typická pro etážové budovy spotřebního průmyslu začátku 20. století (rok výstavby 1908). Fasáda je poměrně strohá, horizontálně členěná římsou mezi 3. a 4. NP a vertikálně pak dvojicí pilastrů opakujících se na fasádě. Výrazným prvkem jsou ocelová okna s drobným členěním.

- Současný stav

Objekt není užíván a majitel uvažuje o jeho možném prodeji či pronájmu.

3.10 Mitop – Zábřdovice

Areál továrny je podle svého výrobního programu známý v Brně jako „plstárna“. Nachází se na okraji širšího brněnského centra v městské části Brno – Zábřdovice. Na adrese Zábřdovická ulice č. 35. Leží na pozemku mezi ulicemi Zábřdovická a korytem řeky Svitavy.

- Památková péče

Objekty nejsou zapsány na ústředním seznamu kulturních památek. Areál je ale doporučen k památkové ochraně. Je nadále aktivně využíván a pro budoucí památkovou ochranu není prozatím jeho hodnota jako příkladu průmyslového dědictví ztracena.

- Historicko dokumentační

Výroba plsti započala v brněnských továrnách už v roce 1865. Mezi prvními kdo postavili továrny na toto zboží byla firma Adolf Löw & syn. V roce 1890 založily firmy B.Engel & spol., Adolf Löw & syn a Seidl & Jellinek Akciovou společnost Rakouských továren na plst' (A.G. der österreichischen Filzfabriken in Brünn). Výroba byla soustředěna v bývalé továrně firmy Adolf Löw & syn. V letech 1900 - 1945 byla továrna majetkem akciové společnosti Spojené továrny na plst' (Vereinigte Filzfabriken A.G.) se sídlem ve württemberském Giengenu a. Brenz. V roce 1945 byla zavedena národní správa a v roce 1948 byl podnik začleněn do n.p. Mitop, spojené

továrny na plst' se sídlem v Mimoni jako závod 2. Stávajícím vlastníkem je firma REVAP s.r.o. V současnosti ve výrobním programu výroby pokračuje nájemník společnost Brněnská továrna plsti s.r.o.

Výrobním programem byla výroba plstěného zboží všeho druhu (plstě technické, šatové, podšívkové, pro motorové kryty, pro lokomotivní kotle, na sedadla atd.). Zboží bylo vyváženo do Belgie, Norska, Holandska, Švédska, Švýcarska, Velké Británie a Jižní Afriky. Ve druhé polovině 20. století byl export rozšířen na další země Evropy, Severní a Jižní Ameriky a do Asie. V letech 1952-55 byla vybudována nová barevna a úpravna. Strojní zařízení pocházelo ještě na počátku 80. let 20. století z období kolem roku 1913, kdy byl po požáru obnoven strojní park.

Továrna je známa podle výrobního programu jako „plstárna“. Brněnská továrna plsti s.r.o. je v areálu v pronájmu. X)

X) prof. Ing. arch. Helena Zemánková CSc.: Databáze průmyslového dědictví Moravy [online]. 2004. Dostupné na World Wide Web: <<http://www.fa.vutbr.cz/home/zemankova/textil/01.htm>>.

Obr.X: Fotodokumentace současného stavu areálu. Zdroj: archiv autora

- Architektonicko - městotvorné

Jedná se o výrobní areál situovaný v severovýchodní části města na pozemku vymezeném ulicí Zábřdovickou (z níž je hlavní přístup) a korytem řeky Svitavy.

Původní tovární areál, vybudovaný před rokem 1890, vyhořel 23. 6. 1911. V následujících dvou letech byl podnik znovu a velkoryse vystavěn podle projektu stuttgartského architekta Philippa J. Manze. Základem se stala pěti podlažní tovární budova na půdorysu písmene L, uzavírající svou podélnou stranou areál při ulici Zábřdovické. Železobetonový skelet je doplněn cihelnou vyzdívkou a velkoplošnými okny. Na plochou střechu vystupuje oproti hlavní hmotě značně převýšená dominantní věž vodojemu na nároží u řeky Svitavy, typická pro tvorbu architekta

Manze. Směrem k řece je areál doplněn kompaktní zástavbou pomocných provozních objektů (plstírna, valcha, barevna, prádelna, atd.).

V 90. letech 20. století byl n.p. Mitop privatizován a vznikla firma Panatex s.r.o.

Obr.X : Návrh nového využití opuštěných budov areálu – Diplomová práce, Lea Dostálová. Zdroj : webové portfolio, Lea Dostálová

- Současný stav

Nynějším vlastníkem je společnost RAVAP s.r.o., která pronajímá areál od roku 2000 firmě zabývající se produkcí stejného sortimentu jako v historii. Firma Brněnská továrna plstí se zaměřuje na dodávky vlněných plstí a syntetických netkaných textilií pro technické, oděvní a dekorativní použití. Bývalé výrobní budovy však již nevyhovují dnešní výrobní technologii a pronajímají se k jiným komerčním účelům, převážně jako skladovací prostory. Samotná výroba probíhá v novodobých přízemních halách ve vnitrobloku. Současné využití svým způsobem hlavní objekty areálu zakonzervovalo a zabránilo jejich zásadnímu znehodnocení.

3.11 Textilní továrna Moravan Brno

Budova bývalé slavné textilní továrny na koberce Moravan Brno leží na okraji širšího brněnského centra v městské části Brno – Zábřovice. Na adrese Zábřovická ulice č. 16.

- Památková péče

Objekty nejsou zapsány na ústředním seznamu kulturních památek. Přesto patří jejich rekonverze k těm úspěšnějším. Je ukázkou toho, že i mezi soukromými investory a majiteli se najdou osvícenci, kteří jsou schopni realizovat komerčně úspěšný projekt, aniž by došlo k znehodnocení či ztrátě příkladu průmyslového dědictví.

- Historicko dokumentační

Firmu Fleischer & Schwab, která v Brně na ulici Cejl vyráběla hladké jutové koberce na ručních stavech, odkoupili v roce 1890 bratři František a Jindřich Klazarovi majitelé firmy Antonín Klazar, přádelna a tkalcovna juty ve Dvoře Králové. Koncem 19. století firma zakoupila Vaňkovu stolárnu na Podnásepní ulici v Brně, kde vznikl základní závod a kde byla v nových provozech zavedena mechanická výroba. V roce 1898 byly koupeny speciální prutové stavy a roku 1899 7 stavů ke tkaní popruhů. V roce 1901 byly pořízeny stavy na potahové plyše tkané dvoj plyšovou technikou a byla zahájena výroba dekoračních přikrývek. Firma se postupně rozrůstala o další filiálky v českých městech. V roce 1909 byla firma změněna na akciovou společnost se sídlem ve Vídni a byla koupena textilní továrna Frölich v Chotěboři, kde byla zahájena výroba plyšového zboží a nábytkových a dekoračních přikrývek. V té době firma zaměstnávala 600 dělníků (z toho polovinu v Brně). Za 1. světové války byla výroba přeorientována na vojenské přikrývky a popruhy. K dalšímu rozvoji došlo po 1. světové válce. V roce 1926 byl pro závod v Brně pořízen parní stroj o výkonu 300 HP. Před 2. světovou válkou měla firma 900 zaměstnanců a vyráběla všechny druhy koberců, nábytkové látky, přikrývky a dekorační a bytové textilie. Během náletů za 2. světové války byla zničena část stavebního fondu a výroba byla obnovena ještě v roce 1945. v brněnském závodě se po válce vyráběly koberce buklé, wiltonové, strojně vázané, velurové a jutové a dále nábytkové a potahové látky. V roce 1946 podnik přešel pod národní správu a byl začleněn do n. p. TOKO – továrny na koberce. V roce 1949 byl podnik rozdělen na 5 menších nár. podniků, mj. na n. p. Moravan Brno, který v roce 1964 přešel pod n. p. Průmysl bytových textilií. V 60. a 70. letech proběhla modernizace výroby: byly instalovány stavy na výrobu skřípcových koberců Craig, dále nový klížicí stroj a výroba netkaných koberců byla nahrazena výrobou pojených plyšových koberců. Na počátku 70. let vyráběl Moravan ročně 1.300.000 m² koberců. Po restrukturalizaci v 90. letech byla vytvořena a. s. Moravan a v současné době výroba zcela zanikla. X)

X) prof. Ing. arch. Helena Zemánková CSc.:Databáze průmyslového dědictví Moravy [online]. 2004. Dostupné na World Wide Web: <<http://www.fa.vutbr.cz/home/zemankova/textil/01.htm>>.

Obr.X : Původní stav hlavních budov areálu Moravanu. Zdroj : archiv autora

- Architektonicko - městotvorné

V areálu závodu se nachází několik budov. Nejstarší a dominantní je pětipodlažní jednotraktový výrobní objekt obdélníkového půdorysu o rozměrech 50 x 10 m, který tvoří střed celé sestavy a je orientovaný svou podélnou osou ve směru východ-západ – rovnoběžně s ulicí Zábrdovickou. Tato klasická výrobní „etážovka“ z 19. století s pravidelnými řadami převýšených oken má uvnitř novodobou železobetonovou příčnou trámovou konstrukci a její hlavní uliční fasáda s převýšeným středovým štítem je symetricky členěna. Původní drobně členěné rámy jsou dochované jen v několika oknech západního schodiště. K východnímu i západnímu štítu objektu jsou připojeny pětipodlažní přístavby z 20. Století. K východnímu štítu o osmi polích železobetonového skeletu. Na jižní straně je přístavba doplněna jednodílní betonovou halou. Rozměrná „tovární“ okna jsou skoro na všech místech zachovaná a v části parteru jsou okna ze sklobetonu. Východní průčelí má jemně plastické členění omítek. Konstrukce schodiště na severní straně je vyčleněná z dispozice. Na severní a jižní straně přístavby jsou zbytky výtahových šachet nákladních výtahů. Na západní straně areálu se nachází dvoupodlažní architektonicky cenné křídlo s fasádou z režných cihel. Vzhledem k tomu, že pozemek je někdejší říční nivou, objekt zčásti stojí na dubových kůlech. Ty svou nosnou roli mohou plnit pouze tehdy, pokud jsou nasáklé vodou. V základech je proto zabudován jakýsi zavlazovací systém. ^{x)}

^{x)} EUROGIO city.net : Příklady regenerace brownfields v Jihomoravském kraji a Dolním Rakousku [online]. 2010. Dostupné na World Wide Web: Dostupné na World Wide Web: <<http://www.fa.vutbr.cz/home/zemankova/textil/01.htm>>.

Obr.X : Stav po rekonverzi budov. Zdroj : propagační materiály Architektonické kanceláře Šenbergerová – Šenberger architekti.

- Současný stav

Developerská společnost Moravan Develop s.r.o. v roce 2005 realizovala zásadní rekonstrukci hlavní budovy areálu. Stavební metamorfózy objektů toho typu a tohoto rozsahu jsou u nás ojedinělé. Obzvláště se zdařilými výsledky. K těm povedeným určitě patří konverze bývalé textilní továrny Moravan Brno. Poměrně rozsáhlá pětipodlažní budova se díky investici 80 milionů korun proměnila v bytový dům s 55 bytovými jednotkami a s komerčními prostory menšího rozsahu v parteru objektu. To vše o celkové zastavěné ploše 1.590 m² a celkovém obestavěném prostoru 18.452 m³. Právě díky své nové obytné funkci je tato konverze v českých poměrech doslova ojedinělá – z někdejších továren se u nás obvykle dělají především obchody (např. brněnská Vaňkovka), méně pak kancelářské budovy či kulturní, zatímco přestavby výrobních objektů na bytové jednotky jsou relativně vzácné. Pár takových projektů už sice bylo realizováno (pražský Nuselský mlýn, projekt U zámeckého rybníka ve starém pivovaru ve Škvorci), ale co do počtu vzniklých bytových jednotek je mezi nimi rekonverze továrny Moravan výjimečná.

V hlavní budově byla patra rozdělena na bytové jednotky o různých dispozicích, od garsoniéry až po takzvané lofts o rozloze až 100 metrů čtverečních. Půdorysy jednotlivých bytů mají modulový charakter – standardní modul byl přitom vymezen jedním oknem, respektive jeho šířkou. Do bytů vedou vchody z přímo osvětlené chodby, sledující celou délku budovy a orientované do rušné městské třídy. Na protilehlé straně byly na budovu k obytným jednotkám zavěšeny balkony.

Autorem projektu je architektonická kancelář Šenbergerová, Šenberger – architekti. Volba nejspíše nikoli náhodná. Profesor ing. arch. Tomáš Šenberger je profesorem a proděkanem na stavební fakultě ČVUT a také naším předním odborníkem na industriální etážovky.

Je jen škoda, že český trh s nemovitostmi nebyl v roce 2005 ještě zvyklý na loftové bydlení a tak z obchodních důvodů investor několikrát nešťastně zasáhl do stavebních úprav a objet tím ztratil něco ze svého industriálního kouzla. Nebyly například ponechány neomítnuté betonové stropy či vysoká okna s mřížové konstrukce. Je také škoda, že budova je v parteru otevřená do vnitrobloku, kde po nešťastném zásahu brněnského magistrátu vzniklo předimenzované parkoviště, takže nájemníci mají z balkonů výhled na velkou vyasfaltovanou plochu místo na povodně plánovou vnitro blokovou zahradu.

Přesto se jedná o velmi kvalitní ukázkou konverze, kterých u nás pořád moc neexistuje. Zároveň také poukazuje na u nás opomíjený způsob využití, který je loftové bydlení. Přitom tento způsob využití je, co se týká zachování maxima stavebních konstrukcí, k objektům průmyslového dědictví jedním z nejšetrnějších. X)

X) Dle terénního průzkumu autora.

3.12 Vize, studentské projekty (Vlněna roč. kolik studentů, diplomky...)

Do hledání záchrany a nového využití jedné z historicky významných textilek se zapojili domácí a zahraniční studenti fakulty architektury Jejich projekty popisují jako konzultant ateliérových prací.

Památková péče vystupuje v této problematice značně pasivně a často podléhá tlakům velkých developerů. Naopak dlouhodobě se o problematiku zajímá odborná veřejnost a brněnské brownfields jsou častým tématem studentských prací na fakultě architektury v Brně. Do hledání záchrany a nového využití této historicky významné textilky se zapojili domácí a zahraniční studenti fakulty architektury, kde je areál Vlněny v současnosti řešen na magisterském stupni. Cílem studentských projektů a výzkumů je přinést nové náměty, jak majitelům tak představitelům města. Jejich projekty popisují jako konzultant ateliérových prací.

Obrázek 3: Vizualizace studentského projektu Katariny Škodové a Evy Šiškové na FA VUT. Zdroj: archiv autora

ZDE BY BYLO DOBRĚ VLOŽIT VÍCE OBRAZKOVE DOKUMENTACE např plan Brna s textilkami kolem řeky ale i fotky jiných textilek než pouze Vlněny.

S následujícím textem:

Brněnské textilní továrny, které jsou soustředěny v t.zv. posvitavské zóně po roce 1989 prošly proměnami majetkoprávními i funkčními.

Noví majitelé je často provizorně využívají, mnohé z objektů jsou zcela prázdné a dále chátrají.

Zde se podepsala chybějící památková ochrana a postupné vymazání významného průmyslového dědictví z urbanistické struktury města Brna.

5 Přístupy k průmyslovému dědictví – aplikování principů památkové ochrany v zemích EU

Díky aktivnímu osobnímu zapojení do několika mezinárodních projektů a workshopů v průběhu doktorandského studia jsem měl možnost seznámit se a studovat památkovou péči v některých evropských zemích.

5.1 Rakousko – Přístupy k památkové ochraně v praxi

k exkurzi vhodnoti tři odlišná místa:

LINZ - tabáková továrna os slavného arch. P.B.

Roli záchrány se ujal nový aktérn MĚSTO LINZ

LINZ - továrna na výrobu kapesníků. Příklad hledání způsobu zachrany pro lokální a regionální funkci

- REGIONÁLNÍ SOCIÁLNÍ CENTRUM

BERNDORF - továrna na výrobu nádobí s dělnickou čtvrtí. ZÁCHRANA CELÉ URBANISTICKÉ STRUKTURY. PŮVODNÍ FUNKCE BYDLENÍ JE ZACHOVÁNA

3. fáze projektu Aktion - workshopu se zúčastnilo 16 studentů studentů , účast zahraničních studentů Erasmuspřispěla k mezinárodní diskuzi nad vyhodnocením a způsobem zachrany památkově chráněného objektu,

filosofií nového využití i novým účelem.

NavaZOVAL DALŠÍ MEZINÁRODNÍ PROJEKT AKTION 66p22 ,

KTERÝ BYL ZAMĚŘEN NA vložíme obr. z výstavy

PREZENTACI VÝSLEDJKU MEZINÁRODNÍHO WORKSHOPU NA OBNOVU PAMÁTNÍKU T.BATI

Pro období 1.3.2012-28.2.2013 připravili profesoři z VUT Fakulty architektury v Brně a TU WIEN v rámci programu AKTION Česká Republika – Rakousko, spolupráce ve vědě a vzdělávání projekt 63p8

„ It is possible to connect the rescue of the industrial monument with the development of the city?“

„ Je možné spojit rozvojové záměry města s ochranou průmyslového dědictví?“

Profesorka Helena Zemánková , vedoucí ÚN6 na Fakultě architektury, předkladatelka projektu, stejně jako profesor Dr. Gerhard Stadler z Institutu für Kunstgeschichte Denkmalpflege und Industrial archeologie, TU WIEN , zahraniční partner projektu, jsou uznávanými odborníky v oblasti ochrany , záchrany a nového využití průmyslového dědictví.

Oba řešitelé již společně zrealizovali několik mezinárodních projektů. Jmenujme některé z nich:

Conversion of abandoned industrial premises in the town of Ostrava , 2000

Mapping and stocktaking of military objects in border areas of Austria and South Moravia, 2002

Byl jsem přizván prof. Ing.arch. Helenou Zemánkovou, školitelkou mojí dizertační práce , k odborné spolupráci i k příspěví organizačního zajištění a realizaci projektu.

Projekt byl formulován tak ,aby nejen rozšířil výuku na obou univerzitních pracovištích zaměřenou na průmyslové dědictví , ale měl přispět i k záchraně výjimečného dědictví Zlína, které je často označováno jako MODELOVÉ PRŮMYSLOVÉ MĚSTO. Památková hodnota města Zlín byla již v roce 1992 deklarována prohlášením městskou památkovou zónou a po roce 2008 průmyslové dědictví Zlína získalo label evropské dědictví.

Otázku z názvu projektu si pokládají nejen představitelé výjimečného modelového průmyslového města Zlín, které vzniklo v meziválečném období minulého století, ale i četní architekti a urbanisté.

Při magistrátu města v této oblasti v posledních letech působí skupina odborníků v Komisi pro spolupráci města a státní památkové péče Rady města Zlín.

Příspěví k nalezení odpovědi v názvu projektu bylo cílem předloženého projektu. Zlín je evropskou průmyslovou památkou, ale současně živým univerzitním městem jihovýchodní Moravy.

Bývalá továrna, která byla srdcem města, je dnes z velké části provizorně využívána. Dělnické kolonie mají svoje obyvatele. Ale ani pro areál továrny ani pro čtvrtě bývalých dělnických charakteristických rodinných domků nejsou striktně stanovena pravidla, která by garantovala jejich zachování a zabránila znehodnocování. Omezení vlastnických práv majitelů nemovitostí prohlášených za kulturní památku není kompenzováno.

Obr3. Tovární areál, Zlín , fotografie prof.Helena Zemankova

Tovární areál , fotografie prof.Zemánková

Dělnická kolonie ve Zlíně, archiv prof.Zemánková

Ke stanovení konceptu revitalizace průmyslového města Zlín měly přispět nejen odborné přednášky a studentské práce a aktivity , ale především exkurze a analýzy úspěšných zahraničních příkladů a přiblížení strategií práce s průmyslovým dědictvím v rakouských městech.

Stejně jako Tomáš Baťa přizval zahraniční experty, architekty a urbanisty, aby naplnili jeho vize, i náš mezinárodní tým chtěl v rámci projektu prostřednictvím seminářů, přednášek organizovaných na obou partnerských univerzitách , diskuzemi se specialisty , exkurzemi na úspěšně zachráněná místa průmyslového dědictví i závěrečným workshopem pomoci nalézt odpověď na otázku „Je možné spojit rozvojové záměry města s ochranou průmyslového dědictví?“

Aktion projekt vytvořil podmínky pro spolupráci stejně zaměřených ústavů a finančně zajistil realizaci přednášek obou řešitelských týmů, výměnných exkurzí studentů, mezinárodního workshopu a prezentaci výsledků.

K naplnění programu mezinárodního projektu přispěli i Zlínští specialisté a odborníci z odboru kultury Magistrátu statutárního města Zlín, oddělení architektury a urbanismu i památkové péče.

I.fáze projektu byly přednášky na TU Wien a Fakultě architektury v Brně:

- Einführung in die Industriearchologie , Ao.Univ.Prof.phil Gerhard Stadler

- Management of Cultural Heritage, Prof.Ing.arch.Helena Zemánková
- Brauereien in Tschechien und Österreich , Ao.univ.prof.phil.gerhard Stadler, ing. Winfried Dimmel

- Montanarcheologie. Forschungen in Österreich, Ao.Univ.Prof.phil.Gerhard Stadler

I.fáze projektu byly přednášky na FA vut Brno:

- Industrial heritage of SouthMoravia – textile industry, brewery, sugar factories, prof. Ing.arch.Helena Zemánková

- Classification of industrial heritage in Czech and Slovak republic- doktorandi ing.arch.Oldřich Navrátil,ing.arch.Radovan Zelík

- A survey on Industrial Monument Preservation in Austria , Ao.Univ.Prof.phil.Gerhard Stadler

- Criteria HERITY , criteria UNESCO – doktorandi ing.arch.Oldřich Navrátil, ing.arch.Radovan Zelík

- Analyses of examples focused on industrial heritage – ways from protection to re – use, prof. Ing.arch. Helena Zemánková

- Management of industrial heritage – examples of Vankovka Brno and Tomioka Silk Mill , Japan, ing.arch.Eva Staňková , Prof.ing.arch.Helena Zemánková

2.fáze projektu byla formou exkurze zaměřena na Industrial Monument Preservation in Austria cities.

Exkurze byla připravena zahraničním partnerským pracovištěm Institut fur Kustgeschichte Bauforschung und Denkmalpflege pod vedením profesora Gerharda Stadlera.

Podílel jsem se na realizaci exkurze i na vyhodnocení navštívených staveb a areálů , ve kterých památková ochrana byla důsledná a prezentovala metodiku památkové péče , nástroje i aktéry.

Vyhodnocení památkovou péčí , ochranu a záchranu průmyslového dědictví - tří navštívených průmyslových areálů dokumentuje přístup k průmyslovému dědictví v Rakousku:

- LINZ - tabáková továrna os slavného arch. P.B.

Roli záchrany se ujal nový aktérn MĚSTO LINZ

LINZ - továrna na výrobu kapesníků?????. Příklad hledání způsobu zachrany pro lokální a regionální funkci

- REGIONÁLNÍ SOCIÁLNÍ CENTRUM

- BERNDORF - továrna na výrobu nádobí s dělnickou čtvrtí. ZÁCHRANA CELÉ URBANISTICKÉ STRUKTURY. PŮVODNÍ FUNKCE BYDLENÍ JE ZACHOVÁNA

obr.X

Tobacco Factory Linz (Austria Tabakwerke)

1929 – 1935

Peter Behrens, Alexander Popp

Untere Donaulande 74, 4020 Linz, Austria

Basic data:

Length: 227 m

Width: 16.5 m

Number of floors: 6

Floor area: 3000 m²

The Linz Tobacco Factory history goes back to 1850, when the Austrian State Tobacco Company began producing cigars, pipe and chewing tobacco here. The plant was expanded in stages and production stepped up over the years. The workforce grew rapidly. Over 1000 people, mostly women were already working here by 1855. From 1929 to 1935, architects Peter Behrens and Austrian architect Alexander Popp expanded the plant complex, including the erection of the first major steel-frame construction edifice on such a big scale in Austria. With this act they created one of the most rigorously designed industrial facilities ever produced by International Modernism. At the time the factory was built, the architect Peter Behrens was already very well-known for his industrial architecture and the works he realized for AEG.

When he planned the factory in Linz together with Alexander Popp he was very careful to integrate the special requirements of a tobacco plant which includes good lighting and favourable climatic conditions. The elegant 230 meter long curved frontal facade avoids any kind of interruption while the window bands which structure it provide for the best daylight conditions and help to avoid cracks. The thermal insulation of facade with hollow bricks and cork was an innovation at the time.

The factory was part of a privatization process which started in 1997 and which transferred the Austrian tobacco industry into private ownership. The factory was closed in 2007. The City of Linz then acquired the entire complex from Japan Tobacco International-Austria Tabak for approximately 20.4 million euros. A corporation was then set up to develop and operate the facility, and Johannes Kepler University based in Linz was commissioned to carry out a preliminary study assessing the various options for the future use.

The building was declared a historic landmark. Nowadays is protected as a historic landmark and its future use is currently debated. The building hosted a couple of big scale venues such as Ars Electronica Festival.

obr.X

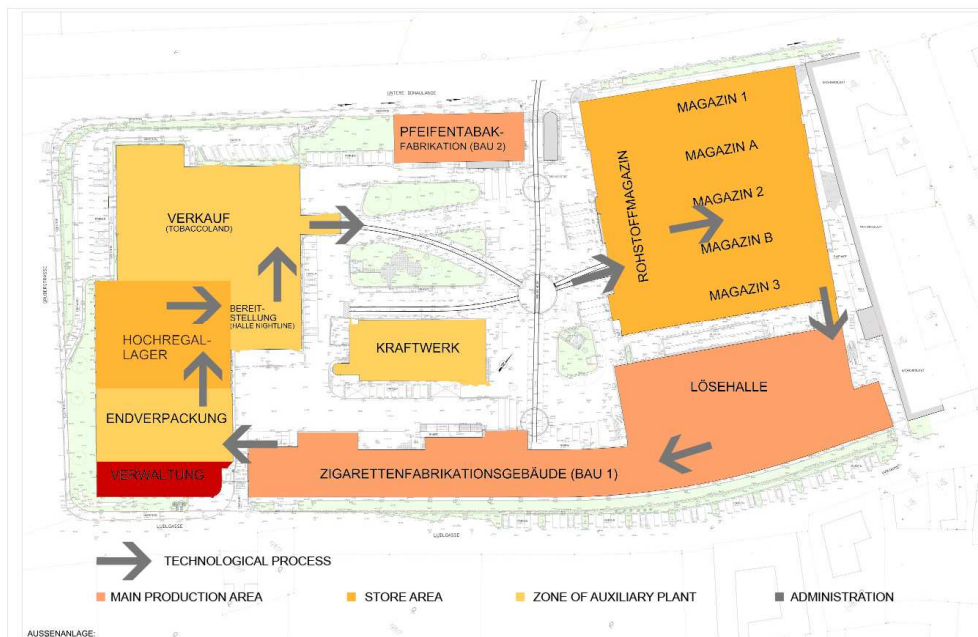
Tobacco factory was founded in 1850, in a building of the former-dyeing factories and in the years 1855-1902 it developed gradually. Later, however, ceased to meet the capacity requirements and overall has been very out of date, so it was in 1928, decided that the new building will be built, and this task was responsible for the Vienna Studio of Peter Berhrens and Alexander Popp.

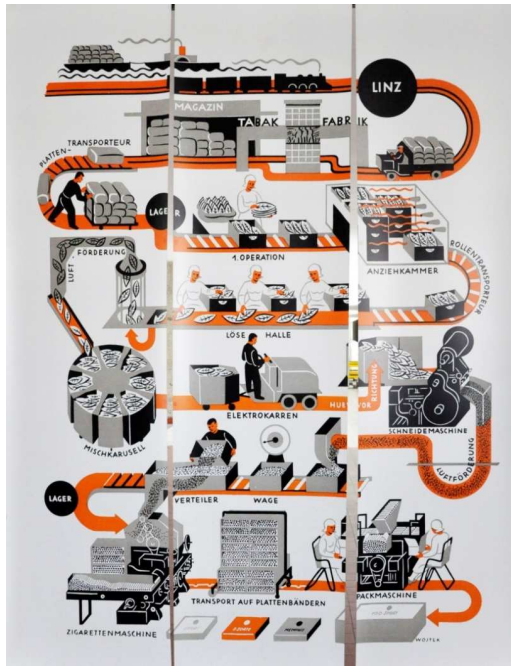
Technological flow:

Factory complex has the classic functional zoning and consists of the main production areas, storage areas and ancillary facilities area with an administrative background. The operation of the factory to ensure a railway siding, which was imported for feedstock to the factory and exported as finished product. After the arrival of tobacco that was in storage.

(Rohstoffmagazin), which later took place and its drying. Tobacco leaves were subsequently sorted (Lösehalle) and air conveyors sent forth. Followed by crushing, has been received from the main production zone. Crushed material went into filling machines, where were created individual cigarettes and after that sent to distributors and dispensers machines which put in the accurate number of cigarette to the packs (Endverpackung). Finished boxes are stored in the final stock (Hochregallager) and exported (Verkauf).

obr.X

obr.X

obr.X

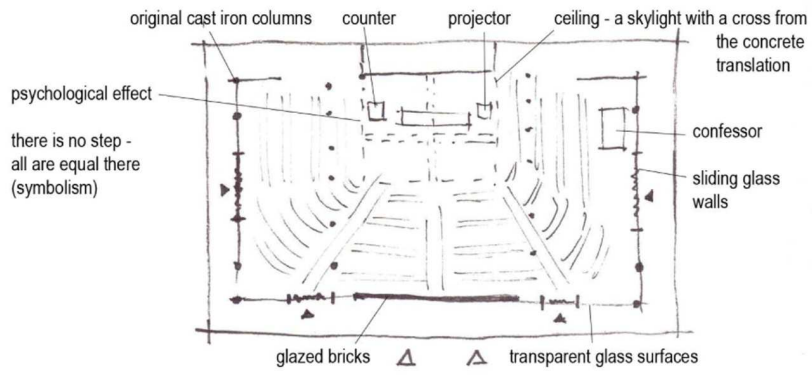
Pffarzentrum in Der Linez Tuchenfabrik

Ing. arch. Jindřich Brezovský

Pfarrzentrum in der Linzer Tuchfabrik

In 1980, production at the factory was closed. During 15 years has grown settlement around the factory and the factory was completely absorbed and incorporated into the structure of the growing city. In late 90's lived in the area about 10 thousand inhabitants. In 2000 the factory was converted into a multipurpose building with the church. It was a social project, where was founded an ecumenical center. It was an opposite way of the usual manner, when the centre is looking for people who attend the parish after the church was built. At the place was already a strong community that tried to find suitable place for the church. The building was built in 40's and was equipped with turbine (energy source). Ten years ago the building was in a dilapidated condition. It was a deserted building with no windows, children were playing around and everywhere were the rats. The building is owned by more owners, for its salvation was the need for collaboration across the local community. In the spirit of equality (religious ideals), when no one is superior was able to communicate and negotiate favorable terms for all. There was announced Architectural competition, which brought the proposals as a museum of modern art, cinema, school, housing, offices and shops. The resulting solution combines areas of housing, dentist surgery, church (spiritual part) and coffee center (which is open to all). Interior is very modern and bright. The proposal reflects different ideas (symbolism of cross, gender, etc.). The area of the former turbine was made accessible and is used for liturgical ceremonies. Capacity is approximately 240 seats (up to 400 over the holidays - can increase capacity). The whole building was designed in detail - the symbolism of the cross appears on the ceiling of the main hall, then in cross of glassed-in structures, walls, glassed bricks. The interior is very light and "the play of light" is very important there, it is possible also because of the orientation of the object. The light is changing during the day. Transparency creates a friendly face (impression) of space, because the people who are coming can see what is happening inside, while they are spotted by visitors inside. There is no secret to the public. The candle flame creates an interesting impression in winter. The flickering light penetrates the walls and spread out. People who are there don't feel closed but they relax. Also people who do not belong to the parish come here and rest.

INTERIOR SOLUTION SCHEME

The Emergency staircase

The Assembly Area outside the church

The main hall at the church

The Crossing of concrete supporting translations

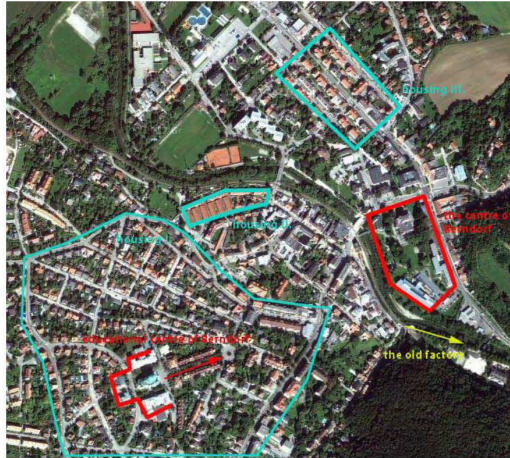
The Wall of glazed bricks

The Space of turbines used for liturgical ceremonies

THE AUSTRIAN KRUPP AND BERNDORF

Petra Hudečková, Květoslava Ovčiariková

The Austrian town Berndorf is located southeast of Vienna. In former times the town was well-known for its metallware production founded by the family of Krupp. We can say that the foundation of the factory meant the foundation of a new town – Berndorf. The factory created plenty of new workplaces and brought a lot of new inhabitants into the village. This caused a lack of places for living. That is why Krupp family started to found new residential areas and public spaces. In the centre of the town was designed the main square with a theatre and a church. This square was never finished but the theater has been working till now. On the top of the hill there were designed some other important public buildings as a school, a church (St. Margareta) etc.

The first residential areas (Housing II, III) were devised in a simple but clever way all in a similar look. They were financed by the family of Krupp and after rent to workers. Otherwise the Housing III. was different. It was paid by the Krupp family but built up by the employees by own and so nowadays those houses are more various and work much more as a common village. We can find here even the houses for more and less rich people.

Housing II.

The Housing II is typical especially for its closed structure which creates a private space inside. It provided good conditions for socialization of people. In former times there were small flats not really suitable for contemporary living needs. Therefore a lot of present inhabitants start to connect the apartments together and so nowadays there is approximately the half number of the apartments than before.

In order to save this specific area and to revitalize it, the area was all bought by the town government; it was reconstructed and offered to the socially weak groups of people.

Housing III.

The Housing III. is quite opened structure comparing with the Housing II. This layout of the blocks of houses helps the area to be sustainable for the future. The privat space is located in the middle of the raws of houses and it is safe and closed from outside enough to be used and cultivated by its inhabitants in future. Nowadays all the buildings are reconstructed (saving all typical characteres but providing suitable conditions for contemporary living – inner plastic windows etc.).

The other housing area is located near the building where the gunpowder was prepared. Structure of this housing is more closed- building are formed into closed shape. In the middle between the residential buildings the private area is placed. Nowadays is used also for parking. Flats were in past rented after war they were all sold. As in the other case came to joining flats together.

Near the place there was built another housing for workers. It's a simple row of residential buildings with its private place behind. Flats have been sold as well.

3. fáze projektu byl mezinárodní workshop ve Zlíně

Mezinárodního workshopu se zúčastnili domácí i zahraniční studenti.

Účast zahraničních studentů Erasmus přispěla k mezinárodní diskuzi nad metodikou hodnocení a způsobem obnovy památkově chráněného objektu,.

Zadání workshopu spočívalo ve formulování filosofie nového využití a komu by objekt Památníku T. Bati měl do budoucna sloužit..

Na tento projekt navazoval DALŠÍ MEZINÁRODNÍ PROJEKT AKTION 66p22 ,

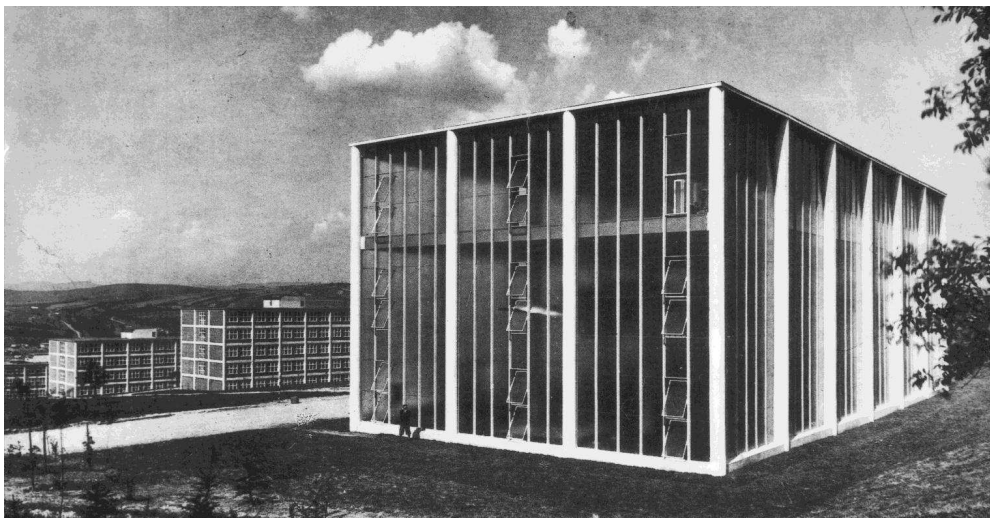
KTERÝ BYL ZAMĚŘEN NA vložíme obr. z výstavy
PREZENTACI VÝSLEDJKU MEZINÁRODNÍHO WORKSHOPU NA OBNOVU
PAMÁTNÍKU T.BATI

Workshop byl odborně i organizačně připraven pracovištěm fakulty architektury v Brně pod vedením profesorky ing.arch.Heleny Zemánkové. Téma workshopu „ Preservation of cultural patrimony and re-use of the Monument Tomas Bata“ vyvolalo vysoký zájem studentů domácích i zahraničních , studujících v rámci projektu Erasmus na obou univerzitách.

Cílem workshopu bylo přinést studie a vize obnovy památníku Tomáše Bati ve Zlíně, který byl po několika desítkách let provizorního využívání uvolněn od nevhodných funkcí. Jedná se o výjimečnou kulturní památku , návrh architekta F.L.Gahury byl realizován v roce 1933.

Aktion Osterreich – Tschechische Republik, wissenschafts – und erriehungs
kooperation projekt 63p8

“Is it possible to connect the rescue of the industrial monument with the development of the city?”

International workshop

Reconstruction of the Tomáš Baťa monument in Zlín 8th - 13th October 2012

Participants from Brno & Vienna Pedagogos Brno Pedagogos Vienna

Prof. Ing. arch. Helena Zemánková, CSc. Ao.Univ.Prof. Dr.phil. Gerhard Stadler

83969 Ing. arch. Darina Šuglová 70527 Ing. arch. Jan Havlík

Participants Brno Participants Vienna Mat.Nr. Name Mat.Nr. Name 158893

Sandrine Le Doare e0627934 Lile Gocevska 158885 Benoit Curvale e0647167

Natalia Grzywacz 158886 Tristan Moizo e1029671 Mirela Weber 158866 Veselina

Filipová e0225799 Jelena Madzoric 158876 Ferran Gaja Ortega e0227295

Dmitri Egonov 117501 Martin Švec e0509784 Julia Korina Soulos 117460

Terezie Horáková 120240 Zuzana Tomaňová 136635 Andrea Gorejová

109438 Pavlína Šarayová 120205 Petra Holcová International workshop, 8th - 13th

October 2012. The workshop will take place at Tomáš Baťa foundation in Zlín.

Program of the International Workshop in Zlín

8.10 2012 Arrival of participants in the workshop Zlín Accomodation in Hotel Ondráš, Kvítková Street 4323, Zlín. Lunch Afternoon with historian Mgr. L. Horňáková.

T. Baťa memorial tour, an introduction to its history, original architectural design F.L.Gahura, functional changes and reconstructions.

Subsequently, the Foundation of T.Baťa - Baťa's villa, Gahurova Street 292.

Workshop "The recovery of T. Baťa memorial, finding a new terms s of use"

Handover of construction documents in digital form.

09.10., 10.10.,11.10. from 9:00 am, every day All-day work in international teams. Joint lunch Excursion - every day after lunch: - Cultural heritage

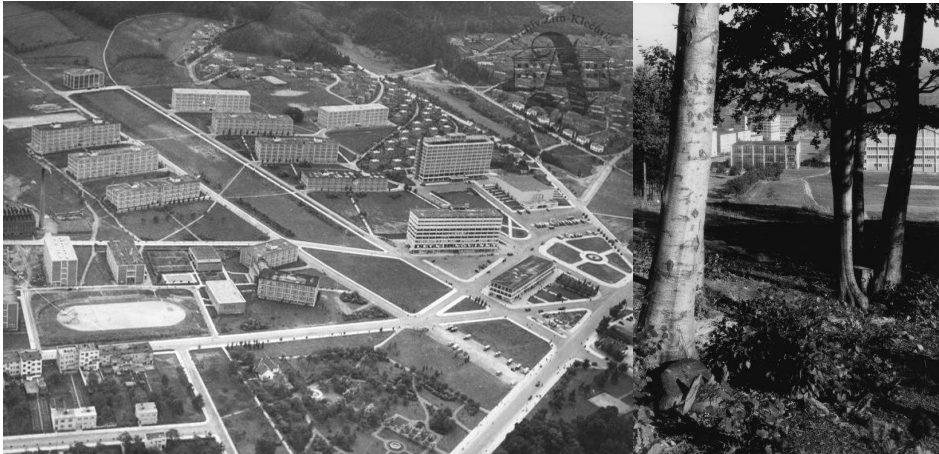
model industrial city - Cooperation with city architects and TBU - Exhibit of the

family houses in the district with the author Letná - Science and Technology Park

of the T. Baťa University, Rectorat of TBU - Every day afternoon work at the

Foundation will be interspersed with short presentations and inspiring ideas.

10.12. 2012 In the morning preparing the final presentation, which will be held at the Foundation T.Baťa. From 14.00 with the participation of representatives of the city, UTB, Director of the Foundation, Zlín Architects. Winter semester 2012 We will be devoted to the completion of proposals, exhibition, and creating the bulletin.

„To commemorate the memory of Tomáš Baťa, the founder of the company who died during the plain crash on 12th of July 1932, was in the following year constructed the monument according to the plan of František Lydie Gahura at the end of the north – south green axis of the city. The noble architectural expression of the building is achieved by reinforced concrete skelet with standard modular system, total absence of filling brickwork and its replacement by glass walls. Into the double storey exhibition space was installed gallery accessible by straight staircase which continues to the upper floor exhibition space. This way was created an continual space, in connection with the surrounding natural environment. Its being considered as Gahuras master piece on which exterior has collaborated also Zdeňek Rossmann, who studied on Bauhaus where similar concepts were created by Mies Van Der Rohe. By adaptation of the monument in 1953 – 54, was devastated the original appearance of the building.“

Prof. Jan Sedlák, Historic, Professor, Zlín spec. edittion 1994

„In complete harmony with his personal philosophy, the monument of Tomáš Baťa was supposed to eternalize memorial complex of educational and research purpose. The building of the memorial itself, designed by František Lydie Gahura, has simple functionalist design, archetypaly pure like pyramid. Much more then by the size the monument dominates by its placement on the top of prospect framed on both sides by buildings much bigger. Even in his memorial the founder of the Baťa empire stays

devoted to his functionalist principles – the memory relies in the work not in overlarge imitation of pharaohs pyramids.“

Roymond Rehnicec, Architecture and urbanism of Zlín, Literární noviny nr. 21/1995

Architectural composition of the Building

About Gahuras aesthetic and compositional approaches to architectural work testifies his book „Aesthetic of architecture“ from the year 1943 (T12). The composition of the monument of Tomáš Baťa in connection with Gahuras aesthetical opinions, analyzes Pavel Zatloukal in his article „Monument of Tomáš Baťa“ in textbook of „Cultural phenomena of functionalism“ conference (T6). We can try to look on the architecture of the monument through the Gahuras personal opinions of aesthetic, which he has formulated decades later. They were present even in urban concept, verticality of the monument (dynamical element according the theory of architecture) in contrast with horizontality (in contrary the static element) of nearby objects. Also the overall clasicist urban concept is based on his theory of necessity „...to connect rationalism with monumentality“. He considered the rhythm as the main characteristic of contemporary aesthetic, whereas „... to the excellent artistic work you can always apply certain geometrical order“. But the architect was considered even more by something else. Similarly as Le Corbusier, Gahura has been thinking about the problem of universal scale. Based on the idea that, as ancient Greek module focused on proportion represented only relative scale, nowadays module enriched by „constructional rationality“ will incline to absoluteness.

It is not impossible, that during the war when he was formulating these original ideas, he was also reflecting his experiences from the construction of the Baťa's memorial. Because it became the clearest formulation, or in other words real prototype of this aesthetics. Here the architect has applied, in the most possible way, one of the milestones of between war functionalism – standardisation. He also tried to be consistent in case of proportions. The relationship between the monument and nearby buildings, as well as the relationships between the parts of the building itself, has been derived without exception from the principles of the golden mean. The concept of the building is mostly based on another element. In the symbolic of the numerology number „three“ had always played an exceptional role. The monument has three storeys, shorter facade is triaxial, longer doubled sixaxial, the groundplan is divided in two parts with 3 (9) fields, so architecture is composed from two squares with 3x3 modules. Each module of the glass facade is divided into 6 vertical and 9 horizontal fields, even each of modules had 6 ventilation flaps.

Pavel Zatloukal, monument of T. Baťa in textbook of „Cultural phenomena of functionalism“ conference (T6).

Analysis of composition – specification and completion of the study of Pavel Zatloukal (R. Václavík)

The main form of the monument of Tomáš Baťa is created from 18 prisms of skelet (through all the floors) each one in proportion of $1:1:\sqrt{5}$. These are arranged into the blocks with 3×6 fields in the overall proportion $1:\sqrt{2}:2:\sqrt{2}$.

The side facade has the proportion of $1:\sqrt{2}$, or $3 \times 1:\sqrt{5}$ which are 3 fields of skelet created each time by two rectangles tightened together by golden mean.

Main and back facade has the proportion of $1:2\sqrt{2}$ what is rectangle in golden mean and the square.

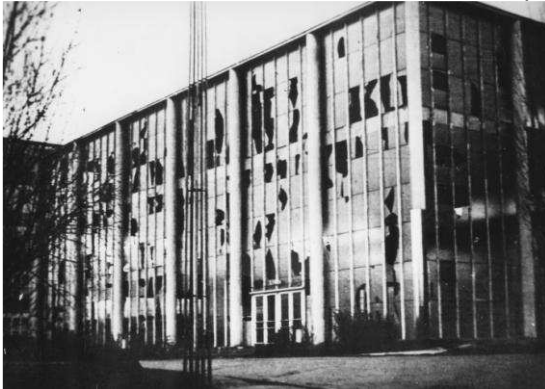
This main shape is perfectly completed and divided by placement of floors and especially by both staircases. These creates series of penetrating spaces with similar proportions:

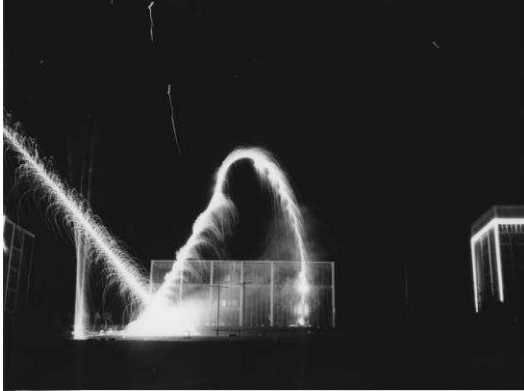
Multiplication of the square 1:2, 1:3, 1:4

Derived from the golden mean – live square $1:\sqrt{5}$.

The main idea of composition is the airplane Junkers F 13, in witch Tomáš Baťa has died. Axis of both stair cases, exterior – the entrance staircase , and interior staircase, creating the main orientation of the monument, are symbolically intersecting in the middle of the plane, in its cockpit – the last place of Tomáš Baťa. This rich composition was placed inside of typical Baťa's skelet construction. Analysis of the composition is best visible on its graphical documentation.

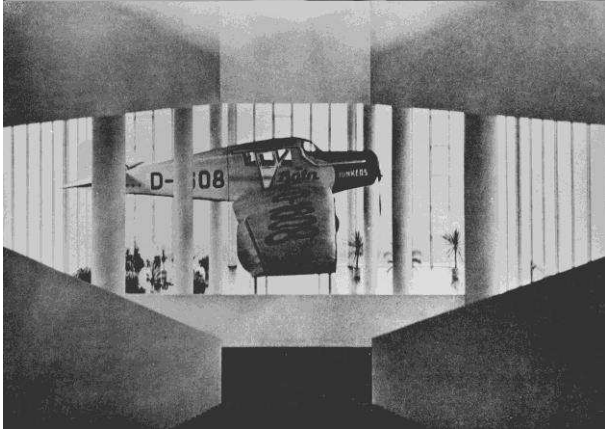
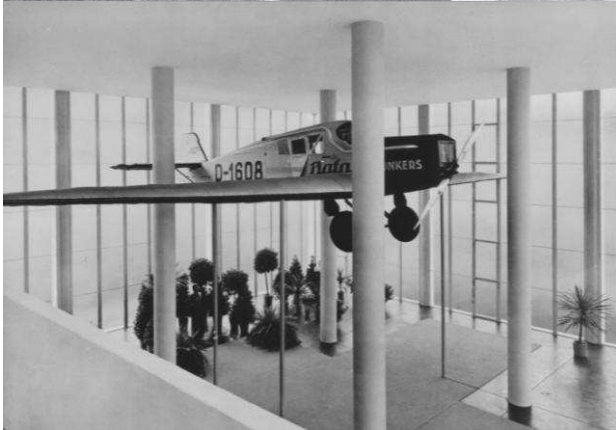
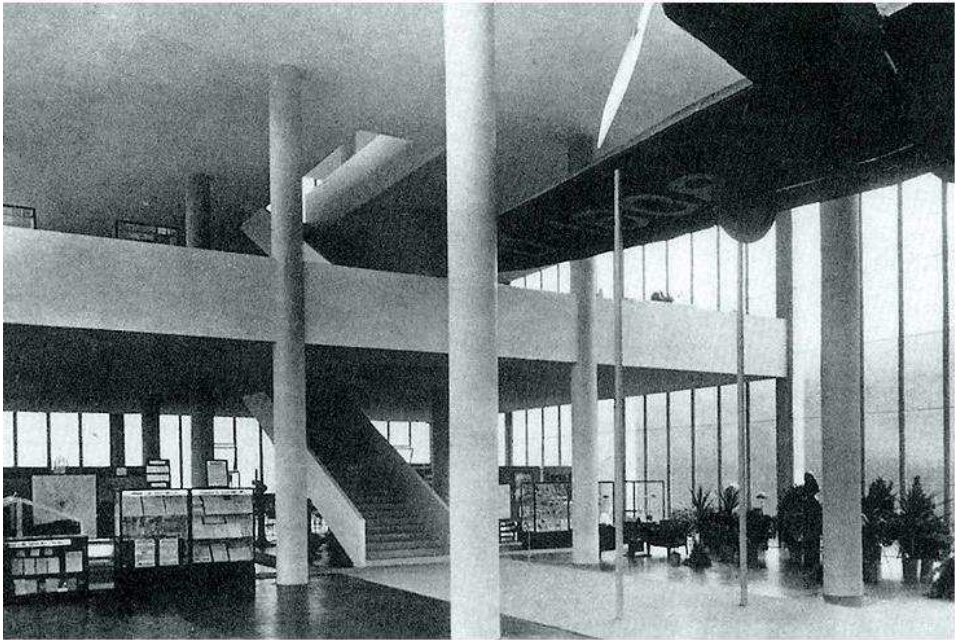
Building documentation - Constructional and historical survey of the monument of Tomáš Baťa from 2001 - Archive materials presented by Mgr. Vladislava Horáková.

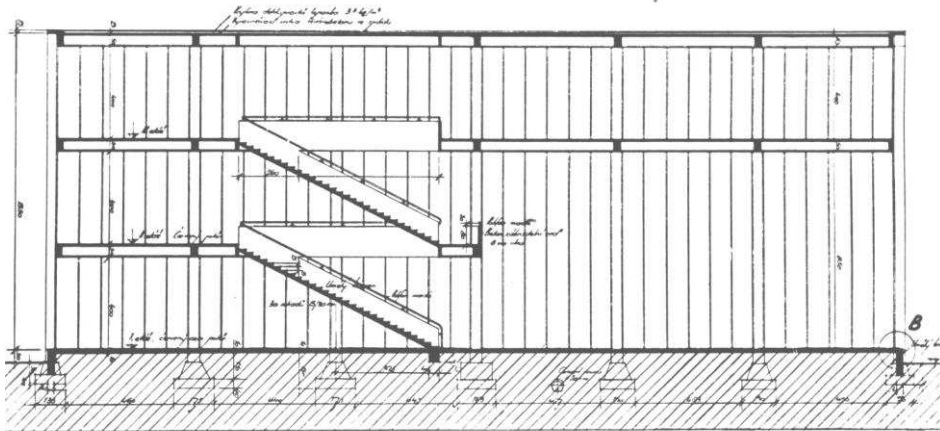

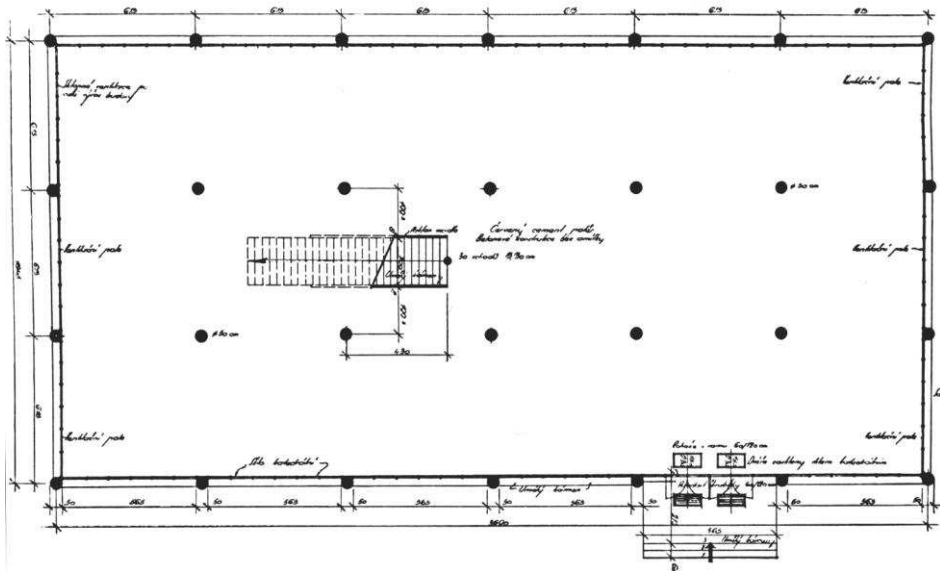
Cross

section

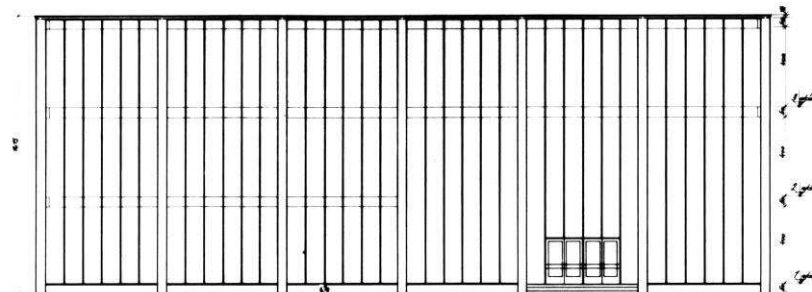
Ground

plan

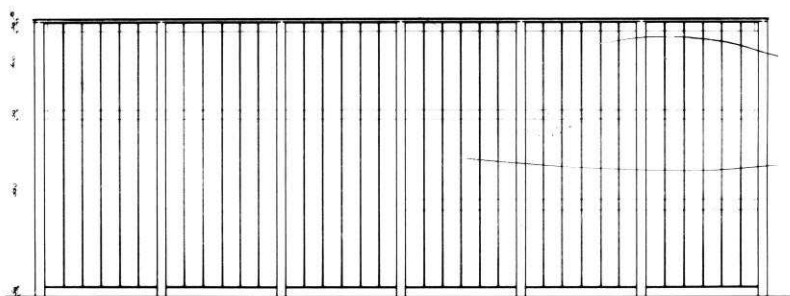

ΒΑΪΩΝ ΡΑΜΑΤΩΙΚ

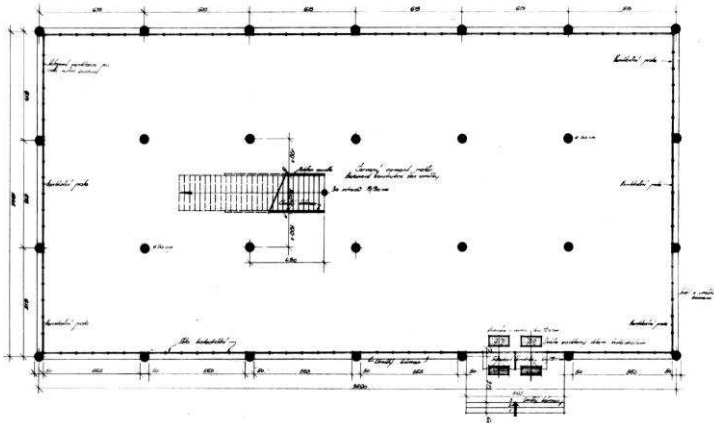
ΠΟΛΙΣ ΟΣ ΣΤΕΡΩ

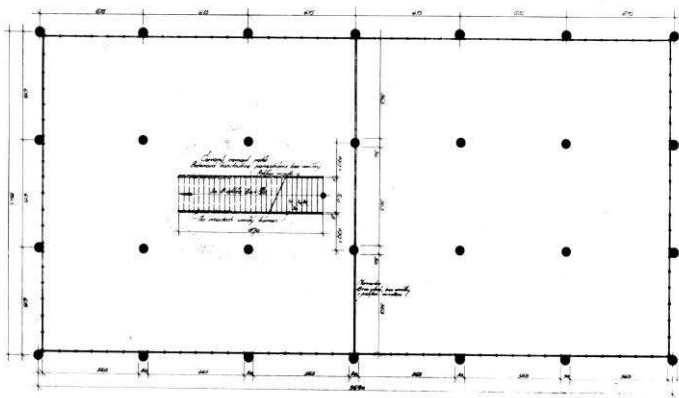
ΠΟΛΙΣ ΟΣ ΞΗΛΙ

plánek I. etáže

plánek II. etáže

Notes _____

Many thanks to all who has professionally or organizationally contributed to the realisation of the workshop:

Mgr. Ladislava Horňáková, Ing. arch. Dagmar Nová, Mgr. Miroslav Kašný, Mgr. Kateřina Pešatová, Ing. Andrea Kadlíčková, Ing.arch. Jitka Ressoová, Ing. Pavel Veleva and Ing. arch. Václav Zemánek.

“Is it possible to connect the rescue of the industrial monument with the development of the city?”

TU Wien | Department of built heritage conservation |
Dr.phil. Gerhard Stadler TU Brno | Department of design VI. |
Helena Zemánková, CSc. 10)

Ao.Univ.Prof.
Prof. Ing. arch.

---

¹⁰⁾ Všecka P.TRANSAT architekti, Stavebně historický průzkum památníku T.BATI ve Zlíně, 2001
Zdroj: Stavebně historický průzkum Památníku T.BATI ve Zlíně, 12.7.2001 TRANSAT architekti

V průběhu druhé světové války byl objekt poškozen a od roku 1948 byl adaptován pro městské multikulturní využití. V letech 1954 - 1955 byl rekonstruován architektem Eduardem Stašou . Velké boční přístavby znehodnotily původní transparentní architekturu.

Studentské mezinárodní kolektivy se zabývaly otázkou obnovy původní architektonické formy. Kontextem budovy , a novým funkčním využitím objektu. Komu by měl být do budoucna určen.

Výstupem mezinárodního workshopu bylo několik námětů a návrhů pro budoucnost památníku T.Bati, výjimečné architektury Monumentu od F.L.Gahury, v závěru jeho dlouhodobého provizorního využívání

Vložíme studentské vize OD MIRELY

BATA

RECONNECTED

Martin Švec Veselina Filipova Dimitri Egorov
FA VUT BRNO FA VUT BRNO TU VIENNA

Bata reconnected

THE SPIRIT OF ZLÍN

This building symbolises the most important thing in the city.

Everything has it's practical purpose. Everything should be helpful for the society. Looking to the future, everlasting

What's the real centre of Zlín?

The shoe factory?

But the shoe industry is down. People of Zlín say that the biggest factory now is the Thomas

Bata university.

However... ordinary

progress. This is not a tomb

This is the house of Thomas Bata spirit.

people don't know what the

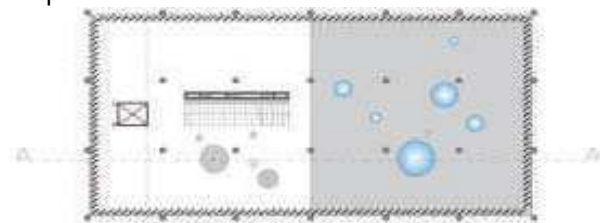
students do at the university!!

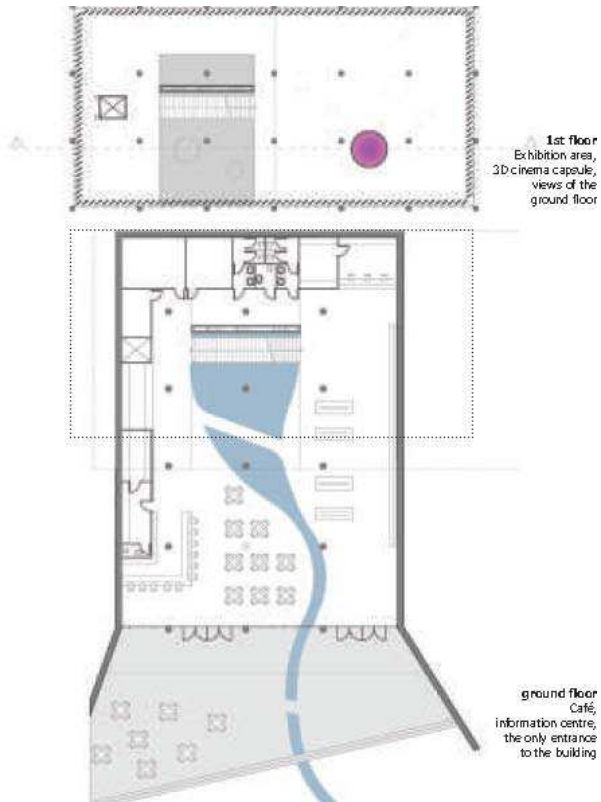
1011

drops

Café,

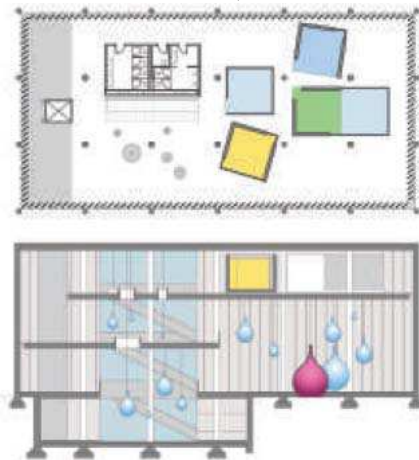

Bata reconnected

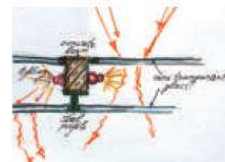

Moveable boxes for courses and school studios
section

On both alternatives, notice the wall with waterfall (you see it blue)

DETAILS

Connection of the curtain wall to the slabs. The gap between the slab and the curtain wall is filled with a grid. On the inner side, there are rotateable semi-transparent glass panels mounted on the slab. The panels create the inner facade surface. You can open them to enable view of the city or fully close them to make double glass facade. This is an additional thermal insulation that enables the building to be used in all seasons. In summer cold air is owing into the ventilation gap. In winter the panels can be closed, so the sun heats the air in the gap.

Here you can see a 3D view of the variable facade system. Notice the solution of the gap. The slab is connected with the columns using steel beam.

The roof is a system with two layers of semitransparent glass. This ensures that on the last floor there will be enough soft natural light. The artificial lightening is hidden between the glasses.

The waterfall begins just under the roof and by solar pumps. The whole outer shell, including goes through all floors. The water is falling along roof, is double glazed system for thermal gains. a wall that is right beside the staircase. The water is cooling and moisturizing the inner. The shallow pool separates the café and the microclimate. The staircase openings create an information centre. The water is going out of chimney

ect, which is pulling up the cooler air the building as a stream. It is pumped back up roof, is double glazed system for thermal gains.

The water is cooling and moisturizing the inner microclimate. The staircase openings create a chimney effect, which is pulling up the cooler air from the ground floor.

Památková péče v Rakousku: Malé shrnutí - intervenovat prof.Stadlera!!!

KULTURNÍ DĚDICTVÍ NĚMECKO doplním

KULTURNÍ DĚDICTVÍ PORTUGALSKO doplním

Kap. AKTÉŘI ZÁCHRANY PRŮMYSLVÉHO DĚDICTVÍ doplním

Kap. ROLE SOCIÁLNÍCH SÍTÍ DOPLNÍTE v\

PŘÍLOHY – PŘEDNÁŠKY PŘEDNESENÉ V RÁMCI PROJEKTU :

INDUSTRIAL ARCHEOLOGY , Introduction,

Ao.Univ.Prof.Dr.Gerhard A.Stadler, Vienna University of Technology, Chair of Monument Preservation **vložíme z mého archivu pokud nemáte uloženo**

THE FUTURE OF THE INDUSTRIAL HERITAGE OF MORAVIAN TOWNS, prof.ing.arch.Helena Zemánková,CSc, vedoucí ÚN6 , VUT BRNO, Fakulta architektury **vložíme z mého archivu**

KLASIFIKACE INDUSTRIÁLNÍHO DĚDICTVÍ ,Oldřich Navrátil,Radovan Zelík, doktorandi Fakulty architektury v Brně **vložíme(máte ???)**

5.2 Německo – mezinárodní workshop

Sběr dokumentace a hodnocení kulturního dědictví

Obrázek 4: Současný stav kostela Martin-Luther-Gedächtniskirche v Mariendorfu, Berlín. Zdroj: archiv autora

3.2.1 Úvod

Další mezinárodní zkušenost jsem získal na mezinárodním workshopu, který již několik let v rámci spolupráce mezi fakultami architektury připravují národní garanti z řad profesorů jednotlivých fakult témata z oblasti kulturního dědictví, do jejichž řešení aktivně zapojují studenty participujících fakult. Součástí jsou i každoroční mezinárodní workshopy, které se již staly tradicí. V roce 2011 hostilo Brno pod vedením garanta fakulty architektury VUT v Brně, paní profesorky Ing. arch. Heleny Zemánkové CSc., workshop zabývající se konverzí bývalé věznice na ulici Cejl v centru Brna na kreativní centrum. Na tuto úspěšnou akci, kterou podporoval i magistrát města Brna, na podzim loňského roku navázal se svým zadáním pan profesor Klaus – Dieter Koehler z Fakultat für Architektur und Bauingenieurwesen, Hochschule für Technik und Wirtschaft des Saarlandes, University of Applied Sciences. V Brně se téma týkalo problému jak opětovně zapojit do fungování města složitě využitelný areál bývalé věznice, který si sebou nese stín minulosti, jako místo kde byli vězněni a popravení političtí oponenti jak nacistického tak komunistického režimu. Pan profesor Koehler na to navázal úkolem, který nese několik zajímavých společných bodů s tématem řešeným v Brně. Mezinárodní setkání a workshop v Berlíně se totiž zabýval nalezením nového funkčního využití protestantského kostela, který byl vybudován za vlády nacismu a jehož součástí jsou dodnes ideologické symboly Třetí říše. Jeho nové využití musí také reagovat na novou situaci v jeho okolí, kde se protestantská obec věřících zredukovala na minimum. Jako garant účasti studentů z fakulty architektury v Brně jsem se zapojil do práce mezinárodního kolektivu. Právě podobnost některých aspektů obou témat pro mě byla příležitostí k

srovnání přístupů ke kulturnímu dědictví v jednotlivých evropských zemích, což se úzce vztahuje k tématu méj doktorandské práce.

3.2.2 Mezinárodní workshop v Berlíně

Mezinárodního setkání a workshopu v Berlíně se kromě pořádající University of Applied Sciences Saarbrücken a naší Fakulty architektury Vysokého Učení technického v Brně účastnili partnerské univerzity Escuela Tecnica Superior Universidad de Sevilla (ES), Università di Firenze (IT) a Ecole d'Architecture de Nancy. Zástupce církve pan biskup Matthias Hoffman -Tauschwitz, který je spolu s profesorem Koehlerem iniciátorem myšlenky mezinárodního workshopu doufá, že právě mladá generace, kterou zde zastupují skupiny studentů z různých částí Evropy, pod vedením svých profesorů pomůže nezaujatě najít nové ideje jak přistupovat ke konverzi kulturního dědictví, které si nese stíny minulosti.

Obrázek 5: Jihozápadní pohled na kostel. Zdroj: archiv Klaus-Dieter Koehler, Obrázek 3: Částečně odstraněná výzdoba s nacistickou tematikou. Zdroj: archiv autora

3.2.3 Berlín – vzorník soudobé architektury

Studenti se díky organizátorům workshopu mohli na počátku pobytu seznámit s výjimečnou atmosférou města, jehož architektura a urbanismus byly silně poznamenány oběma nejtemnějšími ideologiemi dvacátého století. Jedna z nich stála za jeho skoro kompletním zničením a druhá za jeho rozdělením na dvě části, které nemá v novodobých dějinách obdoby. Obrovský stavební rozvoj, který město v posledních letech zažívá, do něj přivedl celou řadu předních světových architektů, kteří se snaží s dědictvím jeho historie s různou měrou citlivosti vypořádat. Exkurze byly připraveny do Reichstagu (Norman Foster), na letiště Tempelhof (Ernst Sagebiel), do Friedrichwerdersche Kirche (Karl Friedrich Schinkel), Ausferstegungskirche (IBA), Neues Museum (David Chipperfield) a dalších staveb.

3.2.4 Přístupy mezinárodních studentských kolektivů

V přístupu k řešení úkolu nového využití kostela se ukázalo, že pro studenty není ideologický „stín“ budovy tak zásadní problém. Za daleko důležitější považují opětovné zapojení budovy kostela do života městské čtvrti Mariendorf a do života celého Berlína. Právě ne zcela častá možnost konverze kostela a získání velmi zajímavého prostoru často vedla k návrhům, aby kostel dostal kulturní náplň, která přesáhne hranice městské čtvrti a aby se stal místem kulturních akcí pro obyvatele celého Berlína i turistů, kteří ho navštěvují. To vše také podporuje jeho snadná dostupnost pomocí metra.

Pro samotný objekt kostela je důležitá i jeho poloha v urbanistickém bloku čtvrti. Jeho původní funkční náplň, jako místa pro obřady a setkávání náboženské obce, z něj v minulosti činili středobod života ve čtvrti a komunitě. Tuto výhodnou polohu si i přes necitlivé stavební zásahy v okolí udržel dodnes, což opět podporuje ideu jeho proměny v nový kulturní prostor schopný přilákat své nové uživatele. Urbanistická a funkční analýza nejbližšího okolí čtvrti přinesla poznatky o značně nesourodé zástavbě v bloku, která ne vždy šťastným způsobem proniká až do úplné blízkosti kostela. Také funkční nabídka okolních budov je značně monotematická, kromě obytných budov se v okolí nachází řada školských zařízení, které jsou rozptýleny do většího počtu budov, jak v nejbližším okolí kostela, tak i v blocích na něj navazujících. Kostel samotný je doplněn ještě o komunitní křesťanské centrum, které je využíváno o něco více, než samotný kostel. Právě potřeba společného prostoru pro kulturní akce mládeže, ze vzdělávacích institucí v blízkosti se může vhodně doplňovat s ideou kulturního centra přesahujícího hranice městské čtvrti a být přínosem i pro její obyvatele.

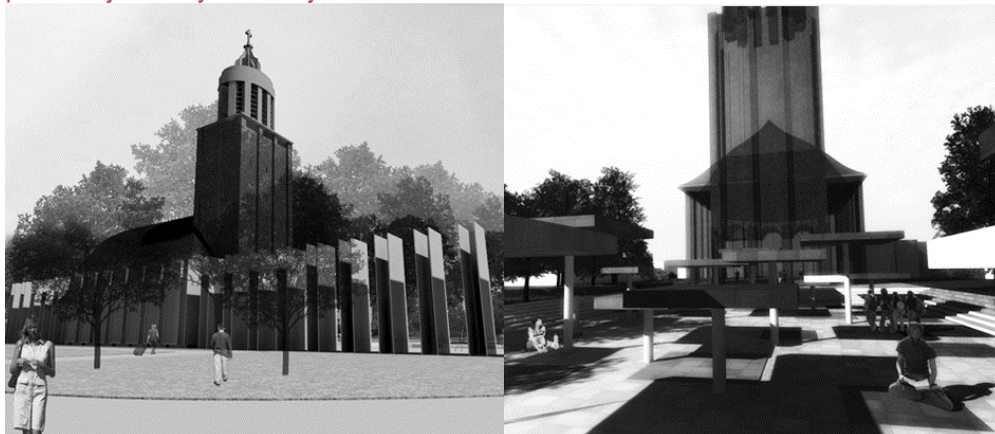

Obrázek 6: Urbanistická situace bloku. Zdroj: archiv Markéta Wallo

3.2.5 Prezentace studentských prací

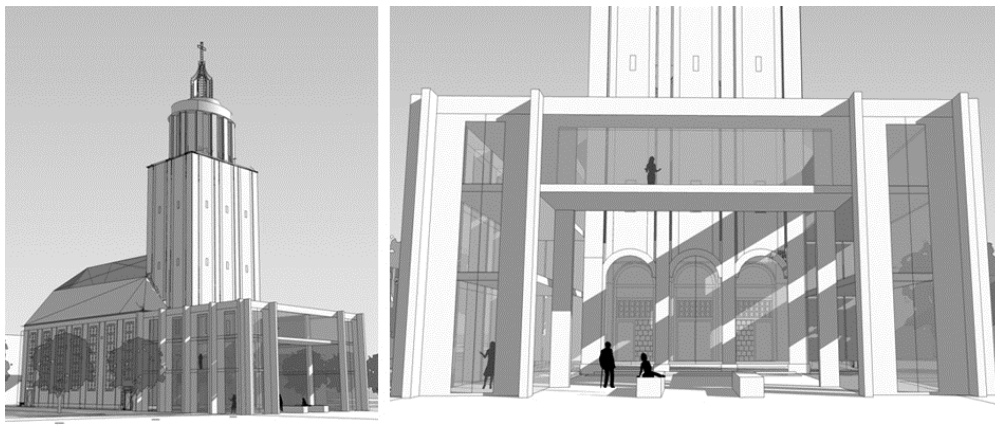
Na závěrečném projektu nakonec pracovalo devět mezinárodních studentských týmů, kdy v každém týmu byl pouze jeden zástupce z každé univerzity, což bylo zárukou opravdu velké rozmanitosti výsledných návrhů. Většinu studentských prací spojovala myšlenka, že dřívější přirozené centrum života v městské čtvrti, kterým byl kostel je potřeba nahradit centrem novým. Funkci náboženství, které dříve spojovalo život komunity nahradit něčím novým, co k sobě přiblíží dnešní rozmanitou multikulturní a multigenerační směs obyvatel čtvrti Mariendorf. Většina studentských kolektivů se tedy soustředila na potřeby obyvatel čtvrti, na vytvoření kulturního polyfunkčního centra vhodného pro pořádání koncertů, přednášek, výstav, doplněného o prostory pro čítárny, občerstvení ve formě kavárny jak v interiéru tak exteriéru. Všechny návrhy směřovaly k maximální rozmanitosti nabídky funkcí v současné době téměř nevyužívaného areálu kostela. Jeho význam, jako nového centra podpořily i návrhy na nové urbanistické řešení celého městského bloku, kdy se studenti nebáli odstranit nevhodné a nekvalitní stavby v jeho okolí. Často se objevovaly i odvážné návrhy staveb a přístaveb, které měly pomoci rozšířit nabídku funkcí, jimž samotný objekt kostela nestačil. Právě snaha o maximální nabídku funkcí a služeb nutila studentské kolektivy ke kreativnímu přístupu při práci se specifickými prostory a typologií kostela. Byly vyzkoušeny nejrůznější cesty, jak získat vhodné prostory pro nové využití. V projektech je možné vidět návrhy na odstraňování částí interiéru, návrhy na vestavby, přístavby či dokončení novými stavbami a vytvoření celého nového areálu s budovou původního kostela. V interiérech všechny kolektivy hledaly odpověď na otázku jak naložit se symbolikou třetí říše. Studenti ve svých projektech zdůraznili připomínku na temnou část historie, kdy státní ideologie zasahovala i do takových oblastí jako byl náboženský život. Studentské projekty prezentují ukázky následujících vizualizací.

Obrázek 7: návrh týmu ve složení Paulík, Naranjo, Schwarb. Zdroj: archiv autora, Obrázek 8: Částečně návrh týmu ve složení Deales, Bednařiková, Wallo. Zdroj: archiv autora

3.2.6 Návrh kolektivu ve složení: Oldřich Navrátil, Stefano Galgani, Jesús Alberto Pulido Arcas

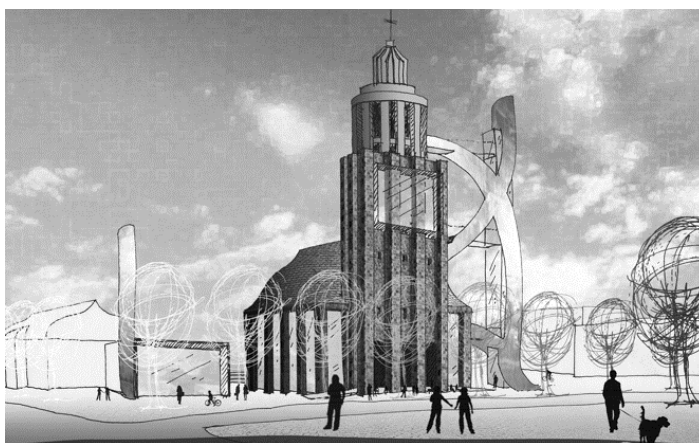
Návrh naší skupiny vycházel z funkční analýzy okolí, kdy jsme se rozhodli pro vytvoření nového komunitního centra, které by navázalo na již stávající komunitní centrum, jenž je součástí diakonie a které jako jediné ještě funguje. Komunitní centrum bylo nově vymezeno jako multigenerační a jeho hlavní součástí se měl stát polyfunkční prostor pro kulturní aktivity utvořený v lodi kostela. Ten měl zároveň sloužit jako důstojný prostor i pro prezentace kulturních aktivit mládeže ze vzdělávacích institucí, z nichž některé leží doslova několik metrů od budovy. Hlavní polyfunkční prostor pro živou kulturu měl být doplněn o výstavní prostory, čítárnu, kavárnu, místnosti pro komunitní aktivity či zájmovou činnost a prostory pro připomenutí historie kostela s tematikou provázanosti náboženství a ideologie během vlády nacismu. Hlavní myšlenkou bylo, aby se nové komunitní centrum stalo cílem pro co nejširší spektrum obyvatel z jeho blízkého okolí a zároveň mělo co nabídnout i obyvatelům a návštěvníkům celého Berlína. Samotná typologie kostela a jeho dispoziční řešení neposkytují možnost komfortního řešení, jak realizovat polyfunkční sál. Také našemu velkorysému konceptu samotné prostory kostela nestačí, proto je součástí návrhu i nová přístavba ze strany vstupu do kostela. Formálně je náš návrh rozdělen do tří částí. Prostoru hlavní lodi kostela, věže kostela a nové přístavby. Hlavní loď kostela samotného bude sloužit čistě jako polyfunkční sál pro kulturní akce. V rámci stavebních úprav zde dojde jen ke zkomfortnění prostoru aniž bychom výrazně zasáhli do jeho formy či výzdoby. Úpravy by se týkaly realizace nové dvojité podlahy, nahrazení nepůvodního prosklení oken, otevření a prosvětlení části stropní a střešní konstrukce. Ochoz v patře by sloužil jako výstavní prostor, který by nepřekážel živým kulturním akcím v přízemí. Věž kostela by měla získat symbolický význam jakého si komunitního majáku a byla by z vnějšku nově nasvícena. Samotné vnitřní prostory, které jsou členěny do malých místností a vertikálně jsou obtížně dostupné, by sloužily jako obslužné a technologické zázemí objektu. Nová přístavba při vstupu do budovy je tvořena dvěma křídly vybíhajícími po stranách kostela, které jsou spojeny přemostěním a tvoří vstupní atrium do samotného kostela. Novostavba poskytuje komfortní prostory pro funkce, které by šly do původního objektu jen těžce začlenit. Novostavba poskytuje dostatek prostoru pro novou kavárnu, čítárnu, kanceláře zaměstnanců, místnosti pro spolkový život a zájmové kroužky obyvatel čtvrti. Doufám, že i náš návrh pomohl zástupcům církve a správcům kostela k rozšíření jejich představy o možnostech, které rekonverze kostela přináší a zároveň jim pomohl se vypořádat s otázkou zachování kulturního dědictví spojeného s obdobím nacismu.

Obrázek 9: návrh týmu ve složení Navrátil, Galgani, Pulido Arcas. Zdroj: archiv autora

3.2.7 Přínos

Mezinárodní workshop přinesl nejen nové návrhy konverze opuštěného kostela v Berlíně a možnosti pro záchranu tohoto kulturního dědictví, ale umožnil i srovnání jednotlivých národních přístupů k této problematice. Je možné pozorovat, že existuje více možností pohledu na hodnocení kulturního dědictví, které jsou rozšířené i o další aspekty než je historická a architektonická hodnota objektu či areálu. Pro studenty z fakulty architektury VUT v Brně, kteří byli zapojeni v mezinárodních kolektivech, bylo určitě přínosné moci srovnávat metody práce svých zahraničních kolegů. Mnozí z nich pak na tématu konverze kostela Martina Luthera Gedächtniskirche pokračovali i v rámci své semestrální ateliérové práce.

Obrázek 10: vizualizace semestrální práce Markéty Wallo. Zdroj: archiv Markéty Wallo

4 Závěr

Budoucí využití areálu determinuje celá řada věcí. Mezi nimi dominuje chybějící památková péče. Vlněna reprezentuje coby památka celou jednu éru vývoje Brna, období industrializace a vývoje průmyslu v celé střední a západní Evropě. Po roce 1989 v důsledku změny majetkoprávních vztahů se většina dokumentů průmyslového dědictví Brna se dostala do soukromých rukou. Většinou do rukou těch, kteří nevidí budoucnost svých nově nabytých majetků v jejich záchraně. Pro změnu dnes chybí společenská objednávka u široké veřejnosti, která by ovlivnila aktivitu lokálních politiků a státní správy ve prospěch zachování těchto památek pro generace příští. Další co značně ovlivňuje budoucí využití Vlněny je její poloha. Areál se nachází v těsné blízkosti městského centra. To je zároveň jeho velkým kladem i prokletím. Žádný soukromý investor se nevzdá, tak lukrativních pozemků ve prospěch zachování původních budov, které jsou problematicky komerčně využitelné. Poslední zveřejněná studie majitelů pozemků také reaguje na předpokládané výrazné změny v okolí areálu, které vychází z územního plánu města Brna. Město zadalo vypracovat projekt takzvaného Jižního centra. Což je plán, který má za úkol vytvořit podmínky pro další přirozený rozvoj města včetně dobudování moderní infrastruktury a služeb v části Brna na jih od hlavního nádraží, včetně vybudování nového hlavního nádraží v odsunutě poloze. Samotného areálu by se to dotklo, tak že budu ze dvou stran lemován novými významnými městskými komunikacemi. Do ulice Dornych vyústí bratislavská radiála, kdy dojde k protažení výpadovky na Bratislavu přes Komárov právě až na ulici Dornych. Přeorganizování dopravy v plánovaném Jižním centru budu mít také za následek vznik nové čtyřproudové komunikace, která budu lemovat mlýnský náhon Svitavy a východní hranici Vlněny. Tato komunikace bude přes ulici Křenovou a Cejl vest dopravu na ulici Drobného a na sever Brna. Současná diskuze o budoucnosti projektu Jižního centra a odsunu Hlavního nádraží se však vyvíjí tak, že většina z projektů nebude realizována z důvodů ekonomické náročnosti. Pouze zahájení stavby bratislavské radiály je plánováno na tento rok a přinese sebou i přeložení tramvajové trasy a celkové komfortní vyřešení dopravy v tomto místě. Pozastavení projektu Jižního centra má samozřejmě dopad i na plány majitelů budov Vlněny, kteří předpokládali zhodnocení svých investic do pozemků pod Vlněnou právě v rámci tohoto projektu. Odklad záměru vybudovat na pozemcích komplex s byty a kanceláři nám dává záchraně průmyslového dědictví – bývalé textilní továrně jistou naději. Je možné, že zvýšený společenský tlak v budoucnu může za podpory vedoucích představitelů města přispět k zachování alespoň části budov podniku. Management industriálního dědictví se v České republice rozvíjí jen pomalu. Přitom v evropském kontextu máme co nabídnout. Prozatím jsou však úspěchy ojedinělé a většina budov a areálů, o které se odborná veřejnost zajímá dál chátrá a značná část z nich je ve stavu, kdy je jejich obnova nereálná. Památková péče vystupuje v této problematice značně pasivně a často podléhá tlakům velkých developerů. Naopak dlouhodobě se o problematiku zajímá odborná veřejnost a

brněnské brownfields jsou častým tématem studentských prací na fakultě architektury v Brně, kde je areál Vlněny v současnosti řešen na magisterském stupni. Studentské práce, na jejichž konzultacích se podílím, mohou přinést nové náměty, jak majitelům tak představitelům města, především ale mohou přinést důraz na ochranu průmyslového dědictví. Cílem disertační práce bude jak z názvu vyplývá vypracování kritérií a metod pro klasifikaci vyhodnocení průmyslového dědictví na příkladu brněnských textilních továren.

5.2 Portugalsko – Management kvality kulturního dědictví

ÚČAST NA IP ERASMUS MANAGEMENT OF CULTURAL HERITAGE
MACAO, PORTUGALSKO

2009

vložíme text- dnes naskenovano

VLOŽÍME OBR. WORKSHOPU V MACAO-KULTURNÍ DĚDICTVÍ :

URBANISMUS

ARCHITEKTURA

ŘEMESLA

6 Aktéři záchrany průmyslového dědictví

Záchrana průmyslového dědictví závisí na uvědomělosti a aktivitách aktérů záchrany. Vedle pracovníků Národních památkových ústavu jsou to :

-odborníci , průmasloví archeologové, pracovníci technických muzeí

-politici

-majitelé průmyslových areálů a objektů

- nadace , činnosti neziskových organizací, poradní skupiny při magistrátech a radách měst.

vložíme dopisa arch. Ivana Bergmana , člena Komise pro spolupráci města a státní památkové péče Rady města Zlína

- odborné časopisy

zde vložíme text:

Existuje několik mezinárodních i národních odborných časopisů

zaměřených na prezentaci průmyslového dědictví, způsoby jeho vyhodnocování , záchrany

a nového využití. Ale také upozorňující na jeho ohrožení.

zde vložíme kopii mého článku v mezinárodním časopisu Patrimoine de l'industrie

- resources, pratique cultures

Industrial Heritage at risk/ Patrimoine industriel

en danger

- podílu fakult a jejich studentů

zde vložíme obr. třeba vaší diplomky akle i další stud.práce
Neměli bychom mezi aktéry zařadit i veřejnost ?

5 Komunikace a sdílecí nástroje sociální sítě- nová platforma pro diskuzi na poli záchrany průmyslového dědictví.

Zcela novou kvalitu do problematiky záchrany průmyslového dědictví, stejně jako do řady jiných oborů vneslo používání sociálních sítí. Oproti jiným dosavadním způsobům komunikace a sdílení informací jednotlivými aktéry záchrany průmyslového dědictví a odbornou veřejností navzájem, se jedná o zásadní kvalitativní posun. Sociální sítě jsou novou platformou, umožňující vést diskuzi v reálném čase pro praktici neomezený okruh zájemců. To vše je doplněno možností sdílet na různých úrovních libovolné množství informací a dat, které jsou uživateli k dispozici pomocí tzv. „chytrých telefonů“ (z anglického Smartphone, mobilní telefon, který využívá pokročilý operační systém a aplikační rozhraní, jež umožní instalaci nebo úpravy programů) a tabletů (přenosný počítač s integrovanou dotykovou obrazovkou), prakticky kdekoliv v dosahu internetové sítě či telefonního signálu.

5.1 Definice sociální sítě, Facebook

Všeobecně užívané pojmenování bylo převzato ze sociologické terminologie,^{x)} která definuje sociální síť jako skupinu lidí, která spolu udržuje komunikaci různými prostředky.

V současnosti se pojem sociální síť (anglicky social network) pojmenovává služba internetu, která svým registrovaným uživatelům umožňuje vytvářet osobní či firemní profily s různým nastavením veřejného sdílení, které těmto uživatelům zajišťují vzájemnou komunikaci, sdílení informací a dat, včetně fotografií a videí. Uživatelé se sdružují do skupin dle společných zájmů a to včetně tematiky průmyslového dědictví. Komunikace mezi uživateli sociálních sítí může probíhat na různých úrovních. Od soukromé komunikace mezi dvěma uživateli nebo uzavřenou skupinou uživatelů, až po nejčastější mezi uživatelem a neomezenou skupinou uživatelů se stejným zájmem navzájem propojených.

^{x)} Jandourek, Jan : Slovník sociologických pojmů, nakladatelství GRADA 2013. ISBN 978-80-247-3679-2.

Celosvětově nejrozšířenější sociální sítí, co se týká počtu uživatelů je Facebook. K 1.1.2014 měl registrováno 1,310,000,000 uživatelů. ^{x)} Má prvotní postavení ve většině států světa. Jen v Brazílii (Orkut), Číně a ruskojazyčných zemích (Vkontakte) má adekvátní lokální konkurenci díky počáteční výhodě v použití místního jazyky v aplikaci. Právě facebook je sociální sítí, které se budu dále věnovat a to z důvodu,

že se na ní skrze jeho masové rozšíření dá pozorovat nejvíce aktivit spojených s problematikou průmyslového dědictví.

x) <http://www.statisticbrain.com>

Vývoj rozšíření užívání Facebooku šel opačnou cestou, než tomu bylo u užívání samotného internetu. Internet začínal jako uzavřená síť pro přenos dat mezi odborníky (síť ARPANET spojující univerzity v USA roku 1969) a během času se stal platformou či snad dnes již fenoménem pro každodenní užívání laickou veřejností. To facebook vznikl jako síť pro sdílení čistě osobních dat mezi studenty Harvardovy univerzity (odtud pramení název Facebook), který se časem rozšířil natolik, že díky svému jednoduché a široké nabídce užívání se stal platformou i pro odborné zájmové skupiny uživatelů.

5.2 Průmyslové dědictví na sociálních sítích

V současnosti tvoří sociální síť platformu, která má jako zdroj informací a nástroj komunikace nejširší dopad v oblasti průmyslového dědictví, co se počtu zájemců o tuto problematiku týče. Již zmíněné výhody sociálních sítí, jmenovitě Facebooku umožňují virtuální setkávání jednotlivých aktérů zabývajících se záchranou průmyslového dědictví a široké veřejnosti. Využití sociálních sítí bych rád popsal na několika příkladech, které ukazují rozdílné možnosti přístupu k této problematice. Z důvodu nejširší uživatelské základny jsem vybral profily aktivit ze sociální sítě Facebook. Dle jejich zaměření je rozděluji do tří skupin:

- Oficiální, informační
- Aktivistické
- Zájmové

Díky masovému užívání Facebooku je dneska samozřejmostí, že všechny relevantní organizace zabývající se památkovou péčí a průmyslovým dědictvím mají své facebookové profily. Stejně tak mají své facebookové profily i další aktéři záchrany průmyslového dědictví jako jsou odborné časopisy, nadace či neziskové organizace. Přes tyto profily v současnosti poskytují informace většímu množství zájemců o problematiku než všechny ostatní informační kanály dohromady. Tištěné časopisy a bulletiny a hromadné informační emaily tvoří již zlomek na pomyslném grafu zájemců o informace. I internetové verze odborných časopisů vykazují velkou část svých čtenářů, jež se k článku dostali pomocí odkazu na jejich facebookovém profilu či profilu zajímavým se o podobnou tematiku. Důkazem toho je **oficiální** působení Organizace OSN pro výchovu, vědu a kulturu ^{X)} (anglicky United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, UNESCO) na facebooku. UNESCO

má vytvořen profil v několika jazykových mutacích. Jeho anglická mutace má k lednu roku 2014 140 000 přihlášených uživatelů. ^{X)} Informační dopad na takový počet osob dodnes žádný jiný způsob komunikace a sdílení informací neposkytuje. Nedostatkem u tohoto facebookového profilu je ovšem to, že díky obrovskému počtu uživatelů slouží opravdu jen jako zdroj informací a prostředník pro sdílení dat. Složitější aplikace by znamenali uživatelské zkomplikování profilu a jeho náročnější administraci, která vyžadují jistou pružnost, jež je u velkých mezinárodních organizací velmi těžko zajistitelná. Přesto je profil dnes zásadním nástrojem popularizace s dopadem na obrovské množství lidí. Informace například o nově schváleném subjektu ochrany světového dědictví UNESCO si registrovaného uživatele profilu najde v reálném čase díky jeho „chytrému“ telefonu s připojením na internet i při jeho odpoledním čaji na chalupě. Velkému počtu uživatelů nejen profilu organizace UNESCO, ale všech profilů na Facebooku je i to, že pro takzvanou registraci stačí pouze stisknutí tlačítka „I like it“. Stejným způsobem lze i profil opustit ztratíte-li časem o informace z tohoto oboru zájem. To znamená, že oproti jiným internetovým aplikacím je počet uživatelů profilu, kteří se na něm ocitli náhodou a jsou i přes svůj nezájem nadále „obtěžováni“ zasílanými informacemi, minimální. Počet uživatelů tedy ukazuje reálné množství zájemců o problematiku.

Obr.X – Úvodní strany anglické mutace profilu UNESCO

^{x)} Organizace OSN pro výchovu, vědu a kulturu (UNESCO) na osn.cz

^{x)} <https://www.facebook.com/unesco>

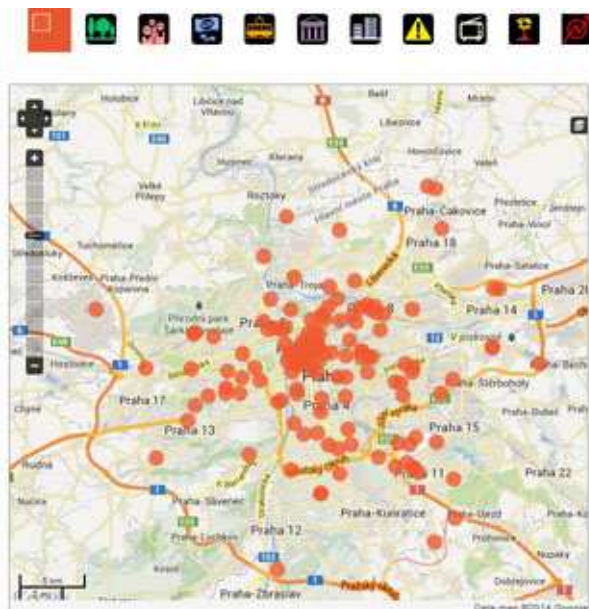
Mezi nejzajímavější patří profily **aktivistické**. Jako příklad jsem si vybral profil občanského sdružení Praguewatch. ^{X)} Jeho profil je ukázkou mezioborové spolupráce, která problematiku ochrany průmyslového dědictví zasazuje do širšího kontextu. Jde o projekt vzniklý roku 2011 na Ústavu pro dějiny umění FF UK na základech semináře Památkové péče. Skupina studentů pod odborným vedením historika architektury PhDr. Richarda Biegela, Ph.D., si dala za úkol zmapovat všechny významné

památkové kauzy na území pražské památkové rezervace, které se zde odehrály od roku 1990. Záhy po svém vzniku se projekt spojil se sdružením Praguewatch.cz, díky kterému mohou být zveřejňovány jednotlivé jeho výstupy: stručné články o jednotlivých kauzách doplněné o odkazy na další, podrobnější zdroje. Praguewatch.cz obyvatelům Prahy, voličům i nevoličům, poskytuje základní přehled o nedávných a současných, známých i méně známých kauzách. Propagujeme aktivity celé řady lokálních a celopražských občanských iniciativ a organizací, které se v těchto kauzách angažují. Na webu je také pravidelně aktualizován výběr důležitých a aktuálních informací z pražských úředních desek. Samotné občanské sdružení se definuje takto:

Občanské sdružení PragueWatch se snaží kriticky hodnotit rozvoj Prahy a pražské městské politiky. Naším cílem je nejen zvýšit transparentnost v městském plánování a informovat veřejnost o probíhajících kauzách, ale i včas upozornit Pražany a Pražanky na chystané problematické stavby a developerské projekty. Chceme je podpořit v tom, aby se sami angažovali v kauzách sporných zásahů do městského prostoru. PragueWatch je založen na spolupráci akademiků, odborníků a občanských aktivistek a aktivistů.

x) <http://praguewatch.cz/>

Velmi pozoruhodnou je aplikace interaktivní mapy Prahy, kterou sdružení provozuje na webu Praguewatch.cz. Ta slouží jako internetovým průvodcem po pražských kauzách, sporných případech městského plánování, ohrožených kulturních a veřejných prostorech, parcích a dalších lokalitách, které tvoří živé město. Samozřejmě významnou součástí jsou ohrožené objekty a areály průmyslového dědictví na území Prahy. Součástí mapy jsou ikony, které na mapě barevnými body označují místa spojené stejnou problematikou. Oblasti průmyslového dědictví se týkají oblasti na mapě spadající pod ikonu „Praha kulturní“, opuštěné a nevyužité prostory a bohužel i ikona s označením „Pražská demoliční tour“, která popisuje kauzy nenávratně zničených památek již zmizelých z mapy Prahy.

Obr.X – Interaktivní mapa pražských kauz na webu občanského sdružení Praguewatch

Prostřednictvím ikon nad hlavní mapou lze přehráním historii přidávání informací ke kauze na web. Tato funkce umožňuje zobrazit jen například období od Vaší poslední návštěvy do současnosti. Kliknutím na název kauzy v zobrazeném okénku se na nové stránce zobrazí popis kauzy. Součástí informací je monitoring tisku, který k zobrazené kauze stahuje automaticky informace z jiných webů.

Facebookový profil s mapovou aplikací na webových stránkách občanského sdružení Praguewatch je dnes jistě nejdostupnější ucelený zdroj informací o aktuálním dědění kolem objektů a lokalit průmyslového dědictví na území velké Prahy, které ještě nebyly navždy ztraceny či naopak již zachráněny. Velmi zajímavé a důležité je sledovat problematiku v širších souvislostech, které neumožňuje diskuze v odborných kruzích, které se čistě na průmyslové dědictví zaměřují. Členy občanského sdružení jsou kromě architektů urbanistů a historiků, také členové zabývající se politologií, právem, kulturologií, sociologií, sociální antropologií a sociální geografikou. Zejména v otázce budoucího využití průmyslového dědictví jsou jejich náměty a vize velmi podmětné.

Sociální sítě umožňují také vytváření profilů komunit laických zájemců o industriální památky a průmyslové dědictví. Příkladem takového profilu je v Česku je Fabriky.cz,^{X)} který sdružuje skoro dva tisíce převážně laických zájemců o tento obor. Tyto **zájmové** profily hrají důležitou roli v popularizaci problematiky. Fabrika.cz je profilem, který umožňuje setkávání a výměnu informací mezi uživateli, které fascinují

industriální památky převážně kvůli své estetice a Geniu Loci. Jak popisuje anonymní administrátor webových stránek:

Fabrika. Magické slovo, tajuplný industriální organismus, dnes mnohdy již jen jeho tělesná schránka. Duše odešla s posledními dělníky, duch však zůstává. Hrdé, monumentální i skromné fabriky, které se proslavily za oceánem nebo i jen v nejbližším okolí. Symboly své doby, zejména devatenáctého a začátku dvacátého století, které již dávno upadly v zapomnění. Fabriky dávající obživu mnoha předešlým generacím jsou v dnešní globální době často v katastrofálním stavu a postupně mizí z povrchu zemského. Nenávratně tak mizí i svědectví doby, které již nelze ničím nahradit. Jsme nadšenci, kteří vidí krásu i tam, kde se běžní lidé mohou ušklíbnout.

Obr.X – Úvodní strany profilu fabriky.cz

I pro odborníka je tento profil cenným zdrojem informací. Především je zde možné opět sledovat aktuální stav průmyslového dědictví v České republice a to v rozsahu, který by byl individuálně či v malém kolektivu jen velmi těžce realizovatelný. Je to i cenný zdroj fotodokumentace se soukromích archivů, kterých by se bylo dopátrat jen velmi těžko. Stejně tak v okruhu uživatelů je možné získat cenné kontakty na osoby zabývající se čistě amatérsky průmyslovým dědictví v lokalitě, kde žijí a díky tomu mají informace, které jsou v archivech a publikacích nedohledatelné.

x) <http://www.fabriky.cz/>

Rychlost aktivit na Facebooku dokresluje i profil projektu Unescomůžeš. x) Ten formou populárně naučných videí představuje památky z takzvaného indikativního seznamu UNESCO. Jde o seznam památek, které Česká Republika plánuje zapsat na Seznam světového dědictví UNESCO. K unikátním záběrům lokalit použili autoři autorské skladby, reflektující jedinečnost každé památky a prezentují takto daná místa široké internetové veřejnosti. V den, kdy byl psán tento text, je profil aktivní

teprve dvanáctý den a přesto, jeho první dvě zveřejněné části projektu vzhledli Již tři stovky uživatelů.

x) <https://www.facebook.com/unescomuzes>

6 Cíl dizertační práce

9. Přílohy

9.1 Industrial Archeology. History and metodes. Přednáška profesora Gerharda Stadlera z TU Wien , v rámci projektu Aktion 63p8, 2012

Before telling about the scope of industrial archaeology and the beginnings of industrial archaeological research, I'll give you some more information to our department.

At Vienna University of Technology the special field of Industrial Archaeology is part of the studies of architecture and embeded at the Institute for Art History, Building Research and Monument Preservation.

Over the last few decades, the field of monument preservation has undergone a development world-wide that has been characterised by a broadening of the conventional concept of a monument, extending it from the individual monument via the ensemble to the cultural landscape. The new dimension of monument preservation is increasingly including intangible values such as traditions or ways of life within a holistic planning concept. Ultimately, the focus of interest is not on questions of old or new, but instead on quality. The process of expansion of monument preservation also includes industrial archaeology, which deals with the scientific investigation of the physical remains of yesterday's industries.

Industrial archaeology and the research of industrial landscapes and its restructuring is also a function of regional planning. The Department of Monument Preservation and Industrial Archaeology tries as a prime focus of its work the communication of this broad subject in both research and teaching as an integral element of the architect's profession. The main area of teaching aims at industrial monument preservation and the adaptive reuse of abandoned industrial facilities and sites. In a combination of theory and practise the students get common to specific industrial archaeological methods of resarch like recording the industrial heritage by the way of field studies. After recording the industrial sites or industrial landscapes including all building types like factories as well as the habitations of the working class people or the factories owners, an analysis of the building structure, the environment, the social structure and even of the economic situation lay the foundations for a serious reuse project.

To find out new functions for historical buildings or industrial structures is one of the essentials of our design courses, which generally take place in a foreign country preferably in the summer terms. Now I'll show you some impressions of our design courses, where students should learn how to reuse unoccupied factories and other

types of industrial buildings, as well as how to connect old historical building structures with new functions and new architecture.

The first example belongs to our studies in Ireland: At the director of the Midleton Distillery, Allen McEnry's invitation the design course in May 1999 took place near the city of Cork in Ireland. The project objectives formulated by the project partner consisted in the historically appropriate revitalization of the early-nineteenth-century whiskey distillery of John Jameson & Sons at Midleton. The result of the study exercise was the redesigning of the historical whiskey distillery to create a whiskey distillery museum and a school of fine art. The formulation of the topic of the revitalization was achieved in a joint discussion process. Finally, all the participants in the project Jameson School of Fine Arts could be integrated in one single project.

After stocktaking and analysis of the distillery site and its administrative and residential buildings, the project members formed working groups to deal with specific building types on the site and with specific planning and building functions. The central issues soon concentrated on a functionally appropriate development of the two independent functional areas of museum and school of fine art, the adaptation of the barrel stores to accommodate the artists' studios and workshops, the sensitive conversion of the malt-house and the brewery, as well as the building of a new gallery and a concert hall.

Another design course led us to Massa di Carrara in Italy, where the students had to find out new use for an old cotton spinning mill – the so called Filanda di Forno della Società Cotonificio Italiano – which was founded by the Vatican's banking establishment in the late 19th century. During the last months of World War II the production facilities of the spinning mill were hardly destroyed when troops of the German Armed Forces blew up the factory site.

In their project studies the students tried to refurbish the buildings at the factory site partly for the use as a hotel complex with wellness areas and special recreation programs in concert with the beautiful landscape of the mountain chain in the back. They finally created their design project as a "Gate into the National Park of the Alpuane Alps".

As a third example of our students works, I'll show you some pictures from the design course at the coal pit „Michalka“ in Ostrava, Moravia, in the Czech republic, which belonged to the Austrian-Hungarian Monarchy until 1918, a mine site maintained in its authentic technical and architectural state. The aims of the course

were the adaptive reuse of the coal separating plant as well as the conservation of the historic building ensemble.

The mine was opened in 1843 and later passed into ownership by the Emperor Ferdinands Northern Railway Company. It was named after the imperial adviser of the Ministry of Finance in Vienna, Michael Laier. In the reorganisation of the Emperor Ferdinands Northern Railway Company the „Jan“, „Josef“, „Ferdinand“ and „Peter“ pits were transferred to the Michal mine. Surface installations and technical equipment were reconstructed at this time, making one of the most modern and progressive, fully electrified mining companies. The electrical hauling equipment, transformers and compressors, represented a key change from steam propulsion to electrical energy. The construction of the buildings was entrusted to a well-known architect of the Viennese Wagner School, František Fiala. The heart of the composition is the compact unit of washing room, lamp house and offices, with triple gables and decorative extension of the ventilation on the roof ridge, creating a feature of the park-like square today.

Virtually the entire area, the original ensemble of mine buildings, pithead building, machine room, workshop and boiler house, apart from the coal separating plant modernised in 1927, have been preserved in their original condition from 1913 to 1915, including machines and equipment.¹

What is Industrial Archaeology?

I.

‘Archaeology’ and ‘the twentieth century’ are terms that do not easily co-exist. ‘Archaeology’ has associations with the Old Egypt, with Stonehenge and with the excavation of Roman villas. ‘Industrial archaeology’ is traditionally linked with the period between the Seven Years War (1756–1763) and the Great Exhibition in London 1851, with Cromford spinning mill, Bleanavon iron works in Wales, or with New Lanark in Scotland and the Albert Dock in Liverpool.

II.

Industrial archaeology is the study of material culture from the past, but with a focus on industry. Strictly speaking, industrial archaeology includes sites from the earliest times – such as for example copper mining in the Austrian Alps – to the most recent – such as for example coal mining sites in the Lausitz, Eastern Germany,

---

¹ Miloš Matěj / Michaela Ryšková: Ostrava under threat ... The Memory of the City: Collieries and Coalmines of the Ostrava-Karviná Coalfields, Ostrava 1995.

closed nowadays. However, since large-scale industrialisation began only in the 18th century it is often understood to relate to that and later periods.

Industrial archaeologists aim to record and understand the remains of industrialisation, including the technology, transport and building associated with manufacture or raw material production. Their work demands know how of traditional archaeology, engineering, architecture, economics and the social history of industrialisation as well as the transport and utilities sectors.

Industrial archaeology involves painstaking analysis of physical remains with a strong emphasis on industrial processes. For instance, in studying a medieval iron smelting site, one would want to identify the transport links which brought in the raw iron ore, the place where iron ore was crushed or processed before smelting, the processes and materials used to smelt it, and the places where iron was stored for further processed. An example of a very important industrial archaeological site for iron ore mining and smelting in Austria could be seen in Eisenerz and Vordernberg in Styria.

The scope of Industrial Archaeology

The beginnings of industrialisation had an enormous impact on social conditions, buildings and material culture. Industrial archaeology uses the techniques of mainstream archaeology excavation, analysis and interpretation to present an enlightening picture of industrial society. Despite its existence as a discipline since the 1960s, industrial archaeology continues to have a bad press among professional archaeologists. Many still regard it as the province of the enthusiastic volunteer anxious to preserve locally important steam pumping engines, railways or canals, and having no place in the serious study of archaeology. But the last decade has seen an increasing recognition of the international significance of the survivals of Europe's industrial past, and major research programmes have been undertaken by the national bodies concerned with the recording and conservation of both the archaeological and the built heritage. Similar programmes are taking place elsewhere in the world, often under the aegis of historical archaeologists with whom industrial archaeologists have much in common.

The serious study of industrial archaeology is a phenomenon of the second half of the twentieth century, but even in that comparatively short period it has come to mean different things to different groups of people. Practitioners from backgrounds as diverse as public and private museums, railway preservation societies or canal restoration groups, and academics from a variety of disciplines as well as professional archaeologists and architects concerned with the recording of historic buildings would all class themselves as 'industrial archaeologists'.

Such a diversity of interests has resulted in a continuing debate concerning the scope of the subject but the general consensus now favours a definition of industrial archaeology as the systematic study of structures and artefacts as a means of enlarging our understanding of the industrial past. On the basis of this definition, the subject is now achieving a respectable professional standing throughout the world.

The origins of industrial archaeology:

There have been various attempts to demonstrate that the term 'industrial archaeology' has its origins in the late nineteenth century, but it did not pass into popular usage until the mid-1950s. It arose out of a concern to record and even preserve some of the monuments of the British industrial revolution at a time of wholesale urban redevelopment. Its earliest champion was Michael Rix, whose work with Workers' Educational Association classes at the University of Birmingham highlighted the rapid transformation of the major iron and steel district of the Black Country. In an article entitled 'Industrial archaeology' in *The Amateur Historian* in 1955, Michael Rix wrote: 'Great Britain as the birthplace of the Industrial Revolution is full of monuments left by this remarkable series of events. Any other country would have set up machinery for the scheduling and preservation of these memorials that symbolise the movement which is changing the face of the globe, but we are so oblivious of our national heritage that apart from a few museum pieces, the majority of these landmarks are neglected or unwittingly destroyed.'²

Rix' use of the term 'industrial archaeology' inspired the Council for British Archaeology (CBA) in 1959 to set up a Research Committee on Industrial Archaeology and to call a public meeting, at which it was resolved that recommendations be made to national government urging the formation of a national policy for the recording and protection of early industrial remains. In 1963 the Industrial Monuments Survey was established jointly by the Council for British Archaeology and the Ministry of Public Buildings and Works. A basic index record was begun, known as the National Record of Industrial Monuments.

The foundation of the Association for Industrial Archaeology (AIA) followed in 1973. The aims of this organisation were to encourage improved standards of recording, research, conservation and publication as well as to assist and support regional and specialist survey and research groups and bodies involved in the preservation of industrial monuments. But, preservation is only part of industrial

---

² Michael Rix: Industrial archaeology. In: *The Amateur Historian* (1955), 225, zit. nach Marilyn Palmer / Peter Neaverson: *Industrial Archaeology. Principles and Practice*, London 1998, p. 1.

archaeology, and its main thrust should be towards the recording of artefacts and structures and illuminating the context of people at work in the past.

An early definition of the term „industrial archaeology“ tried Kenneth Hudson (1916–1999), a social historian and BBC reporter, who is said to be one of the fathers of industrial archaeology in Britain: “Industrial archaeology, if a personal definition may be allowed [sic!], is the organized, disciplined study of the physical remains of yesterday’s industries, and it would be a great pity and a great handicap if its boundaries were to become too rigid.”³And he still continues: “Its order of priorities will certainly change as old problems are solved and new fields of ignorance revealed, but it is always likely to remain mainly a synthesising activity, drawing its material, its students and probably a good deal of its prestige from the more specialised and more easily definable subjects which touch it at different points. The architects, the engineers, the social historians, the economic historians, the planners, the members of preservation societies, all have valuable contributions to make towards a better understanding of our industrial past, and the existence of a co-ordinating subject, even if it bears as explosive and paradoxical a name as Industrial Archaeology, makes it easier for them to become conscious of their common interests and to function in a better informed, more discriminating and more effective way when attempting to influence official decisions or to tap public funds.”⁴

Ralf Angus Buchanan, an economic historian at Birmingham University, completed Hudsons definition in the early seventeenth: “Industrial archaeology is a field of investigation which occupies research, recording and in some cases preservation of industrial monuments.”⁵ And Neil Cossons, another pioneer of industrial archaeology, observed: “We have suggested that industrial archaeology is, in essence, a period or cultural archaeology as Neolithic archaeology, Roman archaeology or medieval archaeology are. It is the archaeology of an era, which in Britain is reasonably well defined, called the Industrial Revolution. As a term, therefore, industrial archaeology has its greatest relevance when seen in the context of more traditional archaeological period divisions.”⁶

The pioneering works on industrial archaeology of the 1960s and the early 1970s, by the late Kenneth Hudson, and by Neil Cossons and Angus Buchanan, brought to public attention the most significant sites and structures of the classic Industrial Revolution period. In the last forty years our understanding of that period has been increased by studies of textile mills, horse drawn railways, canals, potbanks, ironworks, domestic manufactures and coalfield landscapes.

---

³ Kenneth Hudson: *Industrial Archaeology. An Introduction*, London 1963, p. 21.

⁴ Ebd.

⁵ R. A. Buchanan: *Industrial Archaeology in Britain*, Harmondsworth, 2nd ed., 1980, p. 20.

⁶ Neil Cossons: *The BP Book of Industrial Archaeology*, Oxford 1975, p. 16.

*

With the in situ conservation and presentation of important industrial sites industrial archaeology became well known in European countries and in the end in countries all over the world. An altogether different sort of project is the Ironbridge Gorge Museum established in 1968 to preserve, mainly in situ, the remains of early industrial activity scattered along three miles of the Severn valley between Coalbrookdale and Coalport. Nowhere in the world could be a more appropriate setting for a Museum of Iron. It was here, at Coalbrookdale, in Shropshire, in the 18th century, that a remarkable series of innovations in the manufacture and use of iron took place, without which the Industrial Revolution in Britain would not have been possible. Iron has been worked at Coalbrookdale for well over four hundred years. There was a bloomery furnace here on the property of the monks of Wenlock Priory at the time of the dissolution of the monasteries in the 1530s. In the early seventeenth century Sir Basil Brooke carried out important experiments in steel-making in the Dale. But the best-known owners and managers of the Coalbrookdale Ironworks were the Darby and Reynolds families under whose charge, in the eighteenth and nineteenth centuries, its innovations became world famous. The Darbys were associated with the works from 1708 until the early years of the twentieth century.

Here, centred on the Iron Bridge of 1779, a 'network museum' embraces the Old Furnace in Coalbrookdale, where iron was first smelted using coke, together with the houses of iron-masters and their employees; wharves, warehouses and blast furnaces along the river, the Coalport China factory and the great tileworks at Jackfield. In 1986, the Ironbridge Gorge became one of the first group of sites in the United Kingdom to be awarded World Heritage status by UNESCO. The designation of the Ironbridge Gorge as a World Heritage Site recognised the area's unique contribution to the birth of the Industrial Revolution in the 18th century, the impact of which was felt across the world. It was the achievements of pioneering industrialists including Abraham Darby, William Reynolds and John Wilkinson that led to the Ironbridge Gorge becoming by the close of the 18th century the most technologically advanced area in the world. The surviving built and natural environment with its museums, monuments and artefacts, including the world famous Iron Bridge, serve to remind us of this area's unique contribution to the history and development of industrialised society.

Following the example of Ironbridge Gorge and other projects born in the United Kingdom open-air museums grew up in Germany, Sweden, Belgium, France, in Italy, Austria, Poland, Russia and other European countries, in North America as well as in South America, in Japan and even in Australia. Obvious trends in the presentation of industrial sites and landscapes include moves toward improved techniques and

quality of interpretation and facilities for visitors together with an increasing interest in the social history of industrialisation.

For example, we may have a look at the birth of Germany's first industrial museum. Stage of the spectacular rescue operation was an old colliery in Dortmund-Bövinghausen with the coal pit Zollern and the impressive machine shop, constructed by the famous architect Bruno Möhring and the engineer Reinhold Krohn in 1902/03. When the buildings and facilities of the coal pit in Dortmund should be destroyed in the late sixties, public interest and the pioneers of industrial monument preservation could preserve the abandoned colliery. Only a few years later the Westphalian Industrial Museum was founded to preserve the coal pit Zollern and other abandoned industrial sites all over the country.

In the Netherlands more than 1.000 windmills are listed monuments already. The early industrialisation of the country was based on the specific technology of windmills.

The first initiatives in the early seventies, to introduce the industrial archaeology in the Netherlands, were taken by technical engineers on the one hand, and the staff of some museums to the other hand. Since then, there is still a relationship between museums and what we now call the field of the industrial heritage. De Zaanse Schans, founded in 1960, is not a technical museum or an open-air museum in the common sense. It was created to translocate about forty buildings from the neighbourhood. Most of the buildings are inhabited, and the windmills which have been saved and translocated are still working. Soon the importance of the industrial heritage for recreation and tourism grew up.

In Belgium Industrial Archaeology has become an interdisciplinary science and is no longer unknown to the wider public. Due to the federalization of the country in three regions – Flemish, Walloon and Brussels Region – and three communities – Flemish, French and German – the competences have been divided. The ministries of the Walloon, Flemish and Brussels regions are, each for its own region, responsible for the environmental planning and the immovable patrimony. The authorities are now aware that the study and the preservation of the industrial heritage must be realized.

In Belgium work is continued on the series "Building throughout the centuries in Flanders", which was started in 1973 and in which, to a certain extent, attention is focused on industrial monuments. However, the patrimony is mainly considered from the architectural point of view. There is little consideration for the moveable heritage. In 1986 the catalogue "Industrial Archaeology in Belgium" was published, giving a rough overall picture of the rich industrial patrimony in Belgium.

Scientific research on ancient industrial sites and most case studies on industrial heritage have been conducted by students or by voluntary researchers, whether or not linked to certain museums or study centres and associations. Even a number of private companies have commissioned someone to draw up the company's history in which attention has been paid to the industrial archaeological aspects.⁷

The Italian Society for Industrial Archaeology [Societa Italiana per l'Archeologia Industriale (SIAI)] was established in 1977, promoted by a group of scholars from Milan who had already founded the Center for the Documentation of Industrial Archaeology [Centro di Documentazione di Ricerca per l'Archeologia Industriale] in 1976.

The Centre for the Documentation of Industrial Archaeology in Southern Italy, based in Naples and strictly connected with the local university, has carried out inventories in given areas identifying interesting old industrial buildings of the wheat meal industry, the tanning industry and metallurgical works. Many of these jobs were mainly carried out by students.

Responsibility for the study and the conservation of the industrial heritage in France is mainly shared by three departments at the Ministry of Culture: the Museums Direction, the Historical Monuments Direction and the General Inventory of the Monuments and Art Treasures of France. The mission of this last department, founded in 1964, is, as its name suggests, the documentation and study of all material elements of the French cultural heritage, from everyday objects such as coffee spoons, to architectural monuments such as cathedrals.

Industrial Archaeology in eastern European countries before 1989

Earlier than in western Europe in eastern European countries the systematic study of the survivals of industrialisation and the industrial heritage even started in the very years after World War II. On the basis of the ideological concept of the historic materialism industrial work as well as industrial society as workers estate had been in special confidence.

In the former German Democratic Republic (DDR) the recording of industrial monuments and sites started in 1949.

---

⁷ Claude Gaier / Guido Vanderhulst / Patrik Viaene: *Archeologie Industrielle et Valorisation du Patrimoine Social et Industriel en Belgique*, 1984 – 1991. In: Guido Vanderhulst (ed.): *Industry, Man and Landscape. The International Committee for the Conservation of the Industrial Heritage – Belgium*, Brussels 1991, 211 – 238, hier 233.

In Poland the systematic documentation of the industrial heritage as well as scheduling and preservation was initiated by the Polish Academy of Science in 1953. A special program for the preservation of the industrial monuments of Lower Silesia was developed in cooperation of industry, scientific and social institutions and organisations. The preservation of industrial monuments becomes part of cultural preservation activities and thus, a base of a broad and complete architectonic and urbanistic landscape formation. Its social aspects get influence on economic and technological politics.

In the Czech Republic it has been the activities of the National Museum of Technology at Prague which started documentation and recording the physical remains of yesterday's industrialisation. The Technical Museum in Brno and the Mining Museum in Banská Štiavnica serve as centres of consultation for special problems of the protection of technical monuments. These central institutes in collaboration with the regional museums have been carrying out investigation and conservation of selected technical monuments, production structures and of the original environment for many years. They organized a series of working seminars for dealing with selected questions. Reports and discussion contributions delivered at these meetings were published in museum periodicals or in thematic publications.

The Ostrava – Karvina industrial agglomeration owe their development as well as their unmistakable appearance to the rich deposits of high black coal found on it's territory. Mining has been carried out over the long term and has influenced the landscape as well as having social effects. With all its negative effects, coal mining in the Ostrava-Karviná area has been a part of the city's history for more than two hundred years. From the first attempts in the late 18th and early 19th centuries, coal mining grew into a highly organised activity, using up-to-date technology and construction. The heritage of the coal centuries covering a remarkable quality of design, technology and architecture is overwhelming. With the opening of the Museum of Industry in Ostrava by the Minister of Culture in the middle of the 1990s a new aera of industrial archaeological research as well as industrial monument preservation in the Czech Republic became reality. ³⁾

TOTO JE z Vaší přednášky Klasifikace průmyslového dědictví v České a Slovenské republice Příloha 3přesunout
Clasification of industrial heritage in Slovakia a kde je Česká rep.,???

9.2 Klasifikace průmyslového dědictví v ČR - Kritéria UNESCO. Přednáška Ing.arch. Oldřicha Navrátila, 2012

UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) - Organizace spojených národů pro výchovu, vědu a kulturu je mezinárodní vládní organizace při Organizaci spojených národů,

Založená v roce 1945 v Londýně.

UNESCO má sídlo v Paříži.

Posláním je přispívat k vzájemnému porozumění a sblížení mezi národy na základě mezinárodního rozvíjení výchovné, vzdělávací, vědecké a kulturní činnosti.

V roce 1972 přijaly členské země UNESCO Úmluvu o světovém dědictví, která doplňuje úpravu péče o přírodní a kulturní památky jednotlivých zemí a která směřuje k identifikaci, ochraně, obnově prezentaci nejvýznamnějších světových památek. Jedná se o unikátní mezinárodní právně závazný dokument, který spojuje princip ochrany kulturního dědictví s ochranou přírody.

Na základě Úmluvy se vytváří **Seznam světového dědictví** (World Heritage List), do něhož jsou zapisovány památky s mimořádnými univerzálními hodnotami.

O zápisu do prestižního Seznamu světového dědictví rozhoduje Výbor světového dědictví, složený ze zástupců smluvních stran úmluvy. Ve svých rozhodnutích se Výbor opírá o odborná stanoviska poradních organizací. V oblasti kulturního dědictví je tímto orgánem ICOMOS (International Council of Monuments and Sites) - Mezinárodní rada pro památky a sídla.

Hlavním posláním Úmluvy je povinnost smluvního státu zabezpečit označení, ochranu, zachování a předávání kulturního a přírodního dědictví budoucím generacím. Stát to zajistí při maximálním využití svých vlastních zdrojů, případně s mezinárodní pomocí a spoluprací.

Základním principem výběru památek do Seznamu světového dědictví je jejich mimořádná hodnota, jedinečnost, autenticita a celistvost. Z toho vyplývá, že v Seznamu nemohou být všechny hodnotné památky. Seznam je reprezentativní a zapsané památky částečně symbolicky zastupují určitý stavební typ daného období v určitém širším regionu. Na druhé straně výběr podléhá i geopolitickým hlediskům, protože Výbor pro světové dědictví usiluje o vyvážené zastoupení jednotlivých členských států úmluvy a světadílů jako celků.

Pro zápis na Seznam světového dědictví je nezbytné v nominační dokumentaci a v průběhu expertního posuzování prokázat, že nominovaná památka (lokalita) splňuje jednu či více z dále uvedených kritérií, splňují požadavek maximální autenticity a je

prokázána dostatečnost koncepčních materiálů, zajišťujících uchování památky do budoucnosti.

Kritéria pro kulturní památky jsou uvedena v článku 24 prováděcích směrnic Úmluvy:

Každá světová památka by měla:

- (1) představovat mistrovské dílo lidského tvůrčího génia,
- (2) vykazovat významnou vzájemnou výměnu lidských hodnot během určitého časového období nebo v určité kulturní oblasti světa, a to v oblasti rozvoje architektury nebo techniky, monumentálního umění, urbanismu nebo krajinářství;
- (3) být nositelem jedinečného nebo alespoň výjimečného svědectví o kulturních tradicích nebo civilizaci dosud existující nebo zaniklé;
- (4) být vynikajícím příkladem určitého typu budovy nebo architektonického či technologického souboru nebo krajiny, jež ilustruje určité významné období historie lidstva;
- (5) být vynikajícím příkladem tradičního lidského osídlení nebo využívání půdy, typického pro určitou kulturu či kultury, a to zvláště v případě, kdy by tyto prvky mohly být narušeny v důsledku vzniku nevratných změn;
- (6) být přímo či hmatatelně spojena s událostmi nebo živými tradicemi, myšlenkami či vírou, uměleckými a literárními výtvary výjimečného celosvětového významu (Výbor zastává názor, že toto kritérium by mělo být důvodem pro začlenění do Seznamu pouze za výjimečných okolností a ve spojení s dalšími kulturními nebo přírodními kritérii);

V současné době má Seznam světového dědictví 936 položek (památek) ve 153 zemích. Členy Úmluvy o ochraně světového dědictví 184 států. Z toho je 725 památek kulturních, 183 přírodních a 28 smíšených (tj. s kulturními i přírodními hodnotami). Od roku 2006 byly zveřejněny i záměry jednotlivých zemí na příští nominace, V současné době má Seznam čekatelů 1548 položek (památek)

Na základě Úmluvy byl konstituován Výbor pro světové dědictví (World Heritage Committee)

a Fond světového dědictví (World Heritage Fund), které začaly pracovat v roce 1976.

ČSFR přistoupila k Úmluvě dne 15. 11. 1990 a závaznou se pro ni stala dnem 15. 2. 1991. Text Úmluvy a oznámení o přístupu byly publikovány ve Sbírce zákonů č. 159/1991 Sb.

Spolupráce České republiky s UNESCO v oblasti péče o kulturní dědictví je v kompetenci Ministerstva kultury.

Národní památkový ústav z pověření Ministerstva kultury zpracovává podklady pro nominace památek České republiky na Seznam světového dědictví v oblasti kulturního dědictví. Územní pracoviště NPÚ připravují podklady pro monitorovací zprávy o těch českých památkách, které již na tomto prestižním Seznamu zapsány jsou.

Česká republika má na Seznamu světového dědictví 12 lokalit:

Historické jádro Prahy (1992) bylo na Seznam zapsáno v rozsahu Pražské památkové rezervace. Představuje unikátní celek historických pražských měst Starého Města, Josefova, Nového Města, Vyšehradu, Malé Strany a Hradčan s dominantou Pražského hradu, s Karlovým mostem a bezpočtem kostelů a paláců. Velkorysé středověké založení Nového Města v návaznosti na starší urbanistickou strukturu a dochované architektonické bohatství svědčí o uměleckém, společenském a kulturním vlivu města od středověku do současnosti.

Historické jádro Českého Krumlova (1992) bylo zapsáno na Seznam v rozsahu městské památkové rezervace. Český Krumlov s početným souborem významných architektonických památek je reprezentantem mimořádně intaktně dochovaného středověkého feudálního města, které se rozvinulo podél meandrů řeky Vltavy ve vazbě na gotický hrad, postupně přestavěný na velkolepý zámek s cennými renesančními a barokními částmi.

Historické jádro Telče (1992) bylo na Seznam zapsáno v rozsahu městské památkové rezervace. Telč představuje jedinečné celistvě dochované drobnější středověké město s vodním opevněním, dominantním zámkem dochovaným v podobě pozdně gotických a renesančních přestaveb a s mimořádně působivými frontami městských domů renesančního a barokního tvarosloví kolem náměstí.

Poutní kostel sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře (1994) Poutní kostel u Žďáru nad Sázavou byl na počest českého světce postaven na počátku 18. století z podnětu opata zdejšího cisterciáckého kláštera. Autorem jedinečného půdorysného a hmotového řešení kostela a celého areálu byl geniální architekt Jan Blažej Santini. Památka na Seznamu reprezentuje i originální invenci českého gotizujícího baroku 1. čtvrtiny 18. století.

Kutná Hora: historické jádro města s kostelem sv. Barbory a katedrálou Panny Marie v Sedlci (1995). Pod tímto názvem byla na Seznam světového dědictví Kutná Hora zapsána a zahrnuje městskou památkovou rezervaci Kutná Hora a kostel Panny Marie v předměstí Sedlec. Kutná Hora představuje středověké královské město, jehož prosperita a výstavnost byla podmíněna bohatstvím stříbrných dolů. Vrcholně gotický kostel sv. Barbory katedrálního typu je jedním z pokladů pozdně středověké architektury, stejně jako gotický cisterciácký chrám v Sedlci, invenčně opravený na počátku 18. století Janem Blažejem Santinim v duchu českého gotizujícího baroku.

Kulturní krajina Lednice-Valtice (1996) byla na Seznam zapsána v rozsahu krajinné památkové zóny Lednicko-Valticko a svými 200 km² je jedním z největších člověkem koncepčně upravených areálů v Evropě. Přestavuje dílo vzniklé v průběhu 17.-20. století na panství rodu Liechtensteinů. Spolu s barokním zámekem ve Valticích a klasicistním a novogoticky přestavěným zámekem v Lednici obsahuje množství dalších cenných klasicistních a romantických usazených v krajinně upravené podle principů romantického krajinářství.

Vesnice Holašovice (1998) byla na Seznam světového dědictví zapsána v rozsahu památkové rezervace. Holašovice reprezentují mimořádně celistvě dochované historické jádro vesnice s pravidelným středověkým založením, s početným souborem zděných vesnických staveb z 18.-19. století a zastupují v evropském regionu zcela jedinečný styl jihočeského lidového baroku.

Zahrady a zámek v Kroměříži (1998) byly na Seznam světového dědictví zapsány v rozsahu národní kulturní památky arcibiskupský zámek v Kroměříži s Podzámeckou a Květnou zahradou. Celek reprezentuje výjimečně celistvý obraz barokního sídla olomouckého biskupství se zahradami založenými podle vrcholně barokních principů a ovlivňujícími tuto tvorbu ve střední Evropě.

Zámek v Litomyšli (1999) byl zapsán na Seznam světového dědictví v rozsahu národní kulturní památky zámek Litomyšl. Je charakteristickou ukázkou renesančního zámku s arkádovým nádvořím, typem sídla početně stavěného v českých zemích, se svébytným výrazem daným místními uměleckými vlivy, dále rozvíjejícími italské podněty. Zámek s kvalitní výzdobou obsahuje i mladší barokní zásahy z 18. století a spolu s komplexem hospodářských staveb dokládá obraz feudálního sídla svého druhu.

Sloup Nejsvětější Trojice v Olomouci (2000) byl na Seznam světového dědictví zapsán jako část souboru národní kulturní památky Soubor sloupu a kašen v Olomouci. Sloup představuje vrcholný příklad památníku morových epidemií, uměleckého díla charakteristického pro prostředí evropských měst v období baroku. Jeho monumentální zjev je přitom syntézou architektonického hmotového pojetí s vnitřní kaplí a vertikálního řešení s početnou skupinou soch mimořádné umělecké hodnoty. Byl postaven v polovině 18. století jako kompoziční vrchol celku barokních děl na Horním náměstí historické moravské metropole.

Vila Tugendhat v Brně (2001) je zapsána v rozsahu národní kulturní památky. Vila je vynikajícím příkladem světové funkcionalistické architektury, jedním z klíčových děl architekta Miese van der Rohe. Vila byla ve své době ztělesněním moderních názorů na bydlení ve vzájemně se prostupujících prostorech, s těsnou vazbou na přilehlou zahradu, s využitím moderních stavebních postupů a konstrukčních principů při vysoké kvalitě použitých materiálů. Stavba se stala symbolem moderní brněnské architektury a ovlivnila názory na obytný prostor.

Židovská čtvrť a bazilika sv. Prokopa v Třebíči (2003) je souborem zaujímavým částí městské památkové zóny v Třebíči. Zahrnuje bývalou židovskou čtvrť Zámostí, židovský hřbitov severně od této čtvrti a kostel sv. Prokopa jako součást bývalého

kláštera benediktinů (později zámku) v Třebíči (severozápadně od židovské čtvrti). Soubor je vzácným příkladem dlouhodobé pokojné koexistence dvou kultur v moravském feudálním městě. Židovská čtvrť, mimořádně uceleně zachovaná v působivém prostředí mezi řekou a skalním masívem severně od vlastního centra Třebíče, se rozvíjela od středověku do 20. století. Její podoba dokládá urbanistický vývoj židovských čtvrtí, jejich postupné zahušťování i vnější proměny staveb, z nichž řada má dochované renesanční či barokní jádro. Románsko-gotická bazilika sv. Prokopa je obdivuhodnou uměleckou syntézou konstrukčních a výtvarných principů evropské architektury 1. poloviny 13. století, svým vybavením a ztvárněním v jihomoravském prostředí této doby zcela ojedinělou.

Česká republika má na Seznamu „čekatelů“ 16 lokalit:

- Paysage culturel minier des Monts Métallifères (Erzgebirge) (24/02/2012)
- Český ráj (Czech Paradise) Rock Cities (19/01/2001)
- Cultural landscape of the stud farm at Kladruby nad Labem (29/05/2007)
- Extension of the World Heritage Site "Historic Centre of Prague" with the important Monuments in its Vicinity (06/07/2001)
- Fishpond Network in the Trebon Basin (19/01/2001)
- Mountain-top Hotel and Television Transmitter Ještěd (29/05/2007)
- Paper Mill at Velké Losiny (19/01/2001)
- Renaissance Houses at Slavonice (19/01/2001)
- Sites of Great Moravia: Slavonic Fortified Settlement at Mikulčice - Church of St.Margaret at Kopčani (06/07/2001)
- The Betlém Rock Sculptures near Kuks (06/07/2001)
- The Forstress of Terezín (06/07/2001)
- The Industrial Complexes at Ostrava (06/07/2001)
- The Karlstejn Castle (06/07/2001)
- The Spa at Luhacovice (06/07/2001)
- The West Bohemian Spa Triangle (25/06/2008)
- Žatec – the Hops Town (29/05/2007)

9.3 Klasifikace průmyslového dědictví na Slovensku. Přednáška Ing. arch. Radovana Zelika, 2012

Kto klasifikuje?

Orgány štátnej správy na ochranu pamiatkového fondu:

- a) vláda SR
- b) Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky
- c) Pamiatkový úrad Slovenskej republiky
- d) krajské pamiatkové úrady (krajské pracoviská - 8)

Zákon NR SR č. 49/2002 Z.z. o ochrane pamiatkového fondu
(+ novela Zákona 208/2009 Z.z.)

pamiatky: delenie str 66. Gregor Obnova Pamiatok

- 60. roky 1. klasifikácia pamiatok (I. II. III. kategória) + 70. rokoch zásady kategorizácie Kult. pam

v súčasnosti v snahe predísť redukcii fondu pamiatok boli všetky prevedené do kategórie „ národná kultúrna pamiatka“

- 3 kategórie systém ochrany hist. miest:

pamiatkové rezervácie :

územie s uceleným historickým sídelným usporiadaním a s veľkou koncentráciou nehnuteľných kultúrnych pamiatok, alebo územie so skupinami významných archeologických nálezov a archeologických nálezísk, ktoré je možno topograficky vymedziť

pamiatkové zóny:

je územie s historickým sídelným usporiadaním, územie kultúrnej krajiny s pamiatkovými hodnotami alebo územie s archeologickými náleziskami, ktoré je možno topograficky vymedziť.

ochranné pásma

územie vymedzené na ochranu a usmerný rozvoj prostredia alebo okolia nehnuteľnej kultúrnej pamiatky, pamiatkovej rezervácie alebo pamiatkovej zóny.

Význam legislatívnej ochrany kultúrneho dedičstva

Preventívna ochrana pred deštrukciou hodnotných častí pomocou vopred vypracovanej koncepcie regulácie.

Definovaní povinností a práv všetkých zúčastnených zložiek podieľajúcich sa na procese obnovy (vrátane majetkoprávných vzťahov)

Industriálne dedičstvo na Slovensku v súčasnosti nemá vypracovanú špeciálnu stratégiu obnovy. Pri jeho záchrane sa môže postupovať na základe nadnárodných dokumentov. Legislatíva však špeciálnu kategóriu pre tento druh dedičstva zatiaľ nevytvorila.

Medzinárodná spolupráca:

Ochrana pamiatok (najmä technických) podlieha širšiemu európskemu, (svetovému kontextu). celouzemné porovnávanie, niekedy aj potrebnú aplikáciu zahraničných príkladov a metodických skúseností, keďže mnohé kultúrne javy sa nevyvíjali v územnej izolácii.

Washingtonský pakt 1935 (iniciatíva OSN) ochrana pamiatok (lokálny charakter spolkov až do príchodu svetových vojen => celoplošné nadnárodné ohrozenie kultúrneho fondu)

Aténska rezolúcia 1931 – medzinárodné dedičstvo a jeho ochrana (nie Aténska charta 1933 – urbanizmus)

Aténska charta 1933 – začlenenie pamiatok do „nového urbanizmu“

Charta urbanizmu z Machu Picchu

UNESCO 1946

Haagska konvencia 1954 – dohovor na ochranu kultúrnych statkov počas vojenského konfliktu

Benátska Charta 1964 – ochrana pamiatok a pamiatkových sídiel

ICOMOS 1965 – (International council on monuments and sites) vo

Varšave

Charta industriálneho dedičstva 2003 - TICCIH

...Gregor str. 59 Obnova pamiatok

kritériá boli sformulované nielen na medzinárodnej úrovni v chartách a deklaráciách UNESCO a ICOMOS, ale aj v metodických materiáloch „domáceho“ pôvodu, ktoré nadväzujú na medzinárodné dokumenty.

Kolokvium o priemyselnom dedičstve v Le Creusot (Franc.) z roku 1976 a Charta industriálneho dedičstva, prijatá na kongrese Medzinárodného výboru na ochranu industriálneho dedičstva (TICCIH) v Nižnom Tagile (Rusko) v roku 2003.

Posudzované hodnoty industriálnej architektúry:

historická (historický dokument vývoja výroby),

architektonická (zvlášť významná, pretože na pôde industriálu vznikali o.i. nové progresívne architektonické, konštrukčné a materiálové riešenia architektonickej moderny 20. storočia),

urbanistická (významná pri solitéroch i súboroch, poloha v štruktúre sídla, v jeho panoráme, v obraze krajiny, súčasť vžitého obrazu miesta),

miera autenticity (zachovanie pôvodnej hmotnej substancie a detailov, celistvosti výrobného areálu)

jedinečnosť alebo typickosť (v rámci výrobného odvetvia alebo regiónu)

spoločensko-emočná hodnota (spätosť s miestnou tradíciou, životom miesta)

estetická hodnota (súvisí s architektonickou a urbanistickou hodnotou)

niekedy tiež perspektívnosť ďalšieho využitia. Ak vec spĺňa jednu alebo viac týchto hodnôt, môže byť vo verejnom záujme vyhlásená za kultúrnu pamiatku (§ 20 ods. 1 pamiatkového zákona).

nástroje na ochranu kultúrneho dedičstva, či už sankčné alebo stimulačné, nie sú na úrovni potrieb doby, rovnako ako nástroje na potieranie korupcie, klientelizmu, konfliktu záujmov, porušovanie pravidiel verejného obstarávania a podobne, ktoré by účinne regulovali strety protichodných záujmov.

Charta industriálneho dedičstva

Na XII. kongrese Medzinárodného výboru pre obnovu industriálneho dedičstva /TICCIH/, ktorý sa konal v júni roku 2003 v Nižnom Tagile pri Moskve

3. Význam identifikácie, dokumentácie a výskumu

I. V každom územnom celku by sa mali identifikovať, zdokumentovať a chrániť zvyšky industriálneho dedičstva, ktoré je potrebné uchovať pre budúce generácie.

II. Prieskumom územia a rozdielných priemyselných typológií by sa mal určiť rozsah industriálneho dedičstva. Pomocou získaných informácií by sa mali vytvoriť súpisy všetkých lokalít, ktoré boli identifikované. Súpisy by mali byť voľne prístupné verejnosti a koncipovať by sa mali tak, aby sa v nich dalo ľahko vyhľadávať. Dôležitými cieľmi sú aj digitalizácia a on-line prístup.

III. Zabezpečovanie dokumentácie je základnou časťou štúdia industriálneho dedičstva. Kompletná dokumentácia fyzických charakteristík a stavu lokality by mala byť vypracovaná a uložená vo verejných archívoch skôr, ako sa budú vykonávať akékoľvek zásahy. Viac informácií možno získať, pokiaľ dokumentovanie prebehne ešte pred tým, ako lokalita alebo výrobný proces prestanú fungovať. Materiál s odkazmi k doplnkovej dokumentácii by mal zahŕňať popisy, výkresy, fotografie a filmové záznamy pohybu. Spomienky pamätníkov sú unikátnym a nenahraditeľným zdrojom informácií, ktorý by mal byť tiež podchytený, pokiaľ je dostupný.

IV. Základnou metódou štúdia historických priemyselných lokalít je archeologický výskum. Mal by sa realizovať na rovnako vysokej úrovni ako výskum lokalít z iných historických alebo kultúrnych období.

V. Programy historického výskumu sú potrebné, aby podporili koncepciu ochrany industriálneho dedičstva. Z dôvodu previazanosti mnohých priemyselných aktivít môžu medzinárodné štúdie pomôcť pri identifikácii lokalít a výberu tých, ktoré majú svetový význam.

VI. Aby sa dosiahlo všeobecné prijatie racionálnych a jednotných štandardov, mali by sa definovať a zverejniť kritériá, ako priemyselné stavby hodnotiť. V rámci zodpovedajúceho výskumu by sa tieto kritériá mali uplatniť a používať na identifikáciu najvýznamnejších dochovaných krajín, sídiel, lokalít, typologických druhov, stavieb, konštrukcií, strojov a výrobných postupov.

VII. Tie lokality a objekty, ktoré sú vyhodnotené ako významné, by sa mali chrániť dostatočne silnými právnymi prostriedkami, aby sa ich hodnota uchovala. Zoznam svetového dedičstva UNESCO by mal patrične odrážať obrovský vplyv industrializácie na ľudskú kultúru.

VIII. Hodnota významných lokalít by mala byť určená a mali by byť ustanovené pravidlá pre budúce zásahy. Mali by sa prijať všetky právne, administratívne a finančné opatrenia nevyhnutné pre uchovanie hodnôt týchto lokalít.

IX. Mali by sa určiť ohrozené lokality, aby sa mohli prijať príslušné opatrenia, ktoré by ohrozenie zmiernili a zaistili vhodné projekty opravy alebo konverzie.

X. Medzinárodná spolupráca prostredníctvom koordinovaných iniciatív a vzájomné informovanie o zdrojoch je mimoriadne vhodný spôsob, ako zachovať industriálne dedičstvo. Pre zostavovanie medzinárodných súpisov a databáz by sa mali vyvinúť kompatibilné kritériá.

4. Právna ochrana

I. Industriálne dedičstvo by sa malo všeobecne vnímať ako neoddeliteľná súčasť kultúrneho odkazu. Právna ochrana by mala brať do úvahy špecifickú povahu tohto dedičstva a mala by chrániť výrobný podnik i jeho zariadenie, podzemné súčasti, stojace objekty, areály, súbory stavieb a industriálnu krajinu. Na miesta, kde sa ukladajú priemyselné odpady, by sa malo nazerať aj z hľadiska archeologického potenciálu a ekologickej závažnosti.

II. Programy uchovania industriálneho dedičstva by sa mali začleniť do zásad ekonomického rozvoja a do regionálneho a národného plánovania.

III. Najvýznamnejšie lokality by sa mali plne ochrániť a nemali by sa v nich povoľovať žiadne zásahy, ktoré by oslabili ich historickú integritu alebo autentickosť usporiadania. Správna a citlivá adaptácia, ako aj nové využitie môžu byť vhodným a finančne efektívnym spôsobom, ako zaistiť prežitie priemyselných stavieb. Tieto postupy by sa mali podporiť vhodnými právnymi reguláciami, technickým poradenstvom, úľavami na daniach a dotáciami.

IV. Priemyselným spoločnostiam, ktoré sú ohrozené prudkými štrukturálnymi zmenami by mali pomáhať ústredné a miestne výkonné orgány. Mali by sa predvídať potenciálne hrozby, ktoré z takých zmien pre industriálne dedičstvo vyplývajú a včas by sa mali pripravovať plány, ako predísť nutnosti núdzových opatrení.

V. Mali by sa stanoviť prístupy, ako rýchlo reagovať na uzavretie významných priemyselných lokalít, aby sa predchádzalo odstráneniu či zničeniu ich dôležitých prvkov. V nevyhnutných prípadoch by mali mať zodpovedné orgány zákonnú moc zasiahnuť v prospech ochrany ohrozených významných lokalít.

VI. Vlády by mali mať odborné poradné orgány, ktoré by v otázkach ochrany a zachovania industriálneho dedičstva poskytovali nezávislé poradenstvo. Ich názor by sa mal vyžiadať vo všetkých závažných prípadoch.

VII. V otázkach ochrany a zachovania miestneho industriálneho dedičstva by sa malo vyvinúť všetko úsilie, aby sa zaistila spoluúčasť a konzultácia s miestnymi obyvateľmi.

VIII. Združenia a spoločenstvá dobrovoľníkov hrajú významnú úlohu pri identifikácii lokalít. Napomáhajú zapojiť širokú verejnosť do obnovy industriálneho dedičstva, ako aj do výskumu a pri rozširovaní informácií, a preto sú nepostrádateľnými aktérmi na scéne industriálneho dedičstva.

Ministerstvo kultúry
Presunúť kompetencie vyhlasovania na Pamiatkový úrad; zvýšiť kapacitu na sekcii ochrany pamiatkového fondu
Obnoviť grantový podprogram pre vyhlasovanie pamätihodností
Vytvoriť systém zákonných kompenzácií (podobne ako v ochrane prírody)
Vytvoriť informačný a publikačný systém (webová stránka, publikácie)
Prezentovať príklady dobrej praxe developerom; V Bratislave spolu s hlavným architektom Bratislavy zorganizovať seminár o úspešných realizáciách v oblasti ID
Vytvoriť profesionálnu neutrálnu inštitúcia, kde bude priestor na výskum, aj na prezentáciu, aj na medializáciu (pandant Výzkumného centra priemyslového dedičtví v Čechách)

Zvýšiť informovanosť a kontrolu verejnosti: zverejňovať začiatok každého správneho konania a prebiehajúce dianie o vyhlasovaní pamiatok

Pamiatkové orgány
Preventívne – definovať, čo je industriálne dedičstvo, rozbehnúť výskum so zapojením odbornej verejnosti / občianskych združení, ktoré sa téme venujú
Zmeniť rolu Krajských pamiatkových úradov ako „nárazníka“ pri podávaní prvotných informácií developerom v prípade ich záujmu o konkrétne územie tak, aby KPÚ podávali validné informácie a informovali o pamiatkových hodnotách.
Spolupodieľať sa na projektoch, spolupracovať s MVO, médiami
Identifikovať a riešiť legislatívne „diery“ v ochrane ID

Akademický sektor; vzdelávacie a profesné organizácie
• Na pôde profesných organizácií publikovať príklady dobrej praxe (best practice) a úspešné realizácie
• Iniciovať tematické stretnutia workshopy
• Formou semestrálnych projektov zapojiť študentov architektúry, ale aj iných odborov (zmapovanie, výchova)
• Na úrovni základných a stredných škôl nadviazať na úspešné pilotné projekty a pripraviť a realizovať programy, zamerané na spoznanie a ochranu kultúrneho dedičstva (place-based education)

Samospráva
• Bratislava (ale aj iné mestá a obce): Prijat' zásady obnovy pamiatkovej zóny ako východzieho materiálu pre spracovanie územných plánov zón; nepredávať pozemky skôr, než bude jasné, aké pamiatkové hodnoty územie má.
• Využívať ochranu industriálneho dedičstva cez vyhlásenie za pamätihodnosť (formou VZN)
• Na úrovni samosprávy iniciovať rokovania o systémových opatreniach v ochrane pamiatok, vrátane industriálneho dedičstva; prevziať aktívne zodpovednosť za túto oblasť.
• Premietnuť tému do vznikajúcich programov hospodárskeho a sociálneho rozvoja miest a obcí s cieľom vytvoriť projekty, zamerané na komplexné riešenie situácie, od identifikovania ID cez riešenie využitia až po interpretáciu hodnôt.

Médiá

- Projekt – informace o pozitivních památkových obnovách.

9.4 Průmyslové dědictví jižní Moravy – textilky , pivovary , cukrovary, Abstrakt přednášky, prof.Helena Zemánková, projekt 63p8, program AKTION , 2012.

Bylo to pivovarnictví, výroba cukru - našeho bílého zlata, brněnské textilky, pro jejichž četnost se Brno nazývalo moravským Manchestrem.

Studovali jsme typologii odvětví, charakteristickou architekturu a její detaily, roli průmyslových areálů v urbanistické struktuře moravských měst a krajiny. Databázi bylo možné v některých případech doplnit doporučeními k záchraně a studii nového využití.

Databázi jihomoravských, často již bývalých , výrobních areálů jsem vyvěsila na intranetu na Fakultě architektury v Brně. A dnes dávám k dispozici na <http://www.fa.vutbr.cz/home/zemankova/> výstup z Programového projektu MKČR č.5/96 Výzkum industriálních a technických areálů a objektů 1996- 2001.

Považuji předávání zkušeností při zadáních ateliérových studentských a doktorandských prací v oblasti konverzí za nesmírně důležité.

Vzniká nová generace připravená pro práci s průmyslovým dědictvím, nová šance pro jeho zachování.

10 Přehled uveřejněných prací a hlavní aktivity během doktorandského studia

2010 Mezinárodní odborný seminář v Ostravě pořádaný Národním památkovým ústavem.

Dělnické a hornické kolonie. Bydlení v průmyslových aglomeracích
autorský příspěvek ve spolupráci s Ing.arch. rado Zelíkem :
Zahraniční příklady dělnických kolonií

2011 Vzdělávací kurz Mendlovy univerzity v Brně

regenerace krajiny intenzivně narušené lidskou činností
autorská přednáška : Brownfields a možnosti jejich regenerace a
průmyslová krajina jako kulturní dědictví.

2012 Konference fakulty architektury VUT v Brně

XVI. vědecká konference doktorandů

autorský příspěvek : Vlněna – historie a současnost

2012 Mezinárodní workshop v Berlíně

International Workshop on Architecture REFURBISHMENT AND REHABILITATION OF MARTIN LUTHER GEDACHTNISKIRCHE

autorský příspěvek : Konverze Martin-Luther-Gedächtniskirche v Berlíně – mezinárodní workshop

Publikace :

NAVRÁTIL O. ; ZELÍK R. In Sborník národního památkového ústavu v Ostravě 2010. Ostrava : Národní památkový ústav územní odborné pracoviště v Ostravě, 2010. ISBN: 80-85034-

NAVRÁTIL O. Vlněna – historie a současnost. In XVI. vědecká konference doktorandů – sborník textů. Brno : VUT v Brně 2012. ISBN: 978-80-214-4463-8.

11 Použité prameny a literatura

[1] KUNC, J., TOUŠEK, V.: Regionální aspekty transformace českého průmyslu. In Slaný, A. (ed) Česká ekonomika na přelomu tisíciletí. Vyd. Brno: Masarykova univerzita. Ekonomicko-správní fakulta a.s., 2001 ISBN: 515-530

[2] ŠKVAŘIL, J.: Brno, významné centrum československého průmyslu. 1. vyd. Brno: Národní výbor města Brna - Útvar hlavního architekta města Brna, 1969. 364s

[3] KESNER, L.: Marketing a management muzeí a památek. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2005. 304s. ISBN: 80-247-1104-4.

[4] prof. Ing. arch. Helena Zemánková CSc.: Databáze průmyslového dědictví Moravy [online]. 2004. Dostupné na World Wide Web: <<http://www.fa.vutbr.cz/home/zemankova/textil/01.htm>>.

[5] Rozvoj Jižního centra [online]. 2011 [cit. 2011-04-09]. Dostupné na World Wide Web: <<http://www.jcbrno.cz/>>.

[6] STROHM, Christoph. Die Kirchen im Dritten Reich. Berlin : Beck., 2011. 119 s. ISBN-13: 9783406612244.

[7] Martin Luther Gedächtniskirche. [online]. 01.01.2011. Dostupné na World Wide Web: www.mlgk.de.

[8] Wege zu Gott, Martin Luther Gedächtniskirche. [online]. 16.06.2008. Dostupné na World Wide Web: http://www.erratik-institut.de/2_architektur/30_wege_zu_gott/_21001_nazichurch.html.

[9] ZEMÁNKOVÁ, Helena : Tvořit ve vytvořeném 1. vyd. Brno: Vysoké učení technické: Akademické nakladatelství CERM, 2003. 157s. ISBN: 80-214-2368-X.

[10] Seznam světového dědictví . [online]. 01.04.2012. Dostupné na World Wide Web: www.whc.unesco.org/en/list.

[11] Národní památkový úřad. [online]. 01.04.2012. Dostupné na World Wide Web: www.npu.cz.

[12] HERITY. [online]. 01.01.2014. Dostupné na World Wide Web: <http://www.herity.it/>

[13] Jandourek, Jan : Slovník sociologických pojmů. 1 vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2013. 264s. ISBN 978-80-247-3679-2.

[14] MINISTERSTVO KULTURY ČR, Odbor památkové péče, : Koncepce památkové péče na léta 2011 – 2016, Schváleno vládou ČR 20.07. [online]. 01.01.2014. Dostupné na World Wide Web: <http://www.mkcr.cz/cz/kulturni-dedictvi/pamatkovy-fond/analyzy-koncepce-dokumenty/koncepce-pamatkove--pece-99649/>

[15] MINISTERSTVO KULTURY ČR : Zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, doplněný výběrem z judikatury ke dni 1. října 2013. [online]. 01.01.2014. Dostupné na World Wide Web : <http://www.mkcr.cz/cz/kulturni-dedictvi/pamatkovy-fond/analyzy-koncepce-dokumenty/koncepce-pamatkove--pece-99649/>

[16] COUFALOVÁ, K., VORLÍK, P.,: Meziválečná průmyslová architektura v Československu [online]. 2005. Dostupné na World Wide Web: <http://vcpd.cvut.cz/UserFiles/File/brno_alpa_abb_essler.pdf>.

[17] FRAGNER, B., ZIKMUND, J.: Co jsme si zbořili – Bilance mizející průmyslové éry / Deset let. Vyd. Praha: České vysoké učení technické v Praze, 2009 ISBN: 978-80-01-04387

[18] EUROGIO city.net : Příklady regenerace brownfields v Jihomoravském kraji a Dolním Rakousku [online]. 2010. Dostupné na World Wide Web: Dostupné na World Wide Web: <<http://www.fa.vutbr.cz/home/zemankova/textil/01.htm>>.

[19] KLENOVSKÝ, J.: Brno židovské – Historie a památky židovského osídlení města Brna. 1 vyd. Brno: Era group spol. s.r.o., 2002 ISBN: 80-86517-44-6

12. Obrazová dokumentace